

5:te Årgången.

Sjunde och åttonde häftena.

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT.

FEMTE ÅRGÅNGEN.

NY SERIE

1885

JULI—AUGUSTI.

STOCKHOLM
CARL SUNESON.

Pris för dubbelhäfte 2 kr.

UR MAGENS KRONIKA 5. 10. 1910

Ett och annat om våra rangförhållanden.

Kulturhistorisk studie.

Af Marcellus.

II.

Vår nu gällande rangordning förskrifver sig, som sagdt, från 1714, ehuru naturligtvis genom tillkomna och upphörda tjänster förhållandena i högst väsentlig mån förändrats, hvarjemte en mängd förändringar, såsom lätt begripligt är, egt rum. En massa resolutioner och bref finnas rörande senare gjorda rangbestämmelser, men detta hindrar icke, att stadgandena i detta afseende äro i högsta grad ofullständiga. Man har därför, då af enskilda personer rangordningar utgifvits, sett sig nödsakad att, för erhållande af någorlunda fullständighet, tillita resereglementen och pensionsförordningar för att någorlunda kunna placera de rangberättigade i förhållande till hvarandra. Om därför meningen är att behålla den officiella rangskilnaden, så tarivas ovilkorligen en ny rangordning, som fyller de luckor, som nu i oändlig mängd finnas, och som också förändrar rangbestämmelserna något bättre till öfverensstämmelse med förhållandena, ty, som de nu äro beskaffade, stöta de ofta nog på det mest befängda man kan tänka sig, en beskyllning för hvilken jag längre ned skall söka gifva skäl.

Rangordningen upptager alldeles uteslutande embetsrang, hvadan sålunda bördsrangen är helt och hållet

lemnad å sido, och inom embetsmannaståndet har den militära gradbeteckningen såsom varande den mest utpräglade och konsekvente lagts till grund för bestämmande af andra embetsmäns rangställning. Att hvarje embete medför sin rang är en sjeltklar sak och detta ömsesidiga förhållande mellan embetena är i rangordningen bestämdt. Men derjemte finnes en annan grund för åtnjutande af rang nemligen, efter hvad förut är omnämndt, såsom belöning af konungen, hvilken eger bortgifva s. k. karaktersfullmakter, i hvilka högre titlar meddelas embetsmän, än deras tjenst skulle medföra, eller någon titel meddelas enskild medborgare, utan att han innehar någon tjenst. Visserligen är icke denna konungens rättighet omnämnd i grundlagen men enligt allmänt vedertaget bruk anses detta prerogativ enligt sakens natur tillhöra konungen. Exempel finnas dock på länder, i hvilka denna rätt är konungen förmenad. Så är t. ex. förhållandet i Norge. I norska grundlagen § 23 står tydligt: »Kongen kan meddele Ordener til hvem han for godt befinder til Belønning for udmærkede Fortjenester, der offentligen maa kundgjøres; *men ej anden Rang og Titel, end den, ethvert Embede medfører.*»

• Men äfven här i Sverige hafva försök blifvit gjorda att betaga konungen detta privilegium. Vid riksdagen 1840—41, då man ju rent af umgicks med abdikationsplaner mot den gamle konungen, sökte man bland annat göra honom förtret genom att beröfva honom rätt att utdela karaktersfullmakter. Förslag väcktes derom, och det den tiden oresonliga konstitutionsutskottet till och med tillstyrkte saken. Utskottet anser, att »karaktersfullmaktens utdelande icke var i något afseende nödigt eller nyttigt eller ens af något stadgande i grundlagen föranledt, men deremot i sin mån gifver näring åt en tyvärr alltmera öfverhandtagande flärd, som hotar att småningom undergräfvat nationens moraliska kraft.» Trots detta vits-

ord af det visa utskottet blef det ingenting af med hela detta attentat, och konungen utöfvar oförkränkt rätten att utdela karaktersfullmakter, ehuru sådana numera långt mindre ofta än förr komma i fråga. Men då 1840 års riksdag icke kunde beröfva konungen rätten att meddela karaktersfullmakten, så gjorde den åtminstone deras åtnjutande mindre ljufligt genom att höja bevillningen för dem.

Till denna allmänt antagna sed, att begagna de militära embetena såsom rangmätare i fråga om de civila, bidrager nog också i icke oväsentlig mån den omständighet, att i äldre tider monarkien vida mer än nu var en militärmonarki, då allt, som hade afseende på kriget, fick en öfvervägande betydelse i staten. Som sagdt, vår rangordning bestämmer rangen endast mellan statens och hofvets embetsmän, detta i motsats till hvad förhållandet är på en del andra ställen, exempelvis i England, som har en noga specificerad rangordning med 62 klasser från statens högsta embetsmän ända ned till daglönaren. I England har också bördens tagits i betraktande vid rangens bestämmande.

Icke heller medför hos oss doktorsgrad någon särskild rang, men i detta afseende må nämnas den egenomligheten, att teologie doktorer jemte biskopar och professorer genom kongl. brefvet den 30 Maj 1655 och den 23 Sept. 1695 förklarades vara att räkna såsom adelns vederlikar. Att detta skulle vara en utmärkelse är väl antagligt, eftersom icke mindre än två kungliga bref blifvit rörande denna för öfrigt icke just så riksvigtiga sak utfärdade, men att veta, *hvad* fördel detta medförde, är mycket svårt, ty så mycket är visst att icke fingo dessa »vederlikar» njuta sig till godo adelns reelaste prerogativ representationsrätten och forum privilegium.

Lika litet medföra riddarordnar och andra belönings-tecken med undantag af serafimerorden och storkors-

kommendörsgraden någon rang. Hvad serafimerorden angår, får jag tillfälle att längre ned yttra mig derom, nu allenast anmärkande, att jemlikt förordningen om denna orden af den 26 November 1798 är stadgadt, att »de infödde svenske män som med denna riddareorden komma att hedras, skola minst ega lika värdighet med generallöjtnanter», hvarjemte de skola ega kommendörsvärdighet af någon bland de »mindre ordnarne». Då därför konungen ville utnämna *hofmarskalken* friherre Bernhard von Beskow till serafimerriddare, var man nödsakad att först göra honom till öfverstekammarjunkare för att han skulle få den rang, han behöfde för denna utmärkelse. Imellertid synes man icke alltid vara så grufligt nogräknad med iakttagande af denna rangföreskrift att döma deraf att grefve Gustaf Lagerbjelke erhållit denna utmärkelse, fastän han såsom landshöfding icke har mer än generalmajors rang. Visserligen var han vid utnämningen landtmarskalk, men denna befattning, huru berömlig den än var, medförde icke någon rang alls, ännu mindre generallöjtnants.

Angående öfriga ordnar är stadgadt i fråga om rangen för kommendörer af svärdsorden och storkorset af samma orden, att den ej kan tilldelas någon, som icke har minst öfverstes grad, och storkorset af nordstjerneorden kan endast den få, som har minst tromans d. v. s. minst öfverstelöjtnants rang. Men icke heller i detta afseende är man alltid så rigorös. Man såg professor Fries, ehuru professorer allenast äro trotjenare, huggas med storkors af Nordstjernen, men detta hade sin förklarings- och försvarsgrund deri, att han såsom ledamot af svenska akademien tillhörde de lyckliga tromän, som kunde med denna utmärkelse huggas. Svårare förgick man sig mot rangbestämmelserna och ordensstatuterna, då friherre Nordenskiöld utnämndes till storkorskommendör af denna orden, ty han kunde icke i någon egenskap, hur frejdad

han än för öfrigt var, räknas bland tromännen, och icke nog härmed utan äfven i ett annat afseende förgick man sig vid denna ordensutnämning, i det att ordensstatuterna stadga, att till storkorskommendör endast den kan nämnas, som förut innehar samma orden, men som bekant hade professor Nordensköld ingen orden alls, då han nemligen refuserat lilla stjernan. Jag anför detta visst icke för att klanka på denna hedersbelöning åt den verldskunnige upptäckaren, utan allenast för att visa, att man icke alltid är så noga med rangbestämmelsernas iakttagande vid ordensutnämningar. Imellertid hafva såväl serafimerorden som de högre graderna af de andra ordnarne med sig icke allenast fördelen af en rangbestämd ställning, utan medför ock den reela fördelen af pensioner, hvilka, hvad serafimerriddarne beträffar, äro tio till antalet, deraf de fyra äldsta pensionstagarne åtnjuta hvardera 900 kr. och de öfriga 600 kr. årligen.

Våra rangstadganden tillerkänna icke politiska beställningar inom representationen någon rang. Hvarken landtmarskalken eller de fyra ständens talmän hade eller kamrarnes talmän hafva någon rang. I detta afseende står det liberala Norge på en annan ståndpunkt. Hofresolutionen den 9 Januari 1863 tilldelar der stortingets president rang och icke nog dermed utan han får en mycket hög rang och nämnes *främst* bland alla med rang försedda. Man kan ju icke mer hylla »folkets majestä». Imellertid måtte det vara något litet misstag med denna rangbestämmelse, ty denna hofresolution upphäver icke den af norska regeringen 1820 fastställda bestämmelse, att »Rigets Statholder har Rang og Sæde næst efter det Kongelige Huus og fræmmede Kongelige Prindser samt *over alle andre inden- og udenrigske Personer*». Detta betyder nu ingenting, sedan ståthållarebefattningen blifvit upphäfd, men så mycket

är säkert, att stortingspresidenten i rang går före statsministrarne, så excellenser de än äro.

I allmänhet tillkommer icke någon rang presterna i verldsligt afseende, ehuru man vid upprättande af privata rangordningar sökt så godt man kunnat inflicka dem på de platser, som synas böra tillkomma dem, ehuru de icke kommit särdeles högt på rangskalan, så att t. ex. kontraktsprostar och kyrkoherdar icke kunna tillföras högre klass än ryttmästare vid de indelta regementena. Hvad biskoparne beträffa, så är förut nämndt, att de erhållit den något mystiska förmånen att anses såsom adliga vederlikar. I öfrigt är ingenting i detta afseende bestämdt, men då konungen i sina skrivelser benämner biskoparne för sina »tromän», så får man väl antaga, att de skola till denna rangklass räknas. Men något vidare i den vägen har man icke till ledning. Man har också i de utgifna rangordningarna placerat dem mycket olika. Under det att den okände men uppenbarligen mycket kunnige utgifvaren af den senaste på Normans förlag utkomna rangordningen ansett, att de böra räknas till tromännens högsta klass, det vill säga med generalmajors rang försedda, så rangerar Rothlieb i sin rangordning in dem bland sista klassens tromän och ställer dem sålunda närmast i jembredd med öfverstelöjtnanter vid indelta armén. Härmed må nu vara huru som helst, ty det är ingen möjlighet att i detta afseende komma till något resultat, då ingen auktoritet finnes som kan afgöra den saken. Skall man imellertid söka bilda sig ett visserligen godtyckligt omdöme i saken, så har det onekligen mer skäl för sig att räkna dem till högsta än till lägsta tromansklassen. De äro ju ordförande i kollegiala verk i första instans och anses onekligen i socialt afseende jemnställda med landshöfdingarne, hvilka hafva generalmajors rang, d. v. s. högsta tromansklassens. Från denna regel gör erkebiskopen icke något

undantag. Visserligen räknar Rabenius — af skäl, som jag icke kan förstå — erkebiskopen bland generallöjtnanterne, men han lärer trots denna karaktärsförbättring omöjliga komma högre än de andra biskoparne. Erkebiskopen har icke någon sådan exceptionell ställning, att han kan anses taga rang i någon klass före biskoparne i andra stift. Den tid är förbi, då han räknades såsom »svenska kyrkans primas» och då verkligen var kyrkans öfverhufvud. Nu är han allenast primus inter pares, men för öfrigt får han räknas lika med stiftsbiskoparne, antingen desse skola anses såsom generalmajorer eller allenast såsom öfverstelöjtnanter. En annan sak är att nu coutumen blifvit sådan, att erkebiskopen vanligen hugnas med serafimerorden, ty då får han rang efter den höga klass, till hvilken desse riddare räknas. I Norge hafva biskoparne generalmajors rang.

Ett genomgående drag i vår rangordning är den orimligt öfverdrifna rang, som tillerkänts hofffunktionärerne. Jag får längre ned tillfälle att tala om den rang, som innehafves af riksmarskalken, som oegentligen bär detta namn, då han ju icke har något särskildt med »riket» att göra, utan allenast är chef för *konungens* hof. Så som saken i detta afseende nu är ordnad, är för närvarande riksmarskalken innehafvare af högsta rangen i riket framför sjelfva statsministern. Visserligen skulle grefve Gustaf Adolf Sparre — äfven utom riksmarskalks-embetet — såsom f. d. justitiestatsminister vara i rang den främste, men detta hindrar icke, att, äfven om han icke hade varit justitiestatsminister, han nu innehade högsta rang i riket. Likasom riksmarskalken har så hög rang, som han har, så är detta äfven förhållandet med de öfriga hofembetsmännen. Sålunda finner man öfverstekammarherren, öfverhofstallmästaren och öfverhofjägmästaren gå före generalerna i rang och lemna således presidenter efter sig. Och hvad betydelse t. ex. öfver-

hofstallmästareembetet har, kan man någorlunda döma deraf, att Gustaf III redan vid födelsen nämnde grefve Gustaf Lewenhaupt till detta höga embete. Visserligen sker icke detta nu för tiden, men man misstager sig väl icke, om man håller före, att denna funktionär icke heller nu för tiden har mer maktpåliggande befattning än på den tiden, då en medborgare i vaggan ansågs kunna dermed beklädas. Det skulle dock icke vara så mycket att säga derom, i fall detta höga prerogativ vore ett minnesmärke från gamla tider, då konungens hofförvaltning och statsförvaltningen icke voro så strängt skilda från hvarandra som nu, men detta är icke förhållandet. Dessa hoffunktionärer hade förut rang *efter* generallöjtnanter, men det var Carl Johan, som 1834 så förbättrade deras rang, att de kommo framför generaler. Denna oformliga rang tillkommer icke allenast de högsta hofembetsmännen utan äfven de under dem stående. Vi finna sålunda kabinettsskammarrherrarne ståta med samma rang som högst kan tillerkännas biskoparne, kammarherrarne äro öfverstar och kammarjunkare äro majorer. Men denna höga rang tillkommer egentligen den uppvaktande delen af hofstaten, då deremot den verkliga arbetande delen af hofförvaltningen icke är lika lyckligt lottad. Under det att öfverhottjägmästaren sålunda befinner sig i rangklassen N:o 1, så har hofsekreteraren kommit i klassen N:o 37 jemte löjtnanter vid en del rangregementen. Hotkamreraren blir ytterligare ett steg bakefter, och *hof*auditören, som dock måste vara en juridiskt bildad person, har fått den afundsvärda lotten att i rang komma att stå mellan underlöjtnant och fanjunkare, hvilket är så mycket hårdare för honom, som *regements*auditörerne åtminstone hafva fullt en löjtnants rang, heder och värdighet.

Om den svenska rangordningen är särdeles liberal mot hofchargernas innehafvare, så skattar hon lärdomen synnerligen lågt, och om det verkliga vore någon

betydelse med dessa rangförhållanden, så skulle det vara harmfult att se, huru ringa de lärda yrkena aktas. Jag har redan påvisat, att det högsta, en biskop kan i rang komma, är till generalmajor, och högre kommer icke sjelfva erkebiskopen, om han icke råkar vara serafimerriddare. Men ännu sämre lottadt är vårt kungliga svenska lärarestånd, och detta fastän 1600-talet hade den veneration för lärdomen, att kungl. maj:t då förklarade professorer för adliga vederlikar. Nu är det så lagom bestädt med den saken. Visserligen har rector magnificus fått öfverstelöjtnants rang, men mot de andre professorerne är man särdeles njuigg i detta afseende. De räknas icke hafva högre valör än ryttmästare och äro såsom sådane jemställda med kronofogdar och förste landtmätare. Då man sålunda finner, att en ung kammarjunkare innehar majors rang och en gammal förjent professor icke kommer längre än till ryttmästaregraden, så kan man någorlunda göra sig en föreställning om, huru pass lämpligt rangförhållandena äro hos oss afvägda. Lektorer, som dock hafva behof af ganska betydande kunskaper, gå i rangordningen lika med löjtnanter vid rangregementena och läroverksadjunkterna hafva icke ansetts värdiga att hugnas med någon rang alls, åtminstone så vidt jag kunnat finna, och detta fastän kungl. flaggskeppare fått komma med i rangordningen.

Denna rangmissaktning mot det lärda ståndet synes vara något specifikt för Sverige. Våra grannländer stå i detta afseende långt före oss. I Danmark har en professor åtminstone öfverstelöjtnants rang mot ryttmästare-rangen hos oss, och Norge går ett steg ännu längre och gör professorerne lika med öfverstelöjtnanterne vid rangregementerna. Lektorerne hafva i Norge ryttmästares rang och adjunkterne hafva icke ansetts för simpla att upptagas i rangrullarne, der de fått premierlöjtnants karakter. Imellertid visar detta hos oss existerande

förhållande mer än något annat, hur rasande det är hos oss stäldt i fråga om rangen. Visserligen må det vara sant, att rangen nu icke har någon betydelse, men, då i alla fall så pass stor vikt fästes vid densamma, att sjelfva regeringsformen innehåller bestämmelse i detta afseende, och då kongl. maj:t ännu i dag låter utfärda stadganden i detta afseende, så vore det väl skäl att tillse, att rangordningen blefve litet mindre oförnuftig, än den för närvarande är.

I afseende å rang finner man i Sverige fyra särskilda klasser. Vi hafva konungens *högtbetrodde* män, till hvilka räknas statsministern, riksmarskalken, statsråden och serafimerriddare; konungens *högtbetrodde* män, hvilken klass börjar med generaler och slutar med justitieombudsmannen och justitiekanslern samt af det militära ståndet med generallöjtnant; *tromän* i graderna från generalmajor till öfverstelöjtnant och *trotjenare* från major till underlöjtnant i de militära graderna och åtskilliga andra lägre tjenstemän såsom fältbokhållare m. fl. Äfven denna klassifikation företer en högst egendomlig komposition. Det är t. ex. ganska svårt att veta, hvarför öfverståthållaren i Stockholm skall tillhöra de högtbetrodde männen, och landshöfdingarne allenast vara tromän. Man finner också en så konservativ man som Hartmanndorff inlägga en gensaga mot denna anomali, då han tillika framhöll, att öfver- och underståthållarembetena borde förenas och embetets innehafvare allenast betraktas »såsom den förste bland landshöfdingar». Men oakadt öfverståthållaren har generallöjtnants rang, och landshöfdingarne endast stå såsom generalmajorer, så hindrar detta icke, att skilnaden förut varit ännu större, då nemligen öfverståthållaren i gamla tider betraktades lika med fältmarskalk, ehuru han, om jag icke misstager mig om året, 1835 fick stiga en bit utför i rangordningen. — Egendomligt är också att finna, att Sveriges

envoyés extraordinaires et ministres plenipotentiaires icke ansetts böra sättas högre än såsom generalmajorer. Sålunda står t. ex. öfverhofstallmästaren vida i rang framför Sveriges ackrediterade sändebud till och med på de viktigaste platser, oaktadt desse senare dock representera Sveriges land och konung, och öfverhofstallmästaren icke representerar någonting alls, annat än föråldrade ceremonier och föreställningssätt. — Hvarför också generalfälttygmästaren skall anses såsom ett strå hvassare än till och med generaler är svårt att inse. Derigenom inträffar den lustigheten, att generalfälttygmästaren friherre Leijonhufvud i svenska armén har högre rang än sjelfva konungen af Danmark, som icke är mer än general. Men någon rangstrid lär emellan väl icke gerna komma i fråga. Värre ställer sig saken med vår andra general — ty vi hafva icke mer än två — f. d. statsrådet J. M. Björnstjerna. I armén är icke friherre Leijonhufvud mer än generalmajor och står således åtskilliga grader efter general Björnstjerna, men den nådiga rangordningen har genom ödet gjort honom såsom generalfälttygmästare stående lika många trappsteg framför generalen, som han såsom generalmajor står efter honom. Det skulle vara ganska egendomligt att se, huru en ceremonimästare skulle lösa en så viktig etikettsfråga.

Understundom blifva också rangföreskrifterna rent af komiska, såsom då genom nådiga stadsprivilegier rådmännen i den goda stapelstaden Göteborg hugnats med den stora hedern att i rangrullan stå närmast före fanjunkare men efter den yngsta underlöjtnant.

Som redan är sagdt, höra konungens högstbetrodde män till första rangafdelningen. Denna rangklass har ansetts så viktig, att sjelfva regeringsformen innehåller bestämmelser derom. Den 34 paragrafen stadgar i detta afseende, att »statsministrarne innehafva rikets högsta värdighet och statsråden den närmaste derintill», hvilket

numera så ändrats, att det är statsministern och ministern för utrikes ärendena, som innehafva rikets högsta värdigheter. Ursprungligen hade man 1809 bestämt en annan rangordning i grundlagen. Man fann der skäligen stadga, att »de tvenne statsministrarne innehafva rikets högsta värdigheter. Statsråden ega lika anseende med generaler och justitieråden med generallöjtnanter.» Om också mindre underligt är, att man 1809 fann anledning vara för handen att i sjelfva grundlagen intaga en jemförelsevis efter våra föreställningssätt så underordnad fråga som angående rangen för statens högsta funktionärer, så kan det onekligen förefalla något märkligt, att 1840 års riksdag vid departementalstyrelsens införande fann för godt att bibehålla detta stadgande samt till och med stipulerade en annan rangordning. Man erkände, att det var mindre lämpligt och behöfligt, att någon viss rang för justitieråden i grundlagen stadgades och därför borttogs denna bestämmelse ur regeringsformen, fastän högsta domstolens ledamöter ändock fingo behålla sin rang oförändrad. Men hvad statsråden angick, så ansågs det i sin ordning, att deras höga värdighet fastslogs genom sjelfva grundlagen. Det heter — såsom motsats till upphäfvandet af justitierådets rang — att »hvaremot och enär statsrådets ledamöter såsom konungens rådgifvare stå honom närmast, med departementscheferne tillika lemnadt inseende öfver förvaltande embetsverken, dem bort tillerkännas innehafvandet af rikets högsta värdighet eller af den närmaste derintill». Men ännu mer förvånande är, att man så långt fram i tiden som 1876, då man vidtog förändringen med justitiestatsministerns sjelfskrifna primariat och i stället i vår statsförfattning införde en af konungen vald statsminister, ändock bibehöll stadgandena om rangförhållandena inom statsrådet. Man kunde väl annars hafva tänkt, att det bort vara en öfvervunnen ståndpunkt att sätta

rangstadganden beroende af två riksdagars beslut och kongl. maj:ts sanktion.

Imellertid har stadgandet i grundlagen icke ens förmått göra dessa rangförhållanden till en sanning. Det förhåller sig nemligen *icke* så, att stats- och utrikesministrarne innehafva rikets högsta värdigheter och statsråden »den *närmaste* derintill». Då detta uttryckssätt begagnats, är det enligt vanligt språkbruk klart, att ingen i fråga om rang och värdighet får stå *öfver* statsministrarne och att ingen i detta afseende får stå mellan dessa ministrar och statsrådets ledamöter. Så är dock händelsen. I brevet till riksmarskalken den 10 Januari 1868 stadgas uttryckligen, »att lika värdighet med statsministrarne fortfarande tillkommer riksmarskalken». Då nu denna »värdighet» räknas efter fullmakts datum, så händer det alltför lätt, att trots 34 § R. F. stats- och utrikesministrarne innehafva en lägre värdighet än riksmarskalken och således icke såsom meningen varit komma att i fråga om rang stå främst i landet. Jag vet väl, att man sökt förklara detta dermed, att stadgandet i regeringsformen afser allenast, att stats- och utrikesministrarne skola tillhöra högsta rangklassen och statsråden den dernäst varande, och att ingenting hindrar konungen att i dessa rangklasser intaga hvilka han vill. Att detta icke är grundlagens mening är dock alldeles sjelfklart. Dermed afsågs visst icke att bestämma några rangklasser såsom ett slags spets på rangordningen, utan man afsåg att så fastställa värdigheten hos statens främste tjenare, att ingen i rang skulle föredragas dem eller gå framför dem. I sina minnen och anteckningar har Carl XIII:s och Carl Johans utrikesminister Lars von Engeström åtskilligt att förtälja om detta rangförhållande mellan statsministrarne och riksmarskalken. Han yttrar: »Riksmarskalken greve Axel Fersen, som icke kunde neka mig och Gyllenborg (riksdrotset) tvenne

särskilda taburetter vid sidorna af tronen, satte sin taburett midt emellan och kom således i en slags likhet med statsministrarne. Vid konung Carl XIII:s begrafning flyttade baron Fleming, som då gjorde riksmarskalksysslan, min och grefve Gyllenborgs taburetter in bland de andra excellensernes och satte sig sjelf och grefve Essen (äldsta excellensen) framför tronen. Då ingen kunde förutse något sådant, blef det dervid, men då konung Carl XIV Johan skulle krönas, anmärkte jag skriftligen till baron Fleming, att statsministrarnes ställen voro framför tronen, och att de, ehuru ceremonielet syntes ämna annorlunda, hoppades dervid blifva bibehållna. Derå erhöll jag ett svar af innehåll, att ehuru konstitutionen icke gäfvade statsministrarne rang framför äldre excellenser, så skulle dock särskilda platser blifva anordnade för dem nedanför tronen. Jag svarade åter, att konstitutionen icke lemnat statsministrarne rum hvarken före eller efter rikets s. k. herrar, emedan deras tillvaro icke vore konstitutionen bekant; men i densamma voro statsministrarne förklarade att innehafva rikets högsta värdigheter. Jag hade redan lemnat prof af eftergifvenhet i hofceremonier, och i enskilda samqväm kunde jag göra som jag ville, blifva kvar eller gå bort; men icke så i riksceremonier. Vi fingo behålla de ställen vår värdighet tillhör.»

Att finna en så otroligt högt om sig tänkande riksmarskalk som grefve Axel Fersen sätta sig på samma linie som statsministrarne var föga öfverraskande, men så mycket mer, att baron Fleming såsom riksmarskalk till och med ville gå ett steg längre och sätta riksmarskalken *framför* statsministrarne. Baron Fleming antingen förstod icke eller satte sig öfver grundlagens oförtydbara stadgande i detta afseende.

Imellertid är bestämmelsen i 34 § regeringsformen paralyserad icke blott derigenom, att riksmarskalken

går framför statsråden utan också i så måtto, att jemlikt kongl. maj:ts förklaring den 31 Oktober 1851 serafimerriddarne innehafva lika rang med statsråden och, som ordningen dem emellan bestämmes efter utnämningens datum, så gå de äldre serafimerriddarne före i tjänst varande yngre statsråd, hvilket helt och hållet strider mot afsigten med stadgandet i 34 § regeringsformen.

Angående tillkomsten af detta sistnämnda bref om serafimerriddarnes rang omtalas i »berättelser ur friherre Carl Otto Palmstjernas lefnad» följande egendomliga historia. »Vid sitt inträde i statsrådet hade Palmstjerna velat taga sitt säte nederst vid rådsbordet, ehuru han, enligt dittillsvarande bruk såsom serafimerriddare egde rang framför de öfriga statsråden näst efter excellenserna. Han påstod sig nemligen såsom statsråd böra efterlefva grundlagens bud ordagrant, hvilket enligt hans förmening icke erkände något mellanrum emellan statsministrarnes rang och statsrådets. Regeringsformen § 34 stadgade nemligen: statsministrarne innehafva rikets högsta värdighet och statsråden *den närmaste derintill*. Konungen deremot, som dels icke velat genom den nya utnämningen nedsätta Palmstjernas dittills innehafda värdighet och dels räknade på att särskildt begagna sig af hans högre ställning och inflytande, fann sig missnöjd med Palmstjernas sätt att betrakta saken; men då denne stod fast vid sin öfvertygelse, beslöt konungen, att likasom de s. k. rikets herrar hade gemensam rang med statsministrarne, så skulle äfven serafimerriddarne ega samma rang som statsråden och fullmaktens datum skilja dem emellan. På detta sätt uppkom denna nya förordning om serafimerriddarnes rang och hade till följd, att syftemålet vanns, nemligen att Palmstjerna fick sitta främst bland statsråden, då hans serafimerriddareutnämning hade skett redan den 24 Juni 1841 och således var tidigare än de andra statsrådets fullmakter.»

Så tillgick det med den saken. Blott ett förundrar mig härvid, nemligen att Palmstjerna, om han »stod fast vid sin öfvertygelse», att *grundlagen* icke erkänner något mellanrum mellan statsministrarnes rang och statsrådets, likväl så lätt lät sina betänkligheter fara genom allenast en kunglig *förklaring*, ty den kunde ju icke mot regeringsformens bestämmelser göra någon ändring i rangförhållandet mellan statsråden och serafimerriddarne.

Hvad stats- och utrikesministern samt statsråden beträffar, så förefinnes i afseende å rang en ganska märklig olikhet mellan desse höga funktionärer å ena sidan och öfriga embetsmän å den andra. I allmänhet bibehålles vid afskedstagandet den rang, som medföljer det sist innehafda embetet, och det är såsom förut blifvit nämndt icke ovanligt, synnerligast vid de militära tjänsterna, att vid afskedstagandet rangen förbättras, så att ofta en kapten får majors afsked o. d. Så är icke händelsen med statsrådsledamöternas rang. Man fann redan 1868, att under det nya statsskicket omsättningen inom statsrådet uppenbarligen skulle blifva vida större än förut och att konseljen skulle komma att befolkas ur mindre höga samhällslager, än man förut varit van vid. För att då underlätta återgången till dessa mindre framstående platser eller alldeles privata sysselsättningar, hvilken hindrades af den höga rang, som åtföljde statsråden, äfven efter sedan de tagit afsked, beslöt man att upphäfva statsrådets rang efter afskedstagandet. Helt visst hade man icke på den tiden gjort sig någon föreställning om det reträttsystem, som sedan kom i gång och hvarigenom rent politiska personer betraktade konseljen såsom en ingångsport till höga embetsmannaplatser, på hvilka de gerna kunde behålla sin höga rang. Detta tänkte man sig uppenbarligen icke i det nya statsskickets menlösa dagar, och därför stadgades genom kongl. brefvet den 10 Januari 1868, »att den värdighet, som

grundlagen tillägger statsministrar och statsråd, skall af dem innehafvas endast så länge de sina embeten bekläda». Detta står nog också i full öfverensstämmelse med grundlagens mening, hvilken blott afser att med den omtalade höga värdigheten bekläda de män, som omgifva konungen, men alldeles icke, att personer, blott därför att de en gång varit statsråd, skola fortfarande sättas så högt på rangskalan. Likaledes var det naturligtvis kongl. maj:t fullkomligt obetaget att stipulera, »att de som beklädt statsministers-, riksmarskalks- eller statsrådsembete, skola, sedan de derifrån afgått, jemte serafimerriddarne, sins emellan efter tiden för deras utnämning ega värdighet näst efter statsrådets i tjenst varande ledamöter». Härigenom bringas i detta afseende rangbestämmelserna i full öfverensstämmelse med 34 § regeringsformen. Serafimerriddarne konkurrera nu icke mer efter fullmaktsdatum med det tjenstgörande statsrådet utan fingo komma i rang *efter* dem. Men steget togs dock icke fullt ut för att göra nyssnämnda grundlagsparagraf till en sanning, ithy att fortfarande den bestämmelse bibehölls, att lika värdighet med statsministrarne tillkommer riksmarskalken, hvarigenom således statsråden i rang fortfarande kommo efter riksmarskalken. Detta 1868 vidtagna arrangement medförde dock icke någon förändring i värdighet eller benämning för dem, som redan före förordnandet afgått från något af de embeten, som nu äro nämnda, eller blifvit till serafimerriddare utnämnde. Alla f. d. statsråd, som afgått före den 10 Januari 1868 eller före den dagen, blifvit till serafimerriddare utnämnde taga sålunda efter utnämningens datum rang lika med de i tjenst varande statsråden.

Att detta endast var en halfmesyr, för så vidt man afsåg att genom förändrade rangbestämmelser göra det lättare att rekrytera konseljen och att göra återgången till en mindre bemärkt ställning lättare är klart. Den stora

ministerkrisen 1871 företedde ett egendomligt skådespel och alla bemödanden af konungen att bilda en ny konselj misslyckades helt och hållet. Tvifvelsutän kommo nog rangfrågorna att då göra sig gällande i viss mån och ganska märkvärdiga saker skulle verkligen hafva visat sig, om hela den dåvarande konseljen afgått, utan att man genast fått lämpliga reträtter åt de afgående statsråden. Vi hade då möjligen kunnat få se en assessor, som i rang gått före sin president, och en lektor, som lemnat läroverkets eforus långt efter sig på rangskalan. Imellertid blef det ingenting af med hela saken, och man slapp se sådana anomalier som de nyss nämnda. Månadsdagen af Posttidningens förkunnade, att hela konseljen ingifvit sin afskedsansökan, firades med en högtidlig handling, och den 3 November såg följande bref till riksmarskalken dagen: »Carl etc. Vår synnerliga ynnest etc.: Wi gifva Eder härigenom tillkänna, att Wi funnit godt i nåder stadga, att de, hvilka hädanefter afgå från statsministers- eller statsrådsembete, icke till följd deraf, att de beklädt sådant embete, skola efter afgången åtnjuta värdighet utöfver dem, som på annan grund kan dem tillkomma».

Härmed var all rang för f. d. statsråd upphäfd och nu ega vi således, hvad rangen beträffar, tre kategorier af afgångna statsrådsledamöter. Först hafva vi dem, som fått afsked före den 10 Januari 1868. De hafva rang efter fullmakts datum *lika* med de i tjänst varande statsråden och serafimerriddarne. Derefter komma de, hvilka afgått från sina platser under tiden mellan den 10 Januari 1868 och den 3 November 1871. Dessa komma visserligen *efter* de i tjänst varande statsråden men jemte serafimerriddarne taga de efter fullmakts datum sin rang *närmast efter* dem och gå sålunda före alla andra rangkategorier. Till sist komma de, som lemnat statsrådstaburetten efter den 3 November 1871 och för

dem har i fråga om rangen all herrlighet från statsråds-tiden försvunnit. Återgå de till privatlivet, få de ingen rang alls, annan än den som kan tillkomma dem på grund af innehafvande svenska ordnar, och öfvergå de till någon tjenstebefattning åtnjuta de allenast den dermed förenade rang. En sak förvånar mig dock i fråga om det nu omnämnda brevet af den 30 November 1871. Då man 1868 nedflyttade statsministrarne och statsråden, sedan de afgått från sina befattningar, under de tjenstgörande funktionärerne, så fick riksmarskalken följa med, men vid karaktärsförsämringen 1871 slapp riksmarskalken detta. Han har således, när han lemnar denna befattning, rang närmast efter de tjenstgörande statsråden i samma led som serafimerriddare och statsråd, hvilka afgått före den 3 November 1871.

Jag har redan nämnt, att det bestämdt strider mot regeringsformens bestämmelser i § 34, att riksmarskalken innehar samma värdighet som statsministern och ministern för utrikesärenden. Men i detta fall är det dock fråga om en hög *svensk* funktionär, men man har gått ännu ett steg i riktning mot denna bestämmelse — och detta af unionell artighet. I statskalendern finner man nemligen följande lilla strof, som jag icke vet hvarpå hon grundar sig: »D. D. Exc. Norske herrar statsministrarne taga plats bland Deras Excellenser efter sina fullmakters datum». Vi finna således de norske excellenserne täfla med de svenske angående rangen. Jag skall icke vidare ingå i reflexioner angående detta, utan erinrar allenast derom, att derest vi icke hade haft en riksmarskalk, som räknar sin excellenstitel från 1848, så skulle främsta rangen i Sveriges land och rike för kort tid sedan innehafts af en *norsk* man. Men i detta afseende erinrar jag mig en ganska lustig anekdot, som man vet berätta, men för hvars sannfärdighet jag icke kan ansvara. Det var vid Carl XV:s kröning, vid hvilket tillfälle herr Sibbern var

norsk statsminister i Stockholm. Som han egde äldre statsministersfullmakt än dåvarande justitiestatsministern frih. De Geer, så yrkade han på försteget framför denne vid ceremonien, och det hade bara fattats, att vi vid detta tillfälle fått se en norsk man intaga främsta platsen. Om icke detta beviljades, önskade herr Sibbern åtminstone få' tura med frih. De Geer. Carl XV, till hvars afgörande den riksvigtiga saken hänsköts, fann dock detta gå allt för långt, men gladlynt som vanligt skall han hafva svarat: »Nej, min bästa Sibbern, det går inte för sig, att du turar med De Geer den här gången, ty nu krönes jag såsom kung i Sverige och då skall Sveriges justitiestatsminister vara den främste — men om du skulle vilja tura med mig en stund under tronhimmeln, så kan det nog gå för sig».

Ännu återstår att behandla en sista afvikelse från 34 paragrafens i regeringsformen bestämmelse om statsministrarnes främsta rang, hvilken afvikelse dock numera upphört. År 1773 började nemligen konung Gustaf III att utdela titeln: »en af rikets herrar», och den förste, som dertill blef utnämnd, var grefve E. W. von Hessenstein, konung Fredrik I:s son med fröken Taube. Man fortfor sedan att utdela denna titel, och det blef stadgadt, att till dem, som innehade rikets högsta värdighet, också skulle räknas »de, som genom k. m:ts öppna bref eller särskilda nådiga förklaring fått sig tillagda alla de förmåner, hederstitlar och företrädesrättigheter, hvilka herrar rikets råd af ålder blifvit tillerkända», och dit voro att räkna rikets herrar. Denna titel utfärdades ganska flitigt under konung Carl Johans tid, men kom småningom ur bruk och upphäfdes genom förut omtalade kungliga bref af 1868, så att man nu slapp denna utväxt på 34 § regeringsformen. Den siste som utan annan grund än särskild karaktersfullmakt innehade denna höga värdighet, var grefve Hans Gabriel Trolle

Wachtmeister, som sista gången upptages i 1881 års statskalender.

I detta afseende yttrar Lars von Engeström i sina minnen och anteckningar: »Genast efter min ankomst till Stockholm 1809 vann jag konung Carl XIII:s hela förtroende. Det trägna arbete mig ålåg missunnade mig ingen, men då det blef fråga om att skörda anseende, funno hoffolket underligt, att det kunde tillfalla någon, hvilken icke, lika som de, gjort ingenting, eller åtminstone högst obetydligt. — 1809 års ständer hade visserligen icke tänkt på några andra excellenser än statsministrarne och därför tilldelat dem första platserna i riket. Att detta likväl icke gick i verkställighet, dertill blef jag skuld på följande sätt. Jag var någon tid den ende statsministern, ty riksdrotset var borta. Vid den första ministermåltid, som jag gaf, sökte hans excellens, grefve von Essen tillfälle att tala med mig ensam. Han frågade mig då, om min tanke vore, att taga företrädet för de gamla excellenserna. Jag svarade, att jag trodde, att ständerna icke tänkt på några andra excellenser, än statsministrarne, men att jag ingalunda satte något värde på att vara i högsätet; att jag vore en ung man, emot h. exc. grefve Carl Adam Wachtmeister, för hvilken jag hade mycken vördnad, och ingalunda ville sätta mig öfver honom; således ville jag rätta mig efter gammal ordning. Grefve Essen blef statsråd och tog således sätet till höger om konungen; men vid 1810 års riksdag, då frågan blef om processjoner, der jag borde figurera såsom statsminister, gick jag till grefve Essen och sade honom: 'I enskilda sammankomster kan jag afstå min rätt men i riksceremonier icke; eders excellens gör således väl, om han, då han dervid ingenting förlorar, tager afsked ur statsrådet.' — Det gjorde han. Emellertid var jag skuld till, att de gamla excellenserna, eller de s. k. rikets herrar, kommo fram; och jag hade så

mycket mera orätt, som jag icke vann någon erkänsla derigenom.»

Som man ser, spelade ännu på den tiden rangfrågorna en högst viktig roll till och med bland de mest upplyste.

På tal om dessa höga värdigheter torde det icke vara ur vägen att något tala om en titel, som har en ganska vacker klang, nemligen excellenstiteln. Några bestämmelser derom har jag på ett undantag när icke kunnat finna. Så mycket är visst, att den före Gustaf III:s tid var oskiljaktig från riksrådsembetet, men nämnde konung hugnade äfven andra personer med denna utmärkelse, såsom då han tilldelade densamma åt den några och tjuguarige grefve Magnus Fredrik Brahe antagligen såsom ett försoningsoffer för det blodiga slut, som hans fader grefve Erik Brahe erhöll vid upptäckandet af revolutionsplanerna 1756. Då riksrådsembetena upphäfdes, och 1809 års regeringsform införde statsministrar och statsråd, öfvergick excellenstiteln icke annat än till de förstnämnda, ehuru väl ifrågasättas kan, om icke rätteligen enligt gammal häfd denna titel bort äfven till statsråden öfvergå, då de ju i alla fall trädde i de gamla riksrådens ställe på sätt deras befattning efter 1772 års regeringsform bestämdes. Excellenserna åtnjota den stora företrädesrättigheten att offentligen af konungen kallas »herrar», men om jag icke misstager mig alltför mycket, dela de denna rättighet med serafimeriddarne. Nu kallas allenast statsministern och ministern för utrikesdepartementet excellenser och jemte dem enligt kungliga resolutionen den 18 December 1857 också riksmarskalken. Men å propos excellenstiteln berättas ett roligt infall af konung Fredrik I. Någon i embetsstilen mindre kunnig person hade börjat en böneskrift med orden »Till hans excellens, excellens, excellens konungen i Sverige». Då denna böneskrift föredrogs, anmärkte

konungen fyndigt nog: »den narren har gjort mig till tredubbel excellens, då jag likväl är blott en dubbel, ty jag har ju blott två röster i rådet.» En ganska fin pik åt det då rådande systemet.

Till sist skulle jag väl något orda om fruntimmrens rang. Om det var kinkigt nog att ordna rangförhållandena männen emellan, så var detta dock en ren småsak mot, då det gälde fruntimmerna. Utan att på något sätt vilja vara oartig mot damerna tror jag dock, att man tryggt kan säga, att rangsjukan -- förr förstås -- bland dem varit större än till och med hos männen. Det berättas också, att, då drottning Kristina bad Axel Oxenstjerna bestämma rangen mellan hofffruntimren, den gamle statsmannen svarade, att »han gerna ville utföra hvarje befallning som hennes maj:t ville uppdraga honom, blott ej denna». Man lemnade också 1672, då första rangbestämmelserna sågo dagen, detta ömtåliga ämne å sido. Den enväldige konung Carl XI var modigare. Han stadgade genom kongl. resolutionen d. 4 december 1680, att kongl. maj:t bifallit hvad adeln begärt »angående rang emellan qvinfolken, nemligen att hustrun följer mannens tjenst; efter som k. m. detsamma härmed vill hafva stabilieradt och förordnad, så att härvid inga andra considerationer än chargerna gälla skola». Detta var nu ett ganska förståndigt stadgande, och man kunde nu med rangordningen i hand bestämma, hvad plats fruntimren skulle i samhället hafva. Men detta stadgande hade dock ett stort fel, nemligen att endast de gifta fruntimren blefvo rangbestämda, men det lemnade helt och hållet å sido alla de många, som icke voro försedda med män. Konung Carl XI var dock icke rådlös i detta afseende heller. Han stipulerade nemligen, som följer: »de, som ogifta äro, hafva rangen sinsemellan efter åldern och som de äro gamla». Den fyndige konungen visste nog, att det på detta sätt icke skulle blifva några

rangstrider fruntimren emellan. För närvarande gäller hvad gift qvinna angår samma stadgande som i 1680 års resolution, och det har fått sitt uttryck i 9 kap. giftermålsbalken, att »hustrun följer mannens stånd och vilkor». För de ogifta damerna har lagen deremot icke lika visligt sörjt, och de få väl sålunda ännu slitas med den gamla otäcka åldersrangen från den oartiga envåldsperioden. Endast några vid hofvet anställda fruntimmer hafva särskild rang.

Detta för de ogifta damerna så förargliga förhållande har i viss mån under den nyare tiden förvärrats. Litet hvar torde påminna sig ett prerogativ, som kallades frökentiteln. Titeln har höga anor. Under Gustaf I:s tid bars den af de kungliga prinsessorna, och drottning Kristina sjelf försmådde icke denna titel. Efter trettioåriga kriget, som förde in en del tyska vanor, och isynnerhet efter Fredrik I:s tid tillegnade sig adeln utan några som helst privilegier och utan något i författningar gifvet stöd denna titel såsom ett adliga döttrar uteslutande tillkommande prerogativ. Men tiden, som nivellerar allt, har också bland andra försvunna privilegier att räkna detta, och nu tillkommer i Sverige likasom i Norge, Danmark och Tyskland denna titel alla ogifta qvinnor af det bildade ståndet och detta med rätta, ty »frökenreformens» anhängare hade, hvad adeln icke egde, att åberopa sig på en kunglig författning, nemligen, att »de som ogifta äro hafva rangen sinsemellan efter åldern och som de äro gamla».

En amerikansk tidningsman.

Chicago-bild.

Af Magnus Elmblad.

Den man, *Wilbur F. Storey*, hvars bild här skall flyktigt tecknas, var född i Salisbury, staten Vermont, den 19 december 1819 och afled i Chicago den 27 sistlidne oktober. Hans lif sprang ut ur en släkt, som i alla tider utmärkt sig genom seg lifskraft, ovanligt allvar och sund rättskaffenshet. Hans farfar dog vid 90, hans far vid 83 års ålder, och »långt lif» synes för öfrigt ha varit gemensamt för den återhållsamma och nyktra familjen Storey's flesta medlemmar.

De första tio åren af sitt lif tillbragte Wilbur F. på sina föräldrars farm. Fadern var jordbrukare eller sjöman, allt efter omständigheterna. Modern beskrifves såsom en synnerligen kärnfrisk, idog och förståndig qvinna. Under hennes vård växte pilten upp bland skogiga kullar, brusande strömmar och blomsterrika gräsmarker, kring hvilka i fjerran de s. k. Gröna Bergen skymtade fram likt en väldig, snökantad gördel.

I pilten røjde sig den kommande mannen. Tillbakadragen, tystlåten, tankfull, fann han föga nöje i att leka med sina jemnåriga: han var helst för sig sjelf och yppade för ingen sitt väsens innersta. En och annan gammal person kömmer ännu i håg det sällsynt vackra barnet med de djupa, bruna ögonen, det lockiga håret

och den bleka hyn. Han såg ut att vara många år äldre än han var: de andra barnen kallade honom »läderlappen», hatade och afskydde honom. Men de voro äfven rädda för »läderlappen»; ty han hade armar, ben och näfvar såsom af stål, och att han icke saknade »starka vingar» (för att tala med våra idealistiske poeter) det fingo de snart erfara.

Vid tolf års ålder sökte och erhöll Wilbur F. »anställning» vid tidningen »Middlebury Free Press», i syfte att lära sig sätta stil. Egaren och redaktören, mr Barber, var en afsvuren fiende till allt hvad frimureri heter och det var i skuggan af hans vingar som den s. k. »läderlappen» insöp det outsläckliga hat mot hemliga samfund, hvilket följde honom under hela hans lif. Såsom tidningsman bemötte han dem visserligen opartiskt, men aldrig kunde han förmå sig att inträda i vare sig Frimurarnes, »Odd Fellows'» eller något annat hemligt sällskap.

Den lilla köpingen Middlebury var på den tiden ett slags literär medelpunkt för hela staten. Der funnos goda skolor, ett *college*, en offentlig och många enskilda boksamlingar m. m. Umgänget med den tänkande och bildade delen af dess befolkning inverkade helsoamt på den unge konstförvandten. Flitig och ihärdig på grund af arf, deltog han ytterst sällan i ungdomens vanliga förströelser, dem han fann rent af motbjudande, och sina lediga stunder använde han till läsning eller andra studier, som stodo honom till buds. Ordentlig skolgång kunde naturligtvis icke komma i fråga. Efter tretton timmars arbete vid stilkasten skyndade ynglingen till sin kammare, för att der hemta vetande ur sina böcker. Vinter och sommar var han uppe före dagens inbrott, läste några timmar och ilade derefter till sätteriet. Inalles åtnjöt den sedan så ryktbare tidningsmannen endast tre månader under hela sitt lif-regelbunden skolundervisning.

Vid sjutton års ålder beslöt ynglingen att pröfva sina krafter på egen skuta. Med 27 dollars i fickan och följd af sina föräldrars välsignelse, gaf han sig ut i världen. Visserligen var hans uppfostran i mycket försummad, hans vetande ganska begränsadt, men han hade hvad bättre är: ett skarpt förstånd, en okuflig ihärdighet och en stark vilja. Efter 18 månaders arbete vid kasten i Newyork öfverfölls han af en längtan att draga vesterut — att skåda de underbara nejder, som då hägrade i ett slags trolskt skimmer för de östra staternas bebyggare, och mot hvilka hvarje ärelysten och dådkraftig amerikanare om möjligt styrde kosan. På våren 1838 anlände Storey med en sparad summa af 250 dollars till den lilla staden South Bend i Indiana.

Äfven här egnade han sig åt tidningsarbete, först vid kasten, sedan såsom annons- och notis-samlare, slutligen i egenskap af redaktör. Han gick igenom graderna utan fusk. Allvarsam, tystlåten och ordentlig ända till pedanteri, utvecklade han en nära nog otrolig arbetsförmåga och sträfvade hårdnackadt mot sitt mål: att varda en man bland män. Sina göromål skötte han förträffligt och vardt så småningom känd i vida kretsar såsom en dugande, pålitlig man — en karakter. President Polk utnämnde honom år 1848 till postmästare i Jackson, Michigan, der han året förut trädte i äktenskap med miss Maria Isham, ett fruntimmer med rik begåfning i många riktningar. De hade ett barn till samman, då döden plötsligen ryckte bort den unga modern.

Detta slag drabbade hårdt den unge Storey. Han, som förut lefvat endast för sitt hem och sitt arbete, kastade sig nu hufvudstupa in i de religiösa »väckelsernas» hvirvel. Hvad var mera naturligt, än att han vardt »omvänd»? Såsom ledamot af kongregationalisternas kyrkosamfund egnade han sig en längre tid åt allsköns bot- och andakts-öfningar. Men då en vacker dag

församlingens äldste ville förmöna honom — som jemte sin tidning skötte ett apotek — att sälja spritvaror till och med för medicinska och tekniska ändamål, då bragtes Storey's annars så kyliga blod till kokpunkten: i vredesmod trädde han ut ur församlingen och lät sedan, så länge han lefde, icke binda sig vid något religiöst samfund.

Imellertid hade hans politiska inflytande vuxit långsamt, men säkert. Vänner hade han inga, men äfven de af hans ovänner, som hatade och fruktade honom, erkände hans praktiska kommunalsinne, hans kraft, hans omutlighet och hans mod. Det samhälles väl, hvori han lefde och hade sin varelse, stod honom alltid främst för ögonen, utan att han dervid försummade sin egen. Långt derifrån. År 1853 vardt han genom köp egare af halfparten i staten Michigan's ledande demokratiska tidning, »Detroit Free Press», som under hans befäl snart svingade sig upp till en ganska ansvarsfull och framskjuten ställning inom det demokratiska statspartiets läger. Efter att en gång ha fått fast fot i »The Press», kom han snart i besittning äfven af den andra halfparten. Frukten af åtta års ihärdigt arbete hade icke allenast satt honom i stånd att till sista centen betala tidningen, utan lemnade honom äfven ett litet öfverskott af vid pass 30,000 dollars*. Hans ställning var betryggad.

Denna framgång var icke en följd af något slags lyckträff; den grundade sig helt enkelt på allvarligt, redbart arbete och sunda beräkningar. Sällan har väl en man arbetat så hårdt som Storey under dessa åtta år. Nästan hela tiden skötte han ensam det egentliga redaktionsarbetet. Endast de båda sista åren unnade han sig lyxen af en medredaktör. Hvarje förmiddag, utan undantag, var han den förste på platsen och han lemnade den aldrig förr än nästa morgon, då formarne voro

*Öfver 100,000 kronor.

uppgjorda och färdiga att gå i press. För honom var det ingenting ovanligt att klockan 4 på morgonen lägga sig ned på sitt skrifbord, hvila der och klockan 8 — fyra timmar senare — ställa sig i selen igen för att draga dagens bördor. Slik sträfvan förtjente framgång — och den uteblef ej heller. Storey lyfte »Detroit Free Press» ur glömskans djup och gjorde den till den mäktigaste demokratiska tidning i vestern. Och sig sjelf höjde han samtidigt från hvad man kunnat jemförelsevis kalla fattigdom, till en i många hänseenden angenäm och oberoende ställning.

År 1861 ansåg han sig ha utvecklat »The Press» så vidt en landsortstidning kunde utvecklas under då herskande förhållanden i Norra Amerika. Liksom macedoniern suckade han efter nya verldar att eröfra. Han kände inom sig behovet och kraften att bryta en lysande bana och verka inom mera vidsträckta områden. »Läderlappen» hade, bildligen taladt, förvandlats till en örn, som *ville* och *måste* pröfva sina vingar. Längre vägrade valet mellan Chicago och Cincinnati. Men Storey's skarp-sinne svek honom ej.

Han slog sig ned i Chicago . . .

2.

I *Chicago* var det som Storey's lifsgerning tog sin början. Hans verksamhet i Jackson och Detroit innebar hufvudsakligen ett slags förberedande studier. Der tillbragte han sin lärotid. Hans kraftyttringar derunder, såsom politiker, tjensteman, apotekare och tidningsmannämne, äro att betrakta endast såsom ett slags intressanta experiment, afsedda att samla hans kraft och stärka hans nerver för det vardande jättearbetet i Chicago. Här fans ett täflingsfält, öppet för alla; hit riktades också

landets bästa krafter magnetiskt såsom mot en gemensam brännpunkt.

Det var icke mycket bevändt med den tidens amerikanska tidningar. Om man undantager Newyork, herskade nästan öfverallt saxen och klisterborsten såsom — hufvudredaktörer. Språkrör för de olika partien funnos nog, men icke *tidningar* — d. v. s., hvad man den dag, som är i dag, menar med tidningar. Den beskedliga allmänheten egde icke så stora anspråk som nu. Visst hade man en smula hum om den elektriska telegrafan, men rörande dess underbara kraft och mångsidiga brukbarhet sväfvade de fleste i en lycklig okunnighet. Ordet *specials* (till en särskild tidning ställda och af henne bekostade telegram), med dess djupa betydelse för samhällslifvet, förekom icke i tidningsverldens ordbok, i fall man undantager ett eller två ledande dagblad vid atlanterkusten. Visserligen fans ett slags ryggradslös organisation, kallad *The Associated Press*, hvilken, för t. ex. Chicago, då och då samlade några fakta eller rykten samt mot konstant erkänsla lät de s. k. tidningarna få del af dem, men detta retade endast allmänhetens lystnad efter nyheter utan att tillfredsställa honom.

Nyhets-redaktören spelade på den tiden en makt-påliggande roll vid hvarje tidning. Det var han, som i ordets egentliga bemärkelse »red för rusthållet», åtminstone i Chicago, der man ofta såg honom på sin lilla *pony* knoga genom de hardt när bottenlösa gatorna, sökande hvem och hvad han uppsluka månede i nyhetsväg. *Hans* idoghet var det utgifvaren mest litade på; *hans* omdöme skattades högst af allas; *hans* åliggande var det att förse sin egen tidning med utklipp ur andra; och *honom* föll äran till, när den förra så tidigt som möjligt hvarje morgon presenterade allmänheten det bästa uppkoket på hvad tidningarna i öfriga delar af För. Staterna haft att meddela — åtta eller tjorton dagar förut.

De allra färskaste nyheterna hemtades naturligtvis ur newyork-bladen, framför allt ur *Herald*. Den kom på qvällen, och nästa morgon var, såsom man lätt kan förstå, i Chicago *den* tidning mest eftersökt, som undfagnade allmänheten med den fullständigaste sammanfattningen af *Herald's* innehåll. På den tiden såldes i alla fall nästan uteslutande newyork-tidningar i Chicago. Det var först när Wilbur F. Storey kom dit, som man litet hvar började fråga sig, om icke en stad sådan som Chicago borde kunna sjelf förse sig med nyheter: man fann det nästan förödmjukande att i detta stycke vara beroende af Newyork, som ju låg öfver 1,000 mil österut.

Hvar äro nu de berg af Newyork-tidningar, som då dagligen staplades upp i Chicago? Rollerna ha blifvit ombytta. Nu ser man flera chicago-tidningar i Newyork än tvärt om. Nyhetsredaktören — äfven 'klipparen' kallad — betraktas icke längre såsom den högviktigaste personagen i redaktionsrummen: visserligen klipper och klistrar han fortfarande, men det är icke längre *nyheterna*, som taga den nyttiga saxen, och dito borsten i anspråk. Allt, som är af vigt och intresse, allt, som kan kittla allmänheten behagligt eller obehagligt, allt, som eger betydelse, om också endast för ögonblicket — allt är slungadt på papperet af den elektriska gnistan, siktadt, sålladt och ordnadt, allt är »färdigt att serveras varmt», såsom kokerskorna säga, timmar eller dagar innan den tungrodda posten hinner leverera »klipparen» hans bytestidningar. Nu behöfver man endast egna någon af Chicagos ledande morgontidningar ett ordentligt ögonkast för att göra sig förtrogen med det viktigaste, som händt på jordklotet och i den genomskådliga rymden under de senaste 24 timmarne — ända intill det ögonblick då upplagans första exemplar gick i press . . .

Den man, som bragte tidningspressen i Chicago derhän, var *Wilbur F. Storey*. Han bröt väg för den fria

tanken och det fria ordet. Han rörde undan de gamla obäkliga, trögkörda och senfärdiga fortskaffningsmedlen. Han satte lif i spelet; han tog blixten i sin tjänst och tvang honom att lydigt förse allmänheten med nyheter. Hvad betydde tid, kostnader och afstånd för honom? Intet. Hvad som försiggick på andra sidan jordklotet, var genom hans försorg känt i Chicago och hela »vestern» några minuter eller timmar senare. Med hänsyn till befordrandet af nyheter var han för postverket, hvad ångan och lokomotivet var för oxen och bondvagnen.

Sitt arbete i Chicago började Storey under de mest ogynsamma omständigheter. Den tidning han köpte, var sedan gammalt känd för att »gå med otur» — ett rykte, hvilket gemenligen gör tidningsmän lika så vidskeplige som sjömän i fråga om en skuta, den der är stadd i samma fördömelse. Tiden var icke heller synnerligen läglig. Inbördes kriget hade nyss brutit ut, och människorna voro i anledning deraf liksom bekajade med ett slags feberyrsel. Lag och rätt trampades i smutsen; hederns och det sunda förnuftets kraf liksom smälte bort under den fanatismens flammande vådeld, som alstras under idel blodiga brödrafejder; och nästan öfverallt herskade ett tillstånd af ömklig oreda och sjelfsvåld. Detta hade till stor del sin grund i hatet mot slafveriet, men i ännu högre grad framkallades det af en mängd samvetslöse s. k. »politikussar», hvilka, till hvad pris som helst, ville armbåga sig fram för att vinna makt och inflytande. Naturligtvis låg det i desse uslingars intresse att på alla möjliga sätt underblåsa de kortsyntes och enfaldiges föraktligaste lidelser.

Detta var sannerligen icke någon lämplig tidpunkt för utgifvandet af en tidning, som gjort till sin uppgift att väsentligen träda i opposition mot de verkliga eller låtsade åsikter, hvilka för tillfället gjorde sig gällande inom samhället. Storey var en demokrat: han mot-

satte sig på det skarpaste hvarje slags nationell splitt-ring, han förordade kraftigt enhet och sammanhållning, men han ogillade med mycken bestämdhet börjandet af ett krig endast i syfte att befria slafvarne i södern. Att under sådana omständigheter hålla vid makt i nordn en mot allmänna opinionen ovänlig tidning var ingen lätt sak.

Härtill kom yrkesafunden. De redan på platsen befintliga tidningarna fruktade och hatade bittert hvarje medtäflare, som hotade att göra intrång på deras förut ytterst magra förtjenster. Med sällspord enighet sprutade de nu gift och galla öfver uppkomlingen samt *vande* allmänheten att betrakta densamma med oblida ögon. Glömska af publicistisk heder, anständighet och oväld, skydde de intet medel att krossa den nya tidningen redan i lindan. Rädslan förlänade dem en rent af satanisk uppfinningsförmåga. Sällan har väl inom den nord-amerikanska tidningsverlden förekommit en lumpnare taktik än den, som då utvecklades mot mr Storey. Men han vek icke en tum. Ty han trodde på sin kraft och sin förmåga, han var fast öfvertygad om det rättmätiga i sin uppgift, och trots det argaste motstånd från nästan alla håll kom hans tidning regelbundet ut. Hvilket beundransvärdt mod, hvilken okufflig ihärdighet, hvilken omfattande duglighet utvecklade icke den unge tidningsmannen under denna pröfningarnas tid...

3.

När Storey kom till Chicago, var han 42 år gammal. Han var då spenslig, rak som en pil, med kolsvart hår och skägg, hufvudet tillbakakastadt och hållningen i allo elegant. Han var qvick i vändningarna, gången lätt och spänstig, hvarje hans rörelse tillkännagaf styrka och fasthet. Snabbt ilade han genom gatorna, med blicken

skarpt riktad rätt framåt, liksom sträfvade han magnetiskt och med en maskins ostörda regelbundenhet mot ett bestämdt mål. Dem, som icke kände mannen, föreföll hans ansigte hvarken sympatiskt eller angenämt. Det var så mäktigt i alla sina uttryck, det vitnade om en sådan sjelftillit, en sådan stolt öfverlägsenhet, en sådan iskall tillbakadragenhet, att man intogs af beundran, men äfven af ett slags oviss beklämning. Det var kallt, men på samma gång rörligt; det var alltid sig sjelft, men likväl uttrycksfullt, ja, vid vissa tillfällen nästan lidelsefullt. Man såg i detta ansigte, att dess egare icke det ringaste frågade efter den yttre verdens tycken och omdömen — att han aldrig begagnade mask, utan var sig sjelf så väl ute i det mest stormiga menniskohimmel som inne i sofrummets tysta enslighet.

Han, så att säga, försvann i sig sjelf, liksom snäckan döljer sig i sitt skal. Han talade aldrig till sina biträden, utom i tjensteärenden, och ofta föredrog han äfven då penna och papper framför det muntliga ordet. En medlem af hans redaktionsstab satt och arbetade i samma rum som han i nära tre års tid, och under hela deras sammanvaro yttrade Storey endast 9 (säger nio) ord till den andre. Aldrig sade han »god morgon», när han trädde in i rummet. Aldrig bevärdigade han det nyss nämnda biträdet, när de möttes på gatan, med ett tecken af igenkännande. När han ville meddela sig, skref han och lade papperet på den andres bord. De allra flesta af sina många biträden behandlade han på detta kärftva, kalla sätt. En gång kom in i hans rum en ledamot af »generalstaben», hvilken varit anställd vid tidningen i många år och skådat Storey ansigte mot ansigte väl tusen sinom tusen gånger. Hans ärende var att beklaga sig öfver något missförhållande inom den afdelning, han tillhörde. Mr Storey lyssnade tåligt, men afbröt slutligen den klagande helt tvärt med dessa ord:

»Och hvem d—n är ni, herre...?»

Han såg bestämdt och klart sitt lifs mål, han lefde endast för det, och allt, som störande inverkade på fullföljandet af detta mål, hatade han. Sympati sökte han ej; vänskap och tillgifvenhet voro för honom endast tomma ord. Det såg ut, som fruktade han, att minsta afvikelse från hans eget jag skulle ställa hinder i vägen för lösandet af den stora uppgift, han satt sig före. Att onödigtvis syssla med den yttre världen innebar för honom en oersättlig tidsförlust, och — *Time is money*. För den skull höll han sig lika så fjerran från allmänheten som från sina biträden. »En tidningsman», sade han en gång, »bör icke vara populär. Ju mera omtyckt han är, desto mindre skicklig är han ock att sköta sina göromål. Den, som eger allt för många vänner bland allmänheten, kan icke fullt opartiskt och hänsynslöst bekämpa politiska och sociala missförhållanden...»

På grund af denna sin skenbara stolthet, sin djupa afsky för allt slags rökverk och smicker från beundrande vänners sida samt sitt illa dolda förakt för »mobbens åsigter» betraktades Storey under de tre första åren af sin verksamhet i Chicago såsom ett slags hemlighetsfullt vidunder. Han kom hit för ingenting annat än för att gifva ut en oberoende tidning, och i alla riktningar svärmade hans spejare natt och dag öfver hela republiken för att draga in det ena notvarpet retande nyheter efter det andra. Ingenting undgick deras argusögon. Nu äntligen hade Chicago fått en tidning, som dolde eller undertryckte ingenting. Tidigt hvarje morgon hade *Times'* läsare reda på *allt*, hvad som händt dagen förut, och förvåningen var stor. Intet samhällsöndt, ingen orätt, intet maktmissbruk fick passera oanmärkt. Ett mindretal vardt naturligtvis mäktiga förgrymmadt öfver »dessa nymodiga påfund», men det var icke värdt att spjerna

mot udden. Redaktören var otillgänglig och oåtkomlig, afslöjandets verk fortgick stadigt, äfven om — såsom det, oakadt all försigtighet, händer vid sådana stortade företag — någon gång begicks ett tillfälligt misstag, tidningen sköt öfver målet, och den oskyldige fick lida med den skyldige. Men *framåt* gick det i alla fall...

Upphetsningen mot den nya tidningen vardt vulkanisk till sitt väsen. Men prenumeranternas antal växte hastigt. Inga ansträngningar sparades för samlandet af nyheter från den yttre världen, och de serverades lika så friska, doftande och pikanta som Chicagos egna. *The Times* började vinna nationell ryktbarhet. När det herskande politiska partiet utfärdade förklaringen rörande slafvarnes frigörelse, upphörde *Times* ögonblickligen att förkättra kriget och började i stället fördöma det rent af oförsvarliga kränkandet af en del af nationens rättigheter. *Nu* — så skrånade åtminstone dess fiender — var måttet af tidningens skändlighet rågad. Hon och hennes redaktör gjordes till skottaflor för skurar af ovett från alla delar af nordens. Tidningen brännmärktes på det argaste såsom ett förräderiets språkrör och dess redaktör såsom en usel niding. Öfverallt i nordens hördes rop sådana som: »ned med förräddaren!» »spräng Chicago *Times* i luften!» »lönmörda 'läderlappen'!» och så vidare. Intet skällsord var rått och gement nog för tidningen och dess utgifvare, intet öde rysligt nog att lända dem till straff...

Imellertid betraktades *Times* af sin egare i första och främsta rummet såsom ett nyhetsblad. Nyheter från hemlandet, nyheter från utlandet — nyheter först och främst — se der, hvad den företagsamme redaktören yrkade på. Det var han, som införde de talrika och i ögonen fallande öfverskrifterna (rubrikerna), hvilka sedermera kommit till användande nästan öfverallt i kristenheten

-- dock icke här uppe i Norden. Det var han, som gaf tidningen färg och ton och karakter. Han beredde nyheterna hedersrummet, han siktade dem, stufvade om dem och pepprade dem. Den reporter eller den brefskrifvare var bäst, som skaffade de flesta och friskaste nyheterna. Storey bragte presstelegrafens verksamhet till en förut i vestern icke anad höjd, och genom hans försorg började s. k. »speciella telegram» nu blixtrikt ila i alla riktningar öfver landet. Detta tände de täflande tidningarnes afundsjuka och stegrade betydligt deras utgifter. Allt ilsknare skrånade de: »förrädare!» »ormyngel!» och dylikt, men *Times* fortfor att försynda sig lika modigt och obesväradt som förut. Hvarhelst en armékår var i rörelse, hvarhelst en strid, ett återtag, en framryckning, ett nederlag, ett utrymmande och så vidare egde rum, fans ett ombud för *Chicago Times* på platsen, för att, när så behöfdes, spränga i sporrsträck till närmaste telegrafstation. Nästa morgon öfverflödade tidningen af händelsernas grundlinier — så att säga — hvilka en dag eller två derefter utfyldes af brefskrifvarnes mera omständliga och färgrika meddelanden...

Denna kraftiga företagsamhet kunde icke annat än utöfva ett bestämdt inflytande på det samhälle, hvari hon gjorde sig gällande. Massorna bildade naturligtvis sitt omdöme rörande tidningens moraliska halt efter medtäflarnes ilskna skrån, men de kunde omöjliggen undgå att se, att *The Times*, äfven om den kanske var »förrädisk», »giftig», »skandalös» och allt det der, i alla fall var en ytterst pigg och påpasslig tidning, och att, om de ville skaffa sig grundlig kännedom om hvad som tilldrog sig i dessa ödesdigra tider, då måste de vända sig till *Chicago Times*. De gjorde så och så att säga pyrde in tidningen med sina smädelser och sina förbannelser, allt efter som de läste henne. Och nu inträffade en kris...

Allt vildare ljud skränet: »ned med 'läderlappens' landsförrädiska skandaltidning!» Hvad den illvilliga afunden icke mäktat åstadkomma på egen hand, det försökte hon nu genomdrifva med höga vederbörandes tillhjälp. General Burnside — ryktbar sedan slaget vid Fredericksburg, der han tvang tusentals modige män att låta sig gagnlöst nedslagtas af en många gånger starkare fiende — befans villig att tjenstgöra såsom verktyg för de täflande tidningarnas hämd. Från sitt säkra krypin i Cincinnati utfärdade han år 1863 en order, enligt hvilken Chicago *Times* skulle ofördröjligen undertryckas. Härvid är att märka, det krigslagen vid tillfället *icke* var proklamerad vare sig i Chicago eller ens i Illinois; domstolarnes förhandlingar fortgingo utan afbrott, och ingen ödesdiger krigshändelse hade ännu störande inverkat på det allmänna rättstillståndet...

Ordern i fråga kom likt en blixtnedslag från klar himmel. Hade de sig så kallande lojalisternes lumpna sammangaddning medfört åsyftad verkan, är det tvifvelaktigt, hvad som blifvit af W. F. Storey och hans tidning. Hela hans kapital var lagdt ned i *Times*, och ett undertryckande af denna torde ha bragt honom till tiggarsstafven. Brutnen, om icke krossad af slaget, skulle han sannolikt ha dragit sig tillbaka i det enskilda lifvet och aldrig mer uppträdt inför offentligheten. Det låg icke i hans lynne att vika för öfvermakten, om än aldrig så stark, och modigt trotsade han äfven nu de fiendtliga inflytelser, som från alla håll hopade sig kring honom och hans lifsgerning. Kampen var bister, men Storey saknade icke vänner. Och allmänheten hade vant sig vid *Times*: hon kunde icke undvara den lifliga, vakna och innehållsrika tidningen, som först och bäst af alla meddelade dagens händelser...

Det orättvisa i undertryckningsordern väckte en storm af ovilja icke allenast inom det fåtal, som gillade *Times'* politiska sträfvanden, utan äfven bland det her-

skande partiets tänkande och mera konservativt män. Man var icke blind för de farliga och hotande möjligheter, som innefattades i detta sjelfsväldiga utöfvande af en godtycklig makt. Man harmades deröfver, att krigslagen helt oförsynt försökte trampa den borgerliga lagen i smutsen. Den utmärkte öfverdomaren Drummond såg klarligen det vrånga och för framtiden så farliga i Burnside's förfarande. Han utfärdade i sitt namn en rundskrifvelse, hvori han försäkrade medborgarne, att den borgerliga lagen ännu egde gällande kraft, att en hvar, som hade något att klaga öfver, kunde tryggt vända sig till domstolarne, och att den förhatliga militär-ordern skulle vardas återkallad...

Hade Burnside's order gått i verkställighet, torde följderna ha blifvit ödesdigra nog icke allenast för Chicago, utan för hela unionen. Ryktet derom spred sig som en löpeld öfver nordvestern, och i följd deraf bragte jernvägarne dag efter dag till Chicago förbittrade och väpnade män, hvilkas fasta beslut det var att medelst krut och kulor pröfva halten af det lämpliga aktstycet. Folkhopar skockade sig hotfullt på gatorna, och det var svårt att genom de uppretade massorna bana sig väg till *Times'* byrå. Derest Lincoln icke ofördröjligen upphäft ordern, skulle man i Chicago fått bevitna en följd af våldsamheter, hvilka sannolikt framkallat liknande uppträden öfverallt i norden och alstrat en sannskyldig »korseld i ryggen», den der väsentligen ändrat, om icke ledt i en alldeles motsatt riktning, gången af inbördes kriget...

Under upphetsningen hotades stadens förnämsta republikanska tidning med förstörelse af en vildsint pöbel. De djupa lederna insågo ganska väl, att krafvet på *Times'* undertryckande hade sin grund helt enkelt i den förstnämnda (republikanska) tidningens lumpna afundsjuke — alldeles icke i något slags hänsyn till den demokratiska

Times' påstådda brist på lojalitet och dess föregifna »hat mot unionen». Det republikanska partiorganets egare, väl medveten af den hotande faran, barrikaderade försigtigt nog sina tryckeri- och kontors-lokaler. Natt och dag stod en stark vaktstyrka under vapen för att värja tidningen mot befarade angrepp...

Det dröjde tre dagar innan undertrycknings-ordern vardt formligen upphäfd. Nu uppenbarade sig *Times* åter. Den hade gått i press som vanligt samma dag orden utfärdades, och en del af upplagan var färdig, då krigsknektarne från Camp Douglas infunno sig och togo tryckeriet i besittning, låste in stilarne och förseglade pressarne. De tryckta exemplaren smugglades ut och bragtes flitigt i omlopp. I sinom tid betalades de högt såsom dyrbara minnesmärken af en ytterst viktig händelse. Burnside's förfarande hade till följd, att *Times'* spridning omedelbart ökades oerhördt, hvarjemte flera annonser strömmade till än tidningen mäktade åtaga sig. Mången tror, att *Times* näppeligen skulle — utan B:s välmenta(!) åtgöranden — ha vunnit det ofantliga inflytande, den nu eger. Kanske skulle tidningen under krigets stormar till och med ha strukit med på kuppen...

Men denna lilla obehaglighet med Burnside var icke den enda, Storey hade att utstå. Någre af fältherarne i södern gingo i hans fotspår och förbjödo *Times'* spridning inom de truppkårer, öfver hvilka de förde kommando. Bland en stor del af soldaterna växte upp en stark motvilja mot tidningen — hvilken de aldrig sågo! — och många voro hotelserna, isynnerhet från vissa wisconsin-regementens sida att »spränga 'läderlappen' och hans skojarpapper i luften». Det var mest, när knektarne fått orlof och befunno sig på väg till sina hem, som slika hotelser gáfvo sig luft. Och här må anmärkas, att, liksom de soldater, hvilka aldrig sågo tidningen, fördömde henne bittrast, så voro ock, i hemorten,

de fosterlandsvänner våldsammast i sitt hat, hvilka aldrig läste det stackars bladet. Dag efter dag förnummo de i republikanska tidningar förbannelser öfver *Times*; de sågo den brännmärkt såsom en förrädare, en fiendernas bundsförvandt m. m., och dess redaktör såsom en skandalskrifvare, en samvetslös usling, en ohängd skurk, en hvar mans niding, en fågelfri djefvul i människoskepnad o. s. v. — och de slöko dessa mustiga utgjutelser utan tvekan. Men nu *är* det så — och en hvar, som vill göra sig en smula besvär, kan utan synnerlig svårighet öfvertyga sig derom — att *Chicago Times* under hela kriget icke innehöll en enda rad, icke en enda mening, som röjde fiendtlighet mot unionen eller mot något slags lagliga och helsosamma åtgärder till förebyggande af dess sprängning. Tvärtom: tidningen gillade och förordade oupphörligen och på det allvarligaste kriget såsom ett medel att förebygga en olycksalig splittring af statsförbundet; men hon högg skoningslöst in på de uslingar, som under den falska fosterlandskärlekens mask sökte främja sina egna låga syften; hon bekämpade politisk humbug i alla former; och hon var lika så snabb att brännmärka en tjuf i nordstaternas uniform som en i sydstaternas. Hon gisslade skarpt de fege uslingars »patriotism», hvilka sjelfva försigtigt stannade hemma i spiselvrån, men envist lockade, ja, rent af piskade andra ut i elden. Hon kände intet förbarmande, då det gälde att utan handskar taga i tu med de stora skaror, som gjorde »fosterlandskärleken» till ett yrke och slogo mynt derpå i lättja och vällefnad. Men hela tiden var *Chicago Times* icke desto mindre *unionen* trogen, och — jag upprepar det — i dess spalter finnes icke en enda rad, som andas fiendtlighet mot kriget såsom ett lagbundet medel till tryggande och främjande af nationens enhet...

Alla de, som aldrig läste *Times*, men slöto sig till arten af dess skaplygne genom att sorgfälligt studera de beskyllningar, hvilka i parti och minut slungades ut af tidningens talrika fiender; alla de, hvilka hon angrep såsom falske profeter, såsom judastyper, säljande den gudomliga fosterlandskärleken för silfverpenningar, såsom tjuftar och banditer, de der plundrade och lönnmördade under lojalitetens täckmantel: — alla gessa hatade *Times*. Dess redaktör utsattes tidt och ofta för öfvervåld, och hotelser mot hans lif hörde en tid nära nog till ordningen för dagen. Då och då kunde någon republikansk kaxe förolämpa honom på gatan och fälla honom till marken med en sten eller en mankiller. Sommaren 1864 trädde han en förmiddag ut ur ett af stadens förnämsta hotell, då en lokal-politikus plötsligen gick emot honom och utan ett ord eller något slags varning slog honom omkull med en knölpåk. En talrik flock af nidingens partivänner och själsfränder stod rundt omkring utan att på något sätt gifva sitt ogillande till kända. Vid ett annat tillfälle smög sig en republikansk spelare bakom honom och tilldelade honom ett våldsamt slag i hufvudet med en sten, som han haft dold i rockfickan. Storey arbetade sig med stor svårighet upp på benen och gaf med sin revolver eld på angriparen, men hans hufvud var förvirradt af slaget och fallet, och hans i följd deraf osäkra hand kunde icke rikta vapnet rätt. Men efter den betan fick han vara i fred: man förstod nu, att han icke tvekade att skjuta, derest någon bar hand på honom...

Äfven öfver *Times*' arbetarepersonal haglade på den tiden glåpord och hotelser. Öfvervåld befarades nära nog i hvarje ögonblick. För säkerhetens skull nödgades

man dag och natt hålla lokalerna i ett ordentligt belägringstillstånd. Muskötkistor smugglades in bakvägen, revolverar och skjutförråd funnos i öfverflöd, vattnet i ångpannorna hölls allt jemt kokhett, och slangar lämpades till hvarje möjlig och omöjlig ingång, färdiga att när som helst med sitt brännheta innehåll öfversvämma befarade inkräktare. De flesta biträdena suto, stodo eller gingo under vapen, och när de hvilade — då detta kom i fråga — hvilade de »vid sina svärd». De af dem, som hade utgöromål, voro, jemte ett stort antal andra *gentlemen*, indelade i »kompanier» och färdige att vid första signal rycka ut...

Om Storey's personliga mod kan det icke vara tu tal. En morgon befann sig ett wisconsin-regemente, på genomfärd till sin hembygd, i Chicago, och några af dess medlemmar, som ströfvade genom gatorna, råkade få syn på *Times'* skylt, hvarefter de, fulla både af whisky och patriotism, beslöto »rensa det förbannade ormnästet». De rusade in på kontoret och bestormade personalen med frågor sådana som dessa: »Hvar ä' den gamle s—ns rackaren, som ger ut det här förb. papperet?» — »Hör' på, era eländiga ynkryggar här inne, hvilken väg ut tycker ni bäst om — skorsten' eller fönstren?» med flera. De voro högljudde, grälsjuka och oförskämde i högsta grad. I detta ögonblick trädde mr Storey in från gatan och ämnade just passera rummet för att gå in i redaktionslokalen i våningens inre, då en af knektarne — tillfälligtvis eller med afsigt — raglade emot honom.

»Hvart i h—e ska' ni ta vägen, gamle lurifax?» snörlade den druckne martissonen, i det han försökte sträcka på de vacklande benen och vände sig mot mr Storey.

Den senare tycktes icke ha märkt, att någon fans i rummet, när han kom in. Den knuff och de heders titlar, med hvilka han hugnades af soldaten, väckte honom ögonblickligen till besinning. Snabbare än det kan

beskrifvas högg han med ena handen den oförskämde i kragen och grep honom med den andra i strupen, hvar-
 efter gynnaren vardt så grundligen skakad och så våld-
 samt trängd mot dörren, att han efteråt lärer ha förklar-
 at, det »tarmarne höllo på att rinna ut genom munnen». Ett
 af de stora spegelfönstren råkade vara närmare än dörren;
 dit dref Storey oemotståndligt sin antagonist och stör-
 tade honom hals öfver hufvud genom den söndersprin-
 gande rutan ut på gatan...

»Ut härifrån, era — — — hundar!» sade han, vän-
 dande sig till de andra, hvilka, förbluffade som de voro,
 icke på minsta vis försökt hjälpa sin så illa tilltygade
 kamrat. Alla buro de vapen och hade tydligen ondt i
 sinnet, då de först gjorde sitt inträde, men redaktörens
 ferma expedierande af den andre gynnaren, samt det
 öfverlägsna uttryck af vrede, förakt och befallande lugn,
 hvarmed han förstodigade dem att lemna rummet, kuf-
 vade de druckne hjeltarne. Helt stilla och beskedligt
 räglade de sina färde, utan att ens med ett glåpord eller
 en svordom höja glansen af sitt försvinnande...

En annan gång skildrade *Times* — under öfver-
 skriften »En ung mans väg till ena pigo» — på ett syn-
 nerligen skrattretande och lustigt sätt, huruledes en ung
 chicagosnobb af ansedd familj förföljt en ung *lady* med
 sina oförskämde kärleksförklaringar, men af henne blif-
 vit undfågnad icke allenast med en s. k. korg utan äfven
 med ett par bastanta örfilar. Älskaren gick hem, lade
 sig rak lång på ryggen, platserade en uppslagen bönbok
 öfver sitt bröst och svalde en dosis gift. Medelst ett
 snabbt och förståndigt användande af magpumpen lyc-
 kades man emellertid rädda hans lif, o. s. v. Dessa
 intressanta fakta, vederbörligen pepprade och saltade, för-
 stås, dukades upp i *Times* följande morgon. Skummande
 af raseri öfver att på detta sätt ha blifvit gjord till fö-
 remål för allmänt åtlöje, svor vår Don Juan att hämnas.

Han väpnade sig med en skarpladdad revolver och lät alla människor förstå, att antingen skulle redaktören gifva honom fullständig upprättelse — eller dö. Han rusade upp på redaktionsbyrån, lät det nummer af tidningen, hvori »förolämpningen» stod att läsa, fladdra framför Storey's ögon och ropade med rynkade ögonbryn och af vrede darrande stämma:

»Herre, jag önskar veta, hvem som skrifvit den här skandalartikeln!»

Storey betraktade honom från topp till tå och svarade:

»Hvad angår det er, hvem som skrifvit den?... Der är dörr'n!»

Den unge mannen försvann. Ett sådant mottagande hade han icke väntat sig. Sannolikt hade han gjort sig beredd på diverse förklaringar, ursäkter, bedyranden och mera sådant, som slutligen hunnat leda till ett återtagande af det skrifna. Det outsägliga förakt, hvarmed hans framställan möttes, bragte honom, i förening med Storey's kalla likgiltighet, helt och hållet ur fattningen — och äfven han försvann utan att yttra ett ord. I de dagarne dugde det ej heller, att minsta tillstymmelse till feighet röjde sig på en tidningsbyrå. På hvarje pulpet lågo laddade eldvapen, och vid dörrarne stod alltid vakt...

Abraham Lincoln föll för lönnmördarens kula. Öfverallt i verlden hissades amerikanska flaggan på half stång; sorgen var djup och allmän. Äfven *Times* deltog deri och gjorde ingen hemlighet af sin harm öfver illbragden. Dess ledande uppsatser från den tiden andas alla mera uppriktig förtrytelse, mera konstlös sorg än någon af det motsatta partiets tidningar. Men — »krokodiltårar!» skrånade naturligtvis allmänheten, det vill säga den del deraf, som bildade sig sitt »omdöme» om tidningen genom att uteslutande fråssa på hennes medtäflares

illvilja och råa utgjutelser. Åter hördes skränet om död och undergång åt *Times*: »läderlappen» och hans »skandaltidning» måste krossas — för det Booth skjutit ihjel president Lincoln! Åter måste tidningens personal och vänner gå under vapen, åter måste byrå och tryckeri försättas i belägringstillstånd. En tid var tidningens bestånd allvarligen hotadt. Att Storey slutligen tröttnade vid dessa evinnerliga trakasserier, förföljelser, illvilliga tryckfrihetsåtal, skandaler m. m., kan icke gerna förnekas. När kriget sent omsider var öfver, förklarade han med mycket eftertryck: »Hädanefter kommer Chicago *Times* att understödja hvarje krigsföretag, hvari Förenta Staterna finna för godt att inlåta sig»...

Imellertid hade tidningen allt jemt gått stadigt framåt. De ständige prenumeranterne räknades i tusental, nye strömmade allt jemt till, och annonser funnos i öfverflöd. Efter kriget stadgades allmänhetens förtroende och välvilja. Företaget började löna sig på ett i Chicago dittills okänt sätt. Den gamla stugan vardt för trång. Vid en af stadens hufvudgator lät Storey för tidningens räkning uppföra en ståtlig bygnad om sex våningar, ypperliga snällpressar, elevatorer och dylikt anskaffades, och ingen kostnad, inga ansträngningar sparades, då det gälde att låta hvarje uppfinning inom tryckerikonsten komma *Times* till godo. Längre dröjde det ej innan Storey var ensam egare af tidningen, och efter den stunden ville han på inga vilkor ha någon bolagsman. »Bolagsman?» sade han föraktfullt. »Lika gerna kunde jag smida ett jernblack kring min fot»...

En liten händelse från denna tid må omtalas såsom bevis på mannens sega uthållighet. *The printer's union* (konstförvandternes samfund), en ganska mäktig liga, hade trängt in i *Times*' sätter, proklamerat allmän strejk och myndigt förständigat Storey, att hädanefter måste han betala så och så mycket per tusen, i annat fall finge

han se sig om efter arbetare, o. s. v. Till alla deras förvåning, hvilka kände »läderlappens» hårdnackade envishet och hans fasta föresats att, i hvad som rörde hans egna affärer, gå sin egen väg — gaf Storey efter. Allrämest förundrade sig »konstförvandternes samfund» öfver den lätta segern. Ligan hade knappast trott sig kunna segra alls, eller åtminstone icke utan en hård och långvarig kamp, och för den skull var hennes jubel nu ofantligt...

Och hvad gjorde Storey under tiden? Bar han sitt kors med tålmod? Ingalunda. Några månader efter strejken marscherade en vacker dag en skara unga qvinnor, anförda af en äldre matrona, in i *Times'* sätterilokal och tog stilkasterna i besittning! Hvarenda medlem af »konstförvandternes samfund» fann sig helt plötsligt utan arbete och fick, hvad man kallar »afsked på grått papper». Och nu kom man sent omsider under fund med orsaken till Storey's skenbara eftergifvenhet. Han hade hyrt rum i en af stadens utkanter, inredt dem med kaster och dylikt och låtit de unga damerna genomgå en fullständig kurs i sättning. När de vunnit tillräcklig färdighet, fingo de taga de gamle sättarnes platser. De senare fingo icke den ringaste varning: de visste om ingenting förr än de helt plötsligt funno sina kaster upptagna. Såsom ett slags hämd må detta schackdrag kallas lyckadt, men i andra hänseenden var det misslyckadt. Sättarinnorna visade sig i längden icke pålitliga och uthålliga nog. Nattarbetets hårda ansträngningar kunde de icke uthärda och de voro, enligt Storey's förmenande, »allt för mycket böjda för sqvaller och kurtis»...

Här må anmärkas, att Storey aldrig mera inlät sig i något slags kompromiss med »konstförvandternes samfund». Utan krus bekämpade han ligan; han hvarken gaf eller begärde pardon. Två eller tre gånger bemärktigade hon sig kasterna, men ingendera gången vek

Storey för hennes maktspråk eller hennes enträgenhet. Inträffade någon gång en strejk, stälde han sig sjelf, äfvensom de af hans stab, som voro hemma i sättningskonsten, vid kasten, medan telegrafens samlade sättare från alla delar af republiken. Ända till det yttersta trotsade han »konstförvandternes samfund» och betalade stadigt sina arbetare mera, än hvad medlemmar af samfundet fingo på andra ställen...

Storey's af naturen oböjliga skaplygne stadgades, ja hårdnade allt mera under årens lopp. Ingen kan gerna förundra sig deröfver. Han hade, så att säga, byggt upp ett tidningsföretag, helt och hållet efter sitt eget hufvud, och han fann få personer, om ens några, som kunde eller ville förstå honom. Ingen ville samverka med honom. Förbittrad öfver det motstånd, han mötte öfverallt, visade han å sin sida intet undseende, intet tålmod och ingen barmhertighet. Han pröfvade, hvad en menniska dugde till, och befans hon oduglig eller mindre dugande, vardt hon ögonblickligen förkastad. Dår vid lag hulpo hvarken hotelser, böner eller tårar. Sina biträden styrde han, så att säga, med jernhand. Trogen och långvarig tienst ursäktade icke ett enda felsteg. Den obeveklige hade ingen misskund. »Icke har jag tid att förädla råämnena», sade han en gång, då en tryckare bad honom om »förlåtelse». Det ordet förekom nog icke i hans lexikon. Han var hård, brutal, otillgänglig och fast som ett granitblock. Men för dem af sina biträden, hvilka i allo rättade sig efter hans vilja och icke öfverträdde ens en bokstaf af lagen, sörjde han såsom en god och omtänksam fader. Der vid lag fans intet knussel. Tvärt om. Och detta är ett försonande drag i hans annars så dystra skaplygne...

Ett annat är hans kärlek till djuren. Medan han stolt lefde för sig sjelf och i sig sjelf, stötande undan menniskor ifrån sig och föraktande dem äfven då han

måste begagna sig af dem såsom redskap, drog honom en innerlig hängifvenhet till djuren. Mången vilsekommen stackars hund tog han med sig hem från gatan, gaf honom mat och dryck samt omhuldade honom på det ömmaste. Hans älskling var en stor, vacker mexikansk katt, »med sällsynta själsgåfvor», efter hvad han sjelf sade. Ofta låg Herkules, belåten och spinnande, öfver hans knän, och katten tycktes förstå honom förträffligt. Många hästar hade han, men aldrig såg man honom begagna en piska, aldrig hördes han tilltala dem med andra ord än de hjertligaste. Men så vankades i stället jernris och grofheter för hans »plågoandar», såsom han stundom helt älskvärdt kallade sina tjensteandar.

Det vill säga: för *dem* af dessa, som på något sätt gjorde honom emot. Men fogade man sig lydigt efter hans vilja, kunde man vara säker om att åtminstone gå någorlunda skottfri; ty han slösade icke onödigt med sina förråd af vredens, föraktets och hatets pilar. Dag-tjufveri, prat och besvärliga påhäng hatade han af hjer-tat. Han tålde icke för sin död dessa kardborrar, som ha för sed att hemsöka tidningsmän, för att snattra öfver dagens frågor, göra sig viktiga, duka upp sqvaller o. s. v., dymedelst förstörande den arbetande mannens af pennan dyrbara tid. Hvar helst han inom sitt område såg en sådan snusförnuftig herre, pekade han på dörren. Endast den, som infann sig i affärer, lånade han ett villigt öra, nemligen om man uttryckte sig klart och kort. Många ord voro honom en pina.

6.

Efter kriget gick en gyllene tid upp för *Times*. De hätske belackarnes munnar stoppades så småningom till, och Storey kunde mera ostörtdt egna sig åt sin tidning.

Han gjorde det med sällspord kraft. Allmänheten såg snart, att hans oafåtliga sträfvan var att få hvarje nummer af tidningen mera omvexlande, mera innehållsrikt och gediget än det näst föregående. Hon belönade hans sträfvan genom att flitigt prenumerera. Sjelf sade han: »En tidning kan aldrig stå och stampa på samma punkt. Dess utgifvare kan aldrig, om han lyckats tillkämpa sig en framskjuten ställning, hvila. Han måste arbeta hårdare än någonsin för att bevara denna ställning och allt jemt hålla sin tidning i främsta ledet. Den dugande tidningsmannen är aldrig nöjd med hvad han har: framför honom står alltid ett mål, för hvars vinnande han måste offra alla sina krafter.»

Tänkvärda ord, hvilka hvarje tidningsman borde taga *ad notam*.

Storey herskade nu som en envåldsfurste i sitt lilla rike. »Jag vill hellre vara egare af Chicago *Times* än president i Förenta Staterna», skref han en gång till en bekant, och han menade hvad han skref. Han älskade sin tidning. Han förstod att uppskatta dess vidsträckta och mäktiga inflytande. Han såg deri en magisk makt hvilken han allena beherskade. En vink af honom, och hela republiken sattes medelst osynliga trådar i rörelse. *Times* var för honom ett slags motstycke till Aladins lampa, en trollstaf, hvarmed han kunde efter behag göra godt eller ondt, inverka på massorna, skapa allmän opinion, lyfta den enskilde eller krossa honom, väcka moraliska hvirfvelorkaner eller förvandla dem till milda vestanfläftar — korteligen, en makt större än presidentens i någon republik, än någon konstitutionell konungs, och öfverträffad endast af ryske sjeltherskarens. Hvarför skulle han önska lemna sin tron för att stiga ner till den ödmjuka stol, som hvart fjerde år byter om innehafvare?

Han kände icke sin öfverman i fråga om helsa, makt och inflytande i samhället, och han njöt i fulla

drag deraf. Han visste, att han sjelf brutit sig en väg genom hardt när obetvingliga hinder. Han hade söndrat sig från massan, och männens hat eller qvinnornas kärlek betydde för honom intet. Kring honom stod en kärntrupp af intelligente, pröfvade och pålitlige män, af hvilka hvar och en var en Amfitryon, färdig att göra och våga allt, hvad han befalde. Liksom insvept i sin enslighet, föga kännande verlden och ännu mindre åktande henne, kände han sig sjelf såsom en herskare och allmänheten såsom sina undersåter. Han liksom flödade öfver af stolt, obetvinglig glädje, när han fördjupade sig i tanken på sig sjelf, sin ställning och sina lysande seg-rar. Den, som befann sig i närheten af hans rum, kunde ofta höra honom stöta fram ett slags oartikulerad, knar-rande, entonig sång, hes och rosslig, men på samma gång varande ett ofrivilligt utbrott af den fröjd, som genomströmmade hela hans väsen...

Men — måndag morgon den 9 oktober 1871 fann sig denne hersklystne, omättnlige ledare utan krona och utan undersåter! Under loppet af en natt hade lågorna grusat hans palats och lagt i aska hjertat af det rika, det stolta, det mäktiga Chicago... Halfqväfd af rök, i hvarje ögonblick hotad att krossas af störtande murar, lyckades en vid *Times* anställd person att efter öerhörda svårigheter i dagningen något så när få reda på den plats hvarest *Times'* väldiga bygnad aftonen förut varit belägen. Sedan flera år förtrogen med hela granskapet, kunde han likväl icke nu finna den sökta tomten. Hela kvarteret var förvandladt till en rykande grushög. Oceanens ursinniga böljor eller Vesuvii lavaströmmar kunna knappast mera fullständigt utplåna spåren af de föremål, de slukat, än elden nu utplånat spåren af i fråga varande bygnad.

Fruktansvärda olycka! Huru många nästan oräkneliga förmögenheter, ansträngningar, planer, förhoppningar,

tankar, lif lågo icke begrafna under den rykande eldfloed, som i nattens mörker brusat fram öfver den till sin undergång dömda staden!... / Genom den heta, förblindande röken upptäckte nyssnämnda person sent omsider tidningens egare, der han i sällskap med ett par vänner satt på trappan till den nedbrunna bygnaden. Han stirrade harmfult mot norr, der ofantliga rökmassor lägrat sig, då och då genomborrade af snabba, slingrande eldtungor, icke olika blixtar i ett svart stormmoln, samt flockvis frambrytande, väldiga knippen af lågor. Icke desto mindre syntes Storey i någon mån uppmjukad och kufvad. Det vanliga uttrycket af stolt, jernhård öfverlägsenhet och föraktfullt trots hade förlorat sin skärpa och tycktes vara liksom stadt i ett slags upplösningstillstånd. Det hvithåriga hufvudet var sänkt, såsom förmådde det icke längre hålla sig upprätt. Äfven i skuldrorna röjdes en viss svaghet, och deras egare liknade en man, nyss hemkommen från en ansträngande resa, hvilken tömt både hans moraliska och hans fysiska krafter, men i alla fall varit helt och hållet fruktlös. Hans röst hade förlorat sin klang, sin styrka, och ljöd endast såsom ett ängsligt eko af den annars så klara och genomträngande stämman. Han helsade stillatigande och med en trött rörelse af handen den senast ankomne. Tillfrågad, huru vida han ämnade vidtaga åtgärder för tidningens ofördröjligen utgifvande, svarade han:

»Nej. Jag skall icke försöka uppväcka *Times* från de döda. Tidningen är krossad i grund... alldeles som Chicago. Båda hade lidit allt för stort afbräck att de skulle kunna återupprättas. Jag är en gammal man» — han sade detta med en uppsyn af ett slags undergifvenhet, liksom hade han varit nöjd med hvad som skett — »och jag kan icke börja lifvet om igen på nytt. Ur de här ruinerna kan jag skrapa ihop ungefär hundratusen dollars, och på den summan kan jag lefvä

beqvämt tills jag dör. Om jag inläte mig på det våg-spelet att sätta *Times* i gång igen, skulle jag riskera allt hvad jag eger, och sannolikt förlora hvarenda cent»...

Ingen må förundra sig deröfver, att mannen i detta ögonblick föreföll liksom förlamad. Han var 52 år gammal, han hade offrat tio år af sitt lif på grundandet af *Times*, natt och dag hade han kämpat med ogynsamma förhållanden, han hade vunnit seger under de mest tryckande omständigheter — och nu, när han stod vid målet för sina planer och sina sträfvanden, nu slungades han af ödet så godt som tillbaka till utgångspunkten för de samma. Icke underligt då, att han, den starke, tvekade att börja sisyfus-arbetet på nytt... Men hans tvekan varade icke länge. Han vidtog åtgärder för utgifvande af »åtminstone ett enda nummer». I ett gammalt magasin bakom hans utom stadsgränsen belägna bostad fans ännu ett förråd af gamla och så godt som utslitna tryck-materialier; en dito cylinder-press anskaffades med stor svårighet; på sysslolöse sättare var ingen brist; en jordvåning hyrdes för orimligt högt pris; och efter sju sorger och åtta bedröfvelser börjades arbetet på *Times'* återuppståndelse från de döda.

Storey's ansigte, hvilket på mindre än 48 timmar åldrats betydligt, klarnade vid den skröpliga pressens gnissel. Annonser strömmade in, tidningens vänner vaknade till nytt lif, det första numret kom ut, det helsades med allmänt jubel — och isen var bruten. Inom en jemförelsevis kort tid återeröfrade Chicago *Times* icke allenast sina förlorade fanor, utan tillkämpade sig äfven en ställning, som bragte tidningen i jernhöjd med de yppersta i norra Amerika. Och det vill icke säga så litet. Den underbara kraft, som utvecklades vid stadens snabba, men solida återuppbyggande, genomströmmade äfven Storey's lifsgerning. Med lif och själ kastade han sig åter in i elden och skötte med öfverlägsen talang de

många jern han hade att syssla med. Hade han verkligen trott sig vara »en gammal man», så kunde nu mera intet spår af denna tro förnimmas. Drömmen om ett anspråkslöst, tillbakadraget lif, med dess letheiska löften om en lugn och sorgfri ålderdom, var liksom bortblåst. Inom mindre än en vecka var Storey mera verksam, energisk och outtröttlig än någonsin...

Mellan honom och hans beundransvärda »generalstab» uppstod efter branden ett mera förtroligt och hjertligt förhållande. Dess fleste medlemmar hade varit med honom från början. De kände honom i grund och botten: han behöfde icke spilla tid på »förädlandet af råämnen», d. v. s. på inöfvandet af nya rekryter. Hans kärntrupp bestod af veteraner, öfvade ända till fullkomlighet och i besittning af förmågan att på möjligast korta tid utveckla de mest betydande ansträngningar. Med dem rådgjorde han nu om tidningens upparbetande i alla riktningar. Han, som förut så öfverlägset varit sig sjelf nog och hvarken trott på eller fördragit något slags medregentskap, han började nu allt mera hylla sig till sin bepröfvade »generalstab» — d. v. s. allt jemt med bibehållande af allerhögsta ledningen, förstås. Den släppte han icke så lätt. Men det var, som om elden, så att säga, bräckt, ja, nära nog mjukat upp hans hårda, kalla, stolta sjelftillit. Han vardt mindre sträf och otillgänglig; han tog mera hänsyn till andra människors åsigter och uttalanden; han, för att så säga, frigjorde sig allt mera från sitt eget jag och han började inse, att »en man förutan vänner, om än så stark, dör hän som träd i öknen med skalad bark»...

Å en präktig hörntomt (183×80 fot), i sjelfva brännpunkten af Chicagos affärlif, började han ofördröjligen upprätta *Times'* nya högkvarter, en praktfull, palatslik byggnad om sex våningar, med ånghissar, värmeledning, elektriska apparater för olika ändamål och alla andra nutids-beqvämligheter. Här inrymdes stilgjuteri, sätteri,

pappersupplag m. m., allt ordnadt på bästa vis. Dittills hade man måst trycka endast en sida i sender af det väldiga, 64- eller 72-spaltiga tidningsarket. Detta gick för långsamt för en man, som fäste utomordentlig vikt vid nyheternas tidiga, snabba och fullständiga meddelande. Den gamla metoden kräfde nemligen, att tidningen, för att kunna afgå med morgontågen, måste läggas i press jemförelsevis ganska tidigt på natten. Storey gaf ut ansenliga summor i syfte att få det mekaniska pressarbetet förkortadt så mycket som möjligt, och gång efter annan höll han spalterna öppna några minuter öfver tiden för mottagande af senaste nyheter. Han frågade icke efter en utgift på många tusen dollars — så mycket kostade det ibland — endast formarne höllos öppna tio till femton minuter längre för inpassande af allra senaste telegram.

Nu köpte han för *Times* tre bullock-pressar, de första af sitt slag i vestern. Dessa, som inalles tryckte omkring 30,000 exemplar i timmen, befunnos snart otillräckliga, och inom ett år förstärktes de med en dubbel »Bullock», som ensam lemnade 19,000 ex. i timmen. Men tidningens spridning växte oerhördt, och före 1880 ombildades tryckeriet helt och hållet, tills dess ypperliga pressar förmådde leverera öfver 100,000 färdigtryckta, falsade och delvis adresserade, dubbla ark i timmen! En pneumatisk tub anbragtes för snabb befordran af meddelanden från de resp. telegraf- (och sedermera telefon-) stationerna; elektriskt ljus leddes in i sätterier, press- och maskinrum m. m.; alla uppfinningar inom elektro- och stereo-typiska områden tillämpades utan hänsyn till kostnaden; och *Times'* etablissemang vardt inom en otroligt kort tid efter branden i sitt slag det yppersta på jorden. Detta medgafs oförståldt af för ändamålet från Englands, Frankrikes och Tysklands förnämsta tidningar särskildt utsände fackmän, hvilka personligen undersökte

förhållandet och enstämmigt uttryckte sin beundran öfver Chicago *Times*' ojemförliga utveckling.

Äfven med hänsyn till tidningens politiska färg vidtog han under denna tidrymd genomgripande förändringar. Han förvandlade *Times* från ett parti-organ till en sjelfständig och oberoende tidning. Långt före branden hade han kokat af harm öfver »partipiskans tyranni», och flere gånger än en gaf han luft åt sin stigande afsmak för den otacksamma tjenstgöringen såsom partiets fanbärare, försvarare och målsman. Den demokratiska styrelsens missöden och missgrepp, för att icke bruka ett starkare ord, retade honom, och han lät sin förbittring bryta ut genom den mycket omtalade uppsatsen »Skall demokratiska partiet lefva eller dö?» Efter branden kände han sig stå på fast och egen mark. Stolt i förnimmelsen häraf, ryckte han dristigt upp i de sjelfständiga tidningsmännens första led, utan att likväl helt och hållet bryta med det parti, hvars runor han så länge fört med den äran. Att detta beslutsamma steg kraftigt bidrog till den åter uppståndna *Times*' förvånande framgång, kan knappast betvivlas. Dess inflytande sträckte sig nu genom *alla* samhällslager. I främsta rummet gjorde han sin tidning till ett slags jätteverktyg för samlande och spridande af omsorgsfullt valda, beredda och i allo tillförlitliga nyheter. I denna sin egenskap vardt hon ett språkrör för stora allmänheten, som gynnade henne, utan hänsyn till politisk eller religiös trosbekännelse.

År 1877 upprättade han i London en egen nyhetsdepôt för öfvervakande af operationerna under rysk-turkiska kriget. Till krigsteatern sände han korrespondenter, hvilka medelst telegram och bref inrapporterade allt af vikt till london-byrån, hvarifrån de ordnade och sofrade meddelandena sändes till Chicago per kabel. Trots afståndet och de dryga kostnaderna, var det alls

icke ovanligt, att Chicago *Times* dagen efter någon drabbning gaf sina läsare en mera utförlig och lefvande skildring deraf än den, som stod att läsa i London *Times* för samma morgon. 'Vid denna tid voro *Times*' kunskapare, brefskrifvare m. fl. tillfinnandes å hvarje punkt af jordklotet. Särskilde stabs-korrespondenter genomströfvade republiken för att inhemta nyttiga och intresseväckande upplysningar. Vetenskaplige forskare sändes ut för att undersöka okända områden samt meddela beskrifningar öfver deras fauna och flora, deras geologiska förhållanden, deras folklif o. s. v. Särskilde konst-korrespondenter voro anstälde i Europas förnämsta städer; i hemlandet egnades särskild, djupgående och oafåtlig uppmärksamhet åt bygnadsförhållanden, väg- och vattenväsende, afloppsledningar, medel för luftvexling o. s. v. Öfver helsovården i stad och på landsbygd vakade *Times* med aldrig slappadt intresse. Öfver offentlige och, när så behöfdes för det allmänna bästa, äfven öfver enskilde förtroendemän höll tidningen skarp utkik. Chicago har utan all fråga till stor del *Times*' vaksamhet att tacka för den oerhörda grad af utveckling staden hunnit under de senaste femton åren.

Detta angifver endast i största allmänhet arten af *Times* storartade verksamhet efter branden. Storey var outröttlig. Han tryckte jätteupplagor om 8, 10, 16, 24, 32 sidor per exemplar, och ännu mera, när det så behöfdes. Hans ärelystnad tycktes vara omättlig, när det gälde att för allmänheten duka upp det största möjliga mått af läckra nyheter och lägga fram de så till innehåll som format digraste tidningar. Ju större telegrafräkningarna voro, ju drygare kostnaderna för sättning m. m., desto mera belåten kände sig »gubben», såsom han nu mera förtroligt kallades af personalen. Kostnaderna endast för utländska telegram stego från 25,800 dollars år 1872 till 105,000 dollars (420,000 kronor) år 1878. Kabelgram till en

kostnad af omkring 500 dollars om dagen voro för honom ingenting ovanligt. I samband med den förut omnämnda, väldiga filial-byrån i London, för samlande och beredande af nyheter från gamla världen, upprättade han ett slags under-agenturer i hvar och en af Europas, Asiens och Afrikas förnämligare städer. Bland de amerikanske tidningsmännen stod han, i afseende på förmågan att praktiskt tillgodogöra sig och allmänheten hvad som händer och sker i världen, oupphunnen och nära nog oupphinnelig. Och när alla medtäflarne voro slagne ur brädet, så hade man kunnat säga, att han täflade med sig sjelf.

7.

Den förändring till det bättre, eldsvådan tydligen åstadkommit i Storey's lynne, fortgick allt kraftigare, ju mera göromålen hopade sig. Han steg ned från tinnarne af sin stolta öfverläghenshets tempel, han kröp så småningom ut ur sjelfviskhetens skal, han sällade sig allt mera till andra människor, han talade helt förtroligt med sina biträden, han improviserade emellanåt små trefliga förbrödringsfester för personalen, han bannlyste icke längre skämt och löjen ur sitt *sanctum*, och för första gången efter sin ankomst till Chicago tog han sig före att aflägga och mottaga besök. Denna frigörelse ur afsöndringens tvång var synnerligen angenäm för alla, som kommo i beröring med honom. Det var få, som, huru väl de än inbillade sig känna honom, förut haft en aning om, huru underhållande, ja, verkligen fängslande, han kunde vara i ett sällskap, der han fann sig väl, och bland personer, dem han var af själ och hjerta angelägen att behaga. Han var så artig och fint belevad i hela sitt uppträdande; hans röst, när han var vid riktigt godt

lynne, egde en behaglig, mild och musikalisk klang, hans leende var sympatiskt och ingaf förtroende, och hela hans personlighet var vid sådana tillfällen liksom genomvärmd af idel välvilja, grannlagenhet och aktning. Hemma hos sig mottog han sina vänner på ett hvad man kallar furstligt, men på samma gång okonstladt sätt. Hans hem var inredt med fin och smakfull lyx, hans konstsamling dyrbar och vitnande om god smak, hans kök ypperligt, hans vinkällare rikt försedd med gammaläkt drufmust från jordklotets bästa vingårdar, hans stall beundransvärdt och hans *pleasure-yacht* på sin tid den präktigaste i vestern. Han tyckte om att lefva godt, och han odlade sin medfödda smak härför genom studier, experiment, jmförande rön och ett samvetsgrant aktgifvande på erfarna och i konsten att lefva väl hemmastadda qvinnors och mäns råd. Härutinnan var han fullkomligt olik våra vänner *yankees* i allmänhet, hvilka väl förstå att skrapa ihop rikedomar, men sällan att njuta millionernas frukter.

Detta var den lyckligaste tidrymden af hans lif. I åtnjutande af alla de yttre förmåner, som stå en rik, i allo sjelfständig, frisk och spänstig man till buds, hade han dessutom vid sin sida en maka, som i nöd och lust var honom ett troget stöd och utgjorde hans bästa, hans mest ogrumlade fröjd. Utrustad med stor skönhet, sällsynta själs-egenskaper, äkta bildning och ett varmt, lifligt hjerta, gjorde hon sig snart förtrogen med sin makes besynnerligheter och fogade sig osökt efter dem. Skönast framstod hennes väsen efter den stora eldsvådan. Det var hon, som höll hans mod uppe. När hans styrka svigtade, var hennes orubbad. Hon hittade på alla möjliga medel att afleda hans tankar från de oerhörda förlusterna och ingifva honom den föreställningen, att lifvet dock var värdt ännu en ansträngning. Utan all fråga hade han hennes inflytande att tacka för den nyss

antydde förändringen i skaplynne och lefnadssätt. Hon mjukade upp hans väsen, gaf honom smak för umgängeslif och skingrade med lekande behag den sauls-ande, som ännu någon gång föll öfver honom. Hon gjorde honom sympatisk, glad, meddelsam — och god.

Men knappt hade han kommit in i dessa glada och lyckliga förhållanden, då den obeveklige mannen med lien plötsligt skar af den älskande qvinnans lifstråd. Hon dog på våren 1873. Hennes bortgång kändes honom så mycket bittrare, som han redan börjat umgås med tanken på den lysande framtid, hvilken efter all sannolikhet väntade honom, samt dessutom redan var i stånd att något så när förutse, hvilket ansenligt omfång, den förmögenhet inom kort skulle vinna, som han byggt upp på spillrorna af den gamla. Dertill kom, att han i hennes död icke allenast sörjde öfver förlusten af en ovanligt hängifven och omtänksam hustru, utan äfven kände sig förbittrad genom den orubbliga öfvertygelsen, att hennes lif hade kunnat räddas, om icke läkarne varit så oskicklige, vårdslöse eller försumlige. Nu var visserligen, enligt hvad Storey's närmaste vänner intygat, denna hans öfvertygelse grundad på ett missförstånd, men den närdes oafåtliga genom den ångest, han kände öfver sin oersättliga förlust, och den ledde hans annars så sunda förstånd in på betänkliga villospår. Han begagnade sig nemligen af sin tidning för att slunga skarpa anklagelser mot de läkare, som vårdat hans maka under hennes sista sjukdom, och han fortfor härmed, tills allt samman antog karakteren af en offentlig skandal, och hans bättre jag visade honom, huru oklokt och orättvist han burit sig åt, hvarefter han ofördröjligen gaf de förfördelade en lysande och fullständig upprättelse. Hade hans maka fått lefva, skulle hans framtid sannolikt ha artat sig annorlunda, och framför allt skulle han utan tvifvel ha kunnat lättare bära

de motgångar och pröfningar, som nu snart följde döden i spåren.

Några månader efter hustruns död drabbades han af ett svårt missöde. Han halkade och bröt af sitt ena ben. Brottet läktes snart, men vare sig nu läkarne ej förstodo sin sak, eller han sjelf var oförsigtig, nog af: för sin återstående lifstid måste han plågas af ett slags styf krokighet i det brutna benet. Han, hvars gestalt dittills varit ett mönster af smidighet och ädelt jemnmått, hade svårt att förlika sig med denna motgång. Andra vedervärdigheter stötte till. Hans syn försvagades, hans bästa vän svek honom, hans kommunala stråfvanden brännmärktes såsom egenlyttiga, o. s. v. Allt detta verkade förslöande på hans nerver. Han vardt allt mera retlig, men allt mindre förbehållsam. Hans tungband löstes. och man förundrade sig allmänt öfver hans utomordentliga höflichkeit. Hans kärlek för blommor, djur, små barn och — vackra fruntimmer kände nu mera inga gränser. Men *en* föreställning jagade honom envisast af alla: minnet af den hädangångna makan. Han började grubbla. Oafslätligt och ihärdigt spanade han efter någon väg, hvarpå han skulle kunna sätta sig i förbindelse med henne. Han inbillade sig ofta, att hon nattetid uppenbarade sig för honom i synlig måtto. Ofta under dagens brådslande bestyr, medan han var sysselsatt med planer och förbättringar angående tidningen, strålade hennes bild fram för hans inre blick, och det gafs ögonblick, då han trodde sig höra henne hviska tröstande och uppmuntrende ord.

Han, den praktiske, klarsynte och i alla hänseenden nyktre mannen, vardt spiritualist. Det oupphörliga, ansträngande arbetet; den under många år fortsatta själsspänningen; den oerhörda och nervretande utveckling, *Times* hade att glädja sig åt; samt nu slutligen de hårda pröfningar, förra hälften af 1870-talet fört med sig: allt

detta undergräfdde så småningom hans kroppsliga och andliga helsa. Hans gång förlorade sin spänstighet, hans röst sin klang, hans blick sin eld. För andra gången i sitt lif svigtade den starke under tyngden af sina nära nog oräkneliga värf och omsorger. Af omständigheterna nödd och tvungen, uppdrog han omsider åt en verkställande direktör att förestå en del af göromålen. Detta befriade honom från att personligen fullgöra åtskilliga ansträngande åligganden, och han började gång efter annan taga sig någon tids ledighet. Men det dröjde icke länge, innan han om morgnarne hemsöktes af ett slags svindelanfall, och allt oftare hände det, att han dervid störtade sanslös till golfvet. Förgäfves anlidade han de varma baden i Hot Springs, Arkansas. Snart vardt det klart för hans läkare och honom sjelf, att hans hjerna var angripen.

Sommaren 1877 var han en afton ute och åkte med sin syster. De passerade en villa, å hvars veranda satt en af hans äldsta bekanta i Chicago, en man, som kort förut blifvit delvis förlamad genom ett slaganfall. Ett moln drog sig öfver den gamle redaktörens ansigte, när han varseblef den sjukas sorgliga skepnad. Fårorna i hans ansigte liksom förlängdes och blefvo djupare, hans ögon glänste feberaktigt, hela hans lekamen skalf, och han ryggade tillbaka med en rysning, liksom hade han plötsligt fått syn på ett ohyggligt spöke. »Gode Gud!» utbrast han med bruten stämma. »Se på den mannen der! Han lefver och ändå är han död! Hvad tjänar det till att lefva, när lifvet är belamradt med en sådan börda? Jag känner, att samma rysliga öde hotar mig. Hvarför har jag arbetat och sträfvat så hårdt, hvarför har jag samlat penningar och ansträngt min hjerna och offrat alla dessa år af mitt lif, för att bygga upp ett stort företag, då jag vet, att jag hvilket ögonblick som helst kan förvandlas till en hjälplös massa liksom den der? Lifvet

är icke värdt att lefva, det är icke rikt nog att uppväga ett sådant öde»...

Hans syster, hos hvilken han för öfrigt var inackorderad samma år, omtalar äfven, att han ofta tillbragte hela nätterna med ett rastlöst vanka fram och tillbaka i sitt rum, stönande och talande för sig sjelf samt icke sällan gifvande luft åt djupa suckar af svårmod och förtviflan. Läkarne tro, att hans ständiga ångest för ett öfver hans hufvud sväfvande olycksöde påskyndat, om icke rent af gifvit upphof åt den slutliga katastrofen. Vare härmed hur som helst, han befann sig hela denna tid i ett sorgligt tillstånd. Men allt medan hans själ var vulkanisk i sitt uppror, visade han sig för världen lugn, leende, likgiltig. Icke ens de, som voro i daglig beröring med honom, kunde ana, att hans lefnads lycka var på ringaste vis störd. Hela världen tycktes ju le mot honom. Men så småningom lossnade fullständigt den mask, han sjelf så hjeltemodigt ålagt sig att bära, och läkarne så godt som tvungo honom att helt och hållet upphöra med allt arbete och resa öfver till Europa för att i ombyte af klimat söka lindring och bot.

Men han kom icke längre än till Bern i Schweiz. Der drabbades han af ett slaganfall. Veken i hans lefnads lampa flämtade rykande. Och likväl var det något storartadt i denna splittrade ruin, som kort förut i sig innefattat driffjedern i en mäktig tidning. Ögonen voro insjunkna, tungan kunde endast med möda lalla fram några obegripliga ljud, lemmanne och bålen voro geléartade i sin skröplighet, men äfven genom detta elände flammade då och då en blixst af hans mäktiga vilja. De, som sågo honom, då han störtade handlöst i hela sin längd ned på det hårda golfvet, under trycket af det upproriska blodet, som rusade åt hufvudet och rubbade hans fysiska jemvigt, förklara, att, ehuru väl

fallet måste ha varit ytterst plågsamt, förrådde hans ansigte icke ett ögonblick den ringaste smärta, och sedan han väl kommit åter på sina fötter, syntes han lika lugn och fattad som vanligt. I dessa betydelsefulla ögonblick, då ödet gjorde honom så känslolös som en sten, och han sjelf var fullt medveten af det förfärliga i denna förvandling, flammade hans oböjliga andes trots ur de insjunkna ögonen. Hjelplös, nervlös, förkrympt till ett slags lefvande lik, hade han dock i behåll sin mäktiga vilja. Hade han dött då, skulle han ha gått i qvaf som ett ädelt krigskepp med alla flaggor och vimplar hissade i topp, och hans sista ord skulle ha andats trots mot ödet och de fiendtliga makterna.

Han tynade af så småningom, hann med knapp nöd hem till sitt eget land, och afled slutligen den 27 sistl. oktober i Chicago. Många och stora voro hans fel, flere och större hans förtjenster, och, öfver hufvud taget, var hans personlighet en af de mest intressanta, den nord-amerikanska tidningsmannaverlden har att uppvisa.

Synpunkter.

Något om författare och granskare.

Af en observator.

1.

Då jag sänder efterföljande uppsats till en omtyckt tidsskrift, är det dermed ej min mening att tillmäta den någon synnerlig stor betydelse. Den är säkerligen ensidig, den liksom det mesta, som skrives under inflytande af partiäsigter. Men hvad jag yttrar har åtminstone den förtjensten, att det uppträder utan anspråk på att uttala den absolut rätta uppfattningen, att det ej gifver sig sken att vara annat än en röst från en aflägsen vrå, men en vrå, der man rätt ofta förundrar sig öfver, hur det går till i den stora världen, och der man ej så alldeles kritiklöst tar för godt allt hvad som bjudes en.

Det var några synpunkter i tidens brännande literära frågor, jag ville hålla fram.

En medarbetare i »Ur dagens krönika» har förekommit mig i att påpeka en sak, som för öfrigt ligger så i öppen dager, att det är bra besynnerligt, att den så pass länge fått förblifva obeaktad. Det är den beskyllning, som i tid och otid gjorts mot de moderne diktarne för deras mörka lifsåskådning, der ingen enda ljuspunkt finnes.

Förstås att denna beskyllning ej göres *utan* all grund. Nog fins det de, som ha »gjort» i dysterhet och svårmod, i synnerhet under en viss tid af deras ungdom. Men att hos nutidens diktare det fins en blick för något ljusare och bättre, att de särskildt *hoppas* rätt mycket af framtiden, det är ett faktum, som man göres uppmärksam på genast, då man tar del af hvad de skrifvit.

Gäller det mogna män, så är det rent af löjligt att förebrå dem för den lifsåskådning, deras erfarenhet gifvit

dem. Ty den är dock mera än en modesak. Jag tror verkligen ej, att någon skrifver dystra saker blott för att väcka uppseende derigenom, för att bli intressant. Det kunde man göra i en tid af en glad hållning — för att verka just genom motsättningen — men icke i en allvarsam tid som vår.

Nej, om den, som söker publikens gunst, har något väderkorn, så slår han an glada strängar, tänker och känner så som den stora massan och söker aldrig höja sig öfver dess nivå. För att bli populär, behöfs blott att kunna se glad ut. Få vi skratta, äro vi genast nöjda och tacksamma — och det är lätt förklarligt att så är, blott vi ej skratta åt saker och ting, som äro för allvarliga att skrattas åt.

Det fins ett förskräckligt ord, som heter pessimism. Med det menar man förmågan att se allt i världen i dess sämsta möjliga dager. Visserligen har en och annan förklarar pessimismen innefatta något helt annat, vara utvecklingens lära, men dem, som så sagt, bryr man sig inte om. Det är vida enklare att förklara helt uppriktigt, som en literär dam gjorde för en tid sedan, att hon nu blifvit aldeles led vid den välsignade pessimismen!

Och samtidigt med dylika förklaringar, så ropar man efter en *man*, en verklig man, det vill säga, en optimist, som har mod att se framtiden i ljusa färger!!

2.

Den moderne romanförfattaren är en personage, som för närvarande har den turen att bli uppmärksam, jag tror mera än någonsin. Han har förekommit i dussintals noveller i skepnad af en ung spoling, som har den egenskap att hans lefverne alltid står i direkt motsats till hans läror. På scenen har han också uppträdt, än som reformator — ett beklagansvärdt ofullgånget species —, än som idiot, skräflande om sin nästa bok och bråkande om att »äktenskapen ska bort, allt skall bort», som herr literatören Sallander uttrycker sig i herr Frans Hedbergs tidsbild »Inackorderingar».

Men detta är typen blott för det unga *Sverige*, och detta kan man naturligtvis ej gå för illa åt. Utom det att gröngölingarna ha oförskämheten skrifva romaner och pjeser och noveller och recensioner och uppsatser om gud

och hela världen, så våga de ju till och med kritisera omtyckta författare, som varit deras lärare i skolan och verkli- gen lärt dem ett och hvarje.

Och när då en afbasning skall ske, då tar realistfienden och knådar till en idealbild af det unga Sverige, och den gifver han de egenskaper som ett dylikt naturföremål *bör* ha. Skall jag sqvallra om, att man kunde få mycket mera karakteristiska typer, om man kände mera till dem, man vill karrikera? Det vet jag sedan min stockholmstid, som inföll för ej så länge sedan.

Det unga Sverige är också oförsämndt nog att ej vilja vara en kompakt hop med gemensamma intressen, en käck skara, som står som en man och orädd försvarar hvad en hvar af dem har råkat säga. De våga påstå, att det, en af dem yttrar, må stå endast för hans räkning. Och då en ungdom uppträder med vilda sånger och ofrivilligt humori- stiska tragedibitar, då påstå de andra, att han står på egna ben och att ingen annan än han sjelf bär ansvaret för hans uppträdande.

Och då Herman Bang kommer och ställer en eller annan ungdom, som knapt debuterat ännu, i en minst sagdt löjlig dager genom att ropa ut honom som en blifvande storhet, — då någon ung försökare tecknar literära porträtt efter sitt eget huvud och väljer dem, som stå hans egen person och hans eget skriftsätt närmast, till bärare af samti- dens idéer, — då är det ej hela det unga Sverige, som är förtjust, tvärtom fins det då mer än en, som både skrattar och är förargad öfver att motståndarne få nytt vatten på sin qvarn — och så *mycket* vatten sedan och så godt att koka uti.

Emellertid — allvarsamt taladt — om någon ung man eller ung dam skrifver sådana saker, att de, som ej förstå att uppskatta det fina, skratta godt åt dem, så gäller det för andra författare, de må nu höra till hvilken riktning som helst, att genom sina arbeten visa, att det dock åstadkom- mes annat än det affekteradt-nervöst-osundt tillkrånglade. Genom att sjelf i handling visa, huru man bör skriva, ut- öfvar granskaren ett bättre inflytande än genom att endast gnälla eller visa barska miner. Och den unge sansade författaren gör klokare i att koncentrera sin kraft på sina skönliterära arbeten än att taga de andra unga pennorna

i försvar eller undantagsvis taga någon af dem i upptuktelse.

Men det fins ögonblick, jag inser nog det, då romanförfattaren känner sig omotståndligt manad att uppträda och försvara, ej sig sjelf direkt men den sträfvan, hvori han tager del. Jag säger med flit *ej* det parti, han tillhör.

De, som söka lämpliga föremål att nagga på, ha som sagdt funnit ett ungt författareslägte här i Sverige, särdeles lämpligt som föremål för inhugg. Men i andra länder är olyckligtvis denna riktning, den realistiska eller naturalistiska, — som den ej fullt betecknande kallas, vetenskapligt analyserande, som den något öfvermodigt kallar sig sjelf, — alls ej ung, och dess företrädare kunna ej med bästa vilja i världen inregistreras bland gröngölingarne. Dem måste man ha något annat än blott ungdom och mogenhet att förebrå.

Och den moderne författaren ritas därför ut så, som Puck Munthe gjort det i sina för öfrigt med all rätt omtyckta napolitanska resebref, hvilka äfven utkommit i bokform. Han målas ut som en herre, den der går omkring i ett elegant arbetsrum och sätter ihop historier om de fattiges ställning, om nöd och elände, sådant som han sjelf aldrig sett, därför att han har en obetvinglig afsmak för dylikt. Att han på fri hand komponerar ihop de ruskiga scenerna, hindrar naturligtvis ej, att han i företalet garanterar, att historien är sann, och låter förstå att han sjelf sett de sorgliga uppträderna. Doktor Munthe har gjort sig mödan att hopsätta en 8 1/2 sidor dryg skildring af den moderne författarens sätt att arbeta ut en episod om hur en moder fryser ihjäl med sitt barn vid bröstet. Så kommer han till det resultat, att »man skall inte skrifva alls». Och detta på den grund, att »det fins ingen roman så spännande och så sorgsen som lifvets stora dikt». Ty vid sidan af denna bli alla böcker både andefattiga och tomma.

Det är ju logiskt alltigenom. Man bör ej *försöka* att skildra en lefvande verklighet, därför att man ändå ej kan skildra den med absolut fullkomlighet. Hvem i hela världen visste inte förut, att det finnes och ständigt kommer att finnas djup i människosjälens, dit äfven den skarpaste blick ej hinner? Får man ej försöka skildra lifvet för det? Och lifvet, det verkliga lifvet på godt och ondt, är det ej just det, som författarne, moderna eller gammalmodiga, sträfva till att afbildra för oss andra?

Hvad är det då, doktor Munthe i sjelfva verket vill säga? Det är ej mot »pessimismen», mot en allvarlig blick på verlden och lifvet, han sänder sitt hugg. Han nöjer sig endast med att påbörda det moderna författareslägtet oärlighet. Han påstår endast, att det är humbug alltihop hvad de säga om sin »sak», att de endast vilja slå puder i ögonen på publiken, den lättrogna publiken, som låter lura sig.

Och författarens mål? Att förtjena pengar naturligtvis, att kunna ha ett elegant arbetsrum med persiska mattor och dyrbara konstsaker, att kunna dricka de dyrbaraste viner och ha ett godt bord.

Man borde bevisa dylika anklagelser i stället för att på måfå kasta fram dem. I annat fall kunde det hända, att de, som läsa herr Munthes bok, draga sina små tvifvelsmål angående de bevekelsegrunder, som dikterat hans utfall, — ett utfall, som för öfrigt fallit i god jord här hemma, der man med begärlighet kastar sig öfver all smuts, som kan lastas på alla, hvilka med ett gemensamt namn kallas pessimister. De kallas ock — åtminstone största delen af dem — för smutsskrifvare, och att öfverhopa dem med obervisliga anklagelser, det är lofvärdt och prisvärdt, och det är alltid moraliskt.

Jag tror för min enskilda del, att författaren sjelf känner sin vanmakt bättre än de, som läsa hans arbete, känner svalget mellan den lifs lefvande verld, han ville skildra, och den tarfligt matta bild, han trots all ansträngning kunnat gifva deraf.

Visst fins det diverse slags folk bland romanskrifvarne. Visst fins det onatur och manér, som uppträder med anspråk på att vara det trognaste verklighetsstudium. Visst fins det humbug der som öfverallt. Men att lösligt påstå, att humbugen är regel, det är ovärdigt! Holger Drachmann har i sin så olika bedömda improvisation »Ostende — Brügge» tecknat en romanförfattare af den nyaste skolan, en själsfrände till Richopin (men ej till Paul Bourget och andra samtida). Teckningen var skarp och har väl väckt förargelse, kan jag tro, men *den* bilden kan man dock smälta, ty den väcker eftertanken och är ej ohållbar som doktor Munthes celebre skriftställare i nattrock.

Och att romanförfattaren spatserar i sitt rum, funderande öfver, hur han skall länka samman sitt stoff och hur han

skall utarbета en detalj, är det ett fel? Om han *inte* gör det, utan endast gifver referat öfver de tilldragelser, han varit i tillfälle att bevittna, då blir han genast illa åtgången för sin uraktlåtenhet att genomkomponera sitt ämne, för sitt förakt för sjelfva det arbete, som gör verket till ett konstverk.

Hade det varit vår aktade doktors afsigt att afslöja en humbug, så hade han varit i sin goda rätt. Men bevis hade då behöfts. Hvem är författaren, han skildrat?

Zola har nyligen fått uppbära skarpa tillvitelser, för att han ej varit exakt i sin skildring af grufarbetarne i norra Frankrike. Om invändningarna varit befogade eller ej, det ha vi naturligtvis ej kunnat bedöma. Men äro de det, så är och förblir det ett stort fel hos författaren, att han ej gifvit sig ro till djupare studier bland det folk, han ville skildra — och skildra sant. Det är då hans kända fantasi, som tagit öfverhand öfver hans naturalism. För oss förefaller hans storartade skildring med dess fläckar men dess kolossala glanspunkter fullt sannolik i sin helhet. Och det skulle ej förvåna mig, om man efter några år skulle börja tillstå det, liksom man nu medgifvit att mer än en skildring var fullt sann, hvilken man först, då den var ny, enstämmigt förklarade vara en hopsmidd lögn från början till slut.

Naturligtvis måste en hvar uppskatta den grundtanke, som förledt doktor Munthe till utfallet emot de moderne författarne. Han har under koleratiden i Napoli sett elände på nära håll, och han tycker det är lämpligare att söka lindra nöden än att kallt beskrifva den i hela dess ömklighet, en åsigt som torde delas såväl af omoderne som moderne celebriteter inom den författande världen.

Jag har kanske blifvit för vidlyftig i att framdraga detta enskilda fall af huru ogeneradt man anfäller författarne och hur man blir omtyckt, när man utöfvar denna lofliga gerning. Man är alltid en sund, en upplyst och öfverlägsen själ, då man går illa åt realism och realister liksom åt pessimism. Om denna sistnämnda hade doktor Munthe sin egen åsigt, men de förra piskade han så, att man här hemma förklarade det vara fullt berättigadt.

Om hans boks öfriga afdelningar vore det för öfrigt orätt att säga något ondt.

3.

Författaren till de napolitanska resebrefven yttrade, att det fans ingen roman så sorgsen som livets stora dikt. Detta uttryck, som man så lätt förstår, då man vet under hvilka förhållanden det skrefs ned, kommer mig att tänka på en dikt, som under den förflutna vintern väckt mycket uppseende och låtit tala om sig mycket. Jag menar Ibsens »Vildanden».

Det var en dikt, som kom oss att tänka djupt — så djupt en hvar af oss förmådde — öfver vårt eget sinnelag och öfver våra gerningar. Det var en sida af Ibsens lifs-åskådning, som der fick en fruktansvärdt skarp belysning. Hans stora fordran på sig sjelf och sina likar, hans tvifvel på att skaldens, sedeskildrarens arbete kommer någon verklig nytta åstad — detta tvifvel, som man så väl förstår, har här fått ett uttryck så skärande bittert och ironiskt som sällan.

Det är särskildt två ting, som den som skrifer detta skattar högt i Vildanden. Det första att Ibsen vågat sig fram med en så dyster blick på lifvet, då han ju på förhand kunde vetat, hur litet målningen just därför skulle slå an. Hur man betraktar pessimismen här hemma, det har han emellertid alls ej brytt sig om. Han har skrivit så, som hans egen öfvertygelse bjöd honom skriva, och för att få fram sin åsigt har han gifvit katten allt, hvad andra tala och skriva. Det är en stor djerfhet häri.

Det andra är hvad han säger om lifslögnen. Hur snillrikt funnet detta är, det inser en hvar, som i lifvet träffat på motstycken till de personer, som i stycket förekomma. Det är ett sådant der uttryck, som klargör hvad mer än en tänkt men ej förmått eller vågat tänka till grunden.

Vi ha i godt minne, hvad fru Nyblom sade om Vildanden (i Ny svensk tidskrift, januari-häftet för i år).

Den aktade författariinnan var icke god på Ibsen. Hon påstod rent ut, att personerna, som i stycket förekomma, voro »en rad af erke-kanaljer, af sådana riktiga teater-skurkar, som det icke finnes en enda mensklig bloddroppe i.» Hon påstod, att »de gå alla med etiketter utanpå och

framställa egoismen, liderligheten, slappheten, öfverspändheten o. s. v.»

Hade detta blifvit sagdt om personerna i flertalet teaterpjäser af franska, tyska, till och med svenska författare, så hade det varit slående riktigt. Men det var otur, att fru Nyblom just råkade yttra de orden om ett diktverk som, hvilka fel det än må ha, har den ovärderliga förtjenst, erkänd af nära nog alla, att visa fram verkliga lifslevande människor. Men Vildanden stod i strid med fru Nybloms egna åsikter, och därför stod hon upp och gjorde, hvad i hennes förmåga stod för att krossa stycket.

Naturligtvis funnos de, som applåderade fru Nyblom, — alla de, som äro utledsna vid den välsignade pessimismen, och som plåga förklara, att skildringen af lifvets skuggsidor och människans små egenskaper endast har tvenne mål: att kittla publikens dåliga sidor och att skaffa författaren guld. (De orden ha nog stått tryckta mer än en gång och blifvit applåderade, afven de.) Att publiken kittlas oändligt mycket mera tacksamt genom att förmå den att flina åt olyckan, och att skrattet fyller en författares plånbok oändligt mycket fortare än tårarne göra det, det tänker ej de applåderande på.

Fru Nybloms uppsats får jag för öfrigt rekommendera till genomläsning. Den är både karakteristisk och tankeväckande, ehuru ej alldeles i den mening, som dess författarinna trott.

Och efter jag nu kommit in på att vara stygg mot det täcka könet, så måste jag som kommentar till nämnda uppsats påpeka, hvad Lea hade att i ämnet yttra (i en af den omtyckta författarinnans förtroliga bref till Emma). Efter att ha komplimenterat förf. till den der uppsatsen i Ny svensk tidskrift, menade hon, att när man sett en pjäs, sådan som »Sabinskornas bortröfvande», — till skilnad ifrån Vildanden — då känner man sig så lättad och frigjord, så att man till och med kan gå åstad och göra en god gerning.

Men när man blifvit uppskakad i sin själs innersta af Vildanden — då känner man sig alls ej kallad att arbeta ute i världen — var det så? Skulle det vara därför att Gregers åtgöranden bära så dålig frukt? I så fall låtom oss ej bära oss åt som Gregers. Ty andra sätt finnas.

För en kritiker borde det också finnas andra sätt att träda fram än att slå ned allt, som ej går i samma hjulspår som hennes eller hans egna åsikter. Man må skriva recen-

sioner eller böcker, så bör man väl ha så pass mycken urskilning, att man kan högakta en dikt, skrifven till och med i den riktning, som man sjelf ej för allt i verlden vill tillhöra. En kritiker sådan som Georg Brandes har skrifvit fullkomligt oveldiga uppsatser om romantikerne. Men den vanligaste kritiken blir sällan annat än ett tillkännagifvande af att den enskilde kritikern ej känner sig tilltalad af det eller det, som han läst. Han har förutfattade åsigter. Skrifver författaren i en annan anda, så blir han illa åtgånngen, skrifver han så, som kritikern vill, får han vackert betyg.

För öfrigt är det ju en ren slump, om en bok blir väl eller illa omtalad i tidningarna. Det beror på hvem som får skriva om den. Det beror också på annat. Under min stockholmstid utkommo samtidigt två novellsamlingar, båda skrifna af gröngölingar. Den ena boken var venstersinnad men ganska tam, den andra mycket häftig och mycket röd. De blefvo recenserade i en och samma genomkonserverativa tidning. Den tama boken blef nedgjord som ett genomdåligt arbete, den röda prisad som ett godt verk. Jag vet också orsaken till denna dom, men den var af så personlig natur, att den ej skall berättas här.

Det är känt, huru skaldernas skrå i 'alla tider varit dödliga fiender till herrar kritici, och att vänskapen från de sistnämndas sida varit af ett något egendomligt slag. Till och med hos erkänt store skalder och författare sitter oviljan mot dem, som förföljde dem i ungdomsåren, ofta qvar hela lifvet igenom. Runeberg tålde aldrig kritici, Andersen snärtade dem gerna, när han så kunde, och Ibsen och Georg Brandes ha i godt minne, hvad man sagt om deras arbeten.

Tidnings- och tidskriftskritiken är naturligtvis af vida olika slag, allt efter organets ståndpunkt. Och äfven der denna är gifven, blir utgången af en literär dom ofta beroende på många förhållanden, som en utomstående ej kan känna till.

En författare blir lätt ursinnig på allt hvad granskare heter och omtalar dem i allmänhet i föga väl valda ordalag. Att han kan förledas till att skära dem alla öfver en kam, är förklarligt nog, ehuru han naturligtvis gör orätt deruti. Till sin ursäkt kan han anföra, att flertalet af dem, som kalfatra honom sjelf och hans samtida gröngölingar, så ofta döma alla efter en.

Han bör dock akta sig förde fel, han påbördar sin motståndare.

Men ett slag af kritici har han enligt min åsigt rätt att vara vred på. Jag vill säga den klick, som utmärker sig genom den öfverlägsna knarrigheten mot att något nytt vågar sig fram.

En recension, skriven efter den klickens coutume, börjar med en inledning om förhoppningar, gifna af den unge telningen, förhoppningar, som tyvärr blifvit dåligt fyllda. Så nittiofem rader (å 10 öre raden) om hvilken ovärdig afkomma denna ungdom är af idel aktningvärdiga fäder och idel vördiga mödrar. Ett halft medgifvande följer sedan på den hundra raden, att det i den nya boken fins en half sida, som kan läsas med något obetydligt nöje, och att det fins *en* sida, som kan läsas högt inom familjekretsen. Och så slutar det hela med ett välvilligt råd till författaren: skriv ingenting dylikt mer, pojkvasker, du som ändå har ett godt litet frö i dig. Upp med dig på parnassen, om du kan, svenska folket står och väntar!

Jag ser, hur den unge författaren läser och läser — såvida han bryr sig om att läsa recensioner om sig sjelf — och när han kommer till slutet, har han läst en hel rop om gröngölingarna men ingenting om sin bok, icke en rad om sin bok.

Jag, som visserligen äfven skrivit kritiker efter bästa förmåga och kanke äfven varit orättvis och ensidig, vågar påstå, att en ung författare, han må skriva bra eller dåligt, har absolut ingenting att lära af denna klicks kritik, just därför att den sällan eller aldrig påpekar de brister han verkligen har utan endast säger »det är misslyckadt, därför att jag finner det misslyckadt.»

Jag tycker också att det är misslyckadt, ja rent af sorgligt.

Visste dessa herrar kritici blott, hur mycket ondt de åstadkomma, ej genom att de icke berömma utan genom att de kringå saken och ej hålla sig till det, de borde tala om! En nedsättande kritik, som ej gifver skäl för det ringaktande utlåtandet, gör endast föremålet för detsamma bittert och hänsynslöst och ger honom nya vapen i händerna. Något godt växer *aldrig* ur en slik framfärd.

Derför menar jag, att en författare gör bäst i att helt och hållet ignorera den missbilligande kritiken, *då denna uppträder i nämnda form*. Vill han akta sig från att bli

hätsk och mista sitt friska mod, som skapar framgång, då bör han undvika denna slags kritik.

Men med den kritiken menar jag ej den konservativa, i allmänhet taget. Ty det skulle ej falla mig in att förneka en konservativ granskare oveld, billighet och aktning för andra åsikter än hans egna, skulle hans meningar äfven ej vara mina.

De granskningar, som först egnas ett arbete, stå ofta i en egendomlig kontrast till det, som kommer att blifva det bestående domslutet om det samma. Jag vill exempelvis påminna om huru man skref om »Mäster Olof», då detta om en mäktig ursprunglighet vittnande drama först utkom på trycket. Arbetet, fick man då läsa (i kalendern Nornan), är »i de första akterna rätt lofvande» (*rätt lofvande!*) »men sedan blir stycket allt mera oklart, hvarigenom intresset mattas. Karaktersteckningen... utförd på ett sätt, som ingifver förhoppning att författaren... skall kunna skänka vår... dramatiska litteratur mera betydande verk än detta förstlingsarbete.»

Och detta var långt ifrån det minst gillande, som yttrades om Mäster Olof.

Exemplen kunde bli många. Jag tar i högen och vill då påminna om, huru herr Levertins noveller, dem ingen opartisk väl kan helt och hållet fränkänna förtjenst, af en stockholmstidning affärdats i förbigående med ordet »talanglösa» — eller hur herr Nordensvan fick beröm, medan han skref puerila romaner utan någon sjelfständig uppfattning, men huru hans mogna arbeten numera få allt annat än välvilliga domar i just samma tidningar, som förr mottogo honom så vänligt.

Det är ju sjelffallet att tidningskritiken i många fall ej kan vara så djup. En tidningsskrifvare kan tvingas att utföra sitt arbete med stor hast, och under bråda tider, såsom då julfloden kommer, måste han kanske skriva, innan han hinner tänka sig in i det han skrifer. Men om han hyser någon aktning för sig sjelf såväl som för dem, öfver hvilkas verksamhet han har att afgifva ett offentligt utlåtande, så *dömer* han ej öfver det arbete, han hafsigt bläddrat igenom, utan han nöjer sig med att tala om dess tillvaro och om dess innehåll.

Vanan att skriva om böcker gifver också en viss säkerhet. Den som ytterst samvetsgrant börjat, slutar kanske med att döma ogeneradt efter ögonblickets intryck, efter sitt

lynne för tillfället, efter personliga känslor för eller emot författaren, efter sin eller hans partiståndpunkt eller efter sin tidnings färg. Det är lätt att skriva nedsättande kritiker. Dertill fordras egentligen endast knarrig öfverlägsenhet och elakt lynne. Har man dertill sjelf försökt sig på sjelfständigt literärt författarskap och totalt misslyckats, då går det utmärkt att slå ned dem, som ha djerfhet att vilja lyckas.

Det är det sorgliga i åtskilliga granskningar inom vår press — lyckligtvis dock ej i alla — att granskaren vid bedömandet af en bok visar det mest suveräna förakt för författarens tänkesätt. Då hela boken utgått ur en uppfattning, olika mot kritikerns, då författaren söker sådant som kritikern anser vara onödigt att söka, då författaren sätter det högt, som kritikern sätter lågt, och anser det obetydligt, som granskaren prisar såsom det allra mest eftersträfvansvärda, då är det ju sjelfklart att de båda ej skola komma öfverens.

Men något meningsutbyte blir ej af, utan kritikern förklarar helt enkelt, att författaren skrifer dåligt eller att han alls ej kan skriva. Skäl gifver han ibland för den åsigt, ibland ej.

Dermed är saken afgjord, ty författaren står ju rättslös inför den dömande granskaren.

Försvara sig får han inte. Skulle han försöka det, så blefve han i alla fall den lidande, då man känner, huru i en polemik mellan en tidning och en utanför stående det alltid är tidningen, som får sista ordet.

Om kritikens mål har ofta på senaste tid blifvit taladt. Man har sagt, att kritikern ingen domsrätt har, att han hvarken bör rosa eller tadla, åtminstone då det ej gäller absoluta mästestycken eller absoluta fuskverk, utan söka visa fram hvad författaren haft för afsigt med sitt arbete, söka visa hans mål och hans medel. Detta är svårare än att skolmästra.

Man har till och med vågat begära, att kritikern skall gå till sitt värf med någon liten smula kärlek till det ämne, han skall skriva om, att han ej må gifva nycker, dåligt lynne eller hämdlystnad luft på författarnes bekostnad, att han ej må, om han till exempel älskar Dickens, sabla ned dem, som ej skriva likt Dickens, och att om han tvärtom misstror en annan uppfattning, han ej må döda en hvar, som af öfvertygelse råkar ha just den uppfattningen. Ty *något* berättigande måtte väl deras öfvertygelse ha. Den

granskare, som vet med sig, att han är ensidig, att han ej förmår se det goda i den riktning, han en gång lärt sig anse förkastlig, han borde väl, om han vill vara rättvis, afhålla sig från att skriva om detta, som han ej mäktar bedöma något så när allsidigt.

Men hur en kritiker än skriver, så är det alltid han som får rätten på sin sida. Allmänheten tar som bekant ej del i frågan. Några af vännerna till författarens författarskap ondögas kanske öfver hvad som stått i tidningen om en bok, som de funnit helt olika mot hvad granskaren upp gifver, men den öfriga publiken som läser hvad i tidningen står, tänker: »jaså, det är en dålig bok,» och läser den ej. Och granskaren har då gjort, hvad i hans förmåga stått för att hindra en författare att bryta sig väg.

Vill den kritiker, som så gör, hindra vår litteratur att växa? Hvilken förolämpning! Nej, han vill endast leda litteraturen i de rätta fåror, han vill hindra ogräs att spira upp jemte den möjligen befintliga goda säden. Han har således de bästa afsigter, han också.

Gamle Holberg yttrade en gång att censorerna på hans tid slogo larm så ofta de i en ny bok fingo läsa något, som de icke visste förut. Det fins dylika censorer än, och man ville önska om dem detsamma som Holberg önskade om sina samtida granskare: att de skulle se till att man ej fick trycka dåliga skrifter eller gamla utslitna saker eller sådant, som är stulet från andra författare.

4.

Jag vet fullväl att kritikerns yrke är svårt för den, som vill höja sig deri till en verkligt god ståndpunkt. Dertill fordras mycket studium, mycken bildning, mycken förmåga att sätta sig in i andras åskådningssätt, att teckna hvarje tid och hvarje individualitet med dess egna färger. Dertill fordras äfven att vara en man för sig. Men just därför att kritikerns kall är så viktigt, just därför borde den, som omfattat det, vara ytterligt finkänslig såväl som samvetsgrann. Och *aldrig* borde det kallet tagas som någon reträttplats.

Jag kan ej afhålla mig ifrån att här aftrycka hvad en svensk samtida skref till mig för en tid sedan. Brevet — som jag har upphofsmannens tillstånd att göra med hvad

jag vill — är ganska betecknande. Han talar der om literär kritik:

»Inte begär jag beröm», säger han »men jag begär heller ingens lof att *få* skrifva som jag vill. Jag skrifer ju ej på nåder och ej för den, som ser på mitt arbete med ovilja. Jag skrifer för de unga, som vilja framåt, för dem, hvilkas tankar jag kan fånga och som skola förstå, hvarför jag skrifer just så som jag gör.

— — Nej bevars, intet öfverdrifvet beröm! Ä' vi några storheter kanske? Vi skriva som paddor, tycker jag. Ha vi fått några smådrag ur verkligheten, så ä' vi genast nöjda och glada. Nej, paddor ä' vi. Läs Turgeniew, skildra samtidens karakter så som han gjort det. Då ä' vi inte paddor längre.

Men vi sträfva dock och knoga — och *det* vilja vi ha erkänt.»

Med anledning af något som passerat kort innan brevet skrefs, yttrade samma medlem af de gröna:

»Jag kunde ge mer än ett exempel på hur olika synpunkter kritiken har. Tänk på Bååths sista del. Bååth skrifer på vers, och derfor får han skriva som han skrifer. Han är väl frisinnad och realist och så modern som helst. Inte skräder han ord och inte håller han inne med sin tanke. Han är en bra skald.

Men komme någon af de andra och skrefve samma saker och skrefve dem på prosa, på konstnärlig prosa, hur tror du det skulle upptagas? Skulle någon allvarlig höger-tidning gifva honom sitt bifall? Aldrig i evighet! Hade han än rifvit ut sitt hjerta och vändt sin själs insida ut för verlden, hade han dragit fram sina doldaste känslor, blottat sin bästa sträfvan — han skulle mött iskalla miner, hånleenden, öfverlägsna blickar. Man skulle sagt om honom hvad man sagt om andra, talat om brist på innehåll, om obetydligt innehåll, sport hvad slika utkast tjena till, talat om 'hoprafsade dagboksblad' och om 'det vanliga käbblat' angående samhällsklassernas inbördes ställning etc.

Men när det skrives på vers och af Bååth, då möter det en helt annan kritik. Tänk om oss att till exempel Geijerstam skrifvit stycket 'Ståt' på prosa. Jo, han skulle ha mått bra efteråt! Eller att Levantin tecknat den lilla präktiga genren 'Sonen är student' som en spaltlång skizz. Hur 'obetydligt' och 'innehållslöst', troligen också 'talanglöst'

hade det ej varit! Eller att en naturmålning sådan som 'Vid Tångahallar' blifvit målad på prosa. Eller att blott ett sådant uttryck som 'full och stolt som en svensk om natten'* blifvit sagdt af någon annan än den som nu sade det. Bååth karrikeras endast af upsalastudenter och af Crister Swahn, njuter för öfrigt ett välförtjent erkännande, fick det till och med väl tidigt.» — —

Är det så alldeles omotiveradt, detta den unge författarens yttrande? Visst fins det kritici, som på samma gång de berömma verser med skizzeradt innehåll, nedgöra hvarje liknande liten bild, som är skrifven på prosa. Intrig, handling vilja de ha i en prosauppsats. Författaren anser kanske att han kan få fram en tänkvärd sats i en kort skizz och att dertill ej behöfs ett tecken till handling. Men kritikern tänker på ett annat sätt, märk väl än en gång: ej flertalet kritici, sådana desse nu äro, men en del af deras skrå, en ej särdeles stor del, men en del, som skrifer i stora tidningar och som därför kan ha inflytande.

Det börjar mer och mer se ut, som om en försoning mellan de olika partierna vore en omöjlighet. Pressen liksom allmänheten har längesedan tagit parti för eller emot. I Stockholm har den unga riktningen ännu vedersakare, som ej förtrötts i sitt arbete. För hvarje recension, der mån kringgå det man borde tala om, och der man minst brytt sig om att taga reda på hvad författaren afsett med sin bok eller hvilka vägar han valt för att tränga fram till sitt mål, der granskaren mäter *ett* efter *ett annats* mått, för hvarje nytt dylikt aktstycke blir en uppgörelse i godo allt mera omöjlig och blifva författarne allt mera hätska mot denna makt, som gör hvad den kan för att nedsätta ärligt arbete.

Det ser dock ut som om detta ej lyckades. De så kallade realisterna skriva och sträfva, i trots af alla varningar, de göra framsteg och glädjas deröfver, fast de knappast våga yttra sin glädje öfver en annans framsteg i tryck. Ty vi känna ju deras sätt att prisa hvarandra inbördes, äfven när de ej yttra ett enda ord. Och när de tigande höja hvarandra till skyarne, hvad skulle de då ej säga, om de uppläte sina munnar till inbördes beröm.

Det äldre slägte, som nu kalfatrar de unge, det har som bekant aldrig prisat sina meningsfränder.

* Sid. 115 i »Vid allfarväg».

Något som ganska skarpt har kriticerats, mindre dock, enligt hvad jag tror, i tryck och af yrkesgranskare än i tal af privatpersoner, är den stil, som nu odlas af de skrifvande. Äfven å detta område möta vi åsigter, så diametralt motsatta att det ser ut, som kunde de aldrig förenas.

På det literära området här i landet är ingen brist på dilettanter. De, som arbetat sig fram till en ståndpunkt, som kan kallas konstnärlig, se naturligtvis snedt på dem. Detta är ej, som Strindberg sagt i fråga om den bildande konsten, af omsorg för »sitt riddarhus» eller af afund, utan därför att diletantan kommer med klumpiga steg och slår ned, hvad konstnären byggt upp, försöker åtminstone att göra det och får ofta hopen på sin sida, emedan denna förstår diletantan bättre än konstnären och ger honom mycket ofta konstnärsnamnet.

Det konstnärliga arbetet aflägsnar alltid konstnären något ifrån den stora allmänheten. Det blir endast ett fåtal, som inser, *hvarför* han betar sig så, som han gör.

I fråga om stilens konstnärer ha vi ju sett, huru de bäste alls ej äro de mest populäre.

Diletantan söker gerna att nagga på de verkliga författarne. Han ställer sig oftast öfverlägsen emot dem, och har han makt, såsom ibland händer, då tror han att hans inflytande skall förmå dem att bättra eller omvända sig, men det lyckas aldrig utan han endast lemnar ett ytterligare bevis för omöjligheten att förena oförenliga element.

Man har sagt att den svenska publiken är alldeles för ouppfostrad i literär väg för att kunna ha någon känsla för prosastil. Huru ofta hör man ej folk med en axelryckning yttra: »Det duger inte för en författare att berätta numera — han skall gud bevars måla.» Detta vill med andra ord säga: en enkel stil duger ej längre, utan det fordras konstlade, originella bilder, det skall vara en sprakande och sprattlande stil, sådan de moderna danskarna och norrmännen vilja ha den. Det skall vara ett ystert, ogeneradt språk, som visar mera sjelfförtroende och ungdomligt öfvermod än verkligt djupt konstnärsallvar.

Så säger många. Det enklaste och tydligaste framställningssätt är det bästa. Det är ju i alla fall innehållet som är och förblir hufvudsaken. Och stilistens uppgift blir att uttala det han vill säga så kort och så klart som möjligt. Att söka måla i ord, att täfla med färgkonstnären, det är att gå utom diktingens gränser, och att försöka skriva olik mot andra, det alstrar endast manér, förkonstling, onatur.

Ja, det gör så. Om stilen nemligen ej är ett uttryck för den skrivandes personliga uppfattning.

Den allra bästa stil synes mig vara den, som bäst lämpar sig efter innehållet i det som skrives, som ger åt tanken den mest liffulla, mest uttrycksfulla form.

Visst ligger det förtjenst i en enkel stil, men stilen kan vara enkel på många sätt, enkel som frukt af ett djupt arbete, hvilket dock ej får synas.

Stilen må för öfrigt vara enkel eller ej, blott den har personligt lif. Må den, som har en målares blick, äfven nytja en målares språk, låt författaren täfla med färgkonstnären bäst han vill — om han blott kan det; — låt honom gerna måla med svart bläck i rika färger, om han har kraft dertill.

Två lifligt målade rader kunna gifva ett fullt uttryck af den stämning, man vill skildra, bättre än en hel sida, der denna stämning *beskrives*. Skildringen tynges lätt af detaljerna, de trötta läsaren och förvilla hans syn på det hela, det väsentliga i taflan. Hellre då ett par färglickar, som meddela läsaren det åsyftade intrycket.

Men många finnas, som omöjligt kunna förstå, att detaljer ej äro så alldeles onödiga, om ej för personernas karakteristik eller inre historia så för att gifva en bakgrund mot hvilken de synas. Ibland kan man också genom många smådrag få en totalbild. Den ytlige läsaren förstår ej hvarför man uppehåller sig vid detaljerna, inser ej dessas vikt.

6.

Det gifves väl knappast något så nedsättande beröm, som då man påstår att en berättelse är »väl skriven».

Ty med »väl skriven» menas oftast, att den är skriven så som hvarje skrifkunnig meeniska skulle kunna skriva, skriven med ett lämpligt urval af de färdiga fraser,

vändningar och uttryck, som en gång för alla finnas på lager och som nyttjas af en hvar.

En dylik följetongsstil gläder alla diletanter och tillfredsställer lätt den stora allmänheten, som har rätt att begära lektyr efter sin smak. Författare, som erbjuda sig att tillfredsställa behovet, finnas alltid till hands. Och de skola väl få lefva, de också.

Men af konstnären fordra vi annat än af dessa. Vi fordra ett personligt uttryckssätt, inga allmänna fraser utan konkreta bilder, fordra säkerhet i uttrycket, så att formen blir liksom mäjslad, fast, bestämd, och lemnar intet rum öfrigt för ovisshet.

I sträfvandet att »ej blott skrifva meningen klart och korrekt utan äfven gifva den en melodi, en färg, en doft», skjuter naturligtvis rätt mången öfver målet. Till och med stora förmågor kunna misslyckas vid skildringen af en färgfull bild, — såsom då Jacobsen beskriver Edele Lynne, der hon sitter på lusthustrappan, — vi få bilden ej klar för oss, fast vi läsa om huru hvarje färg står bredvid den andra. Det fins mellan skrift och målning en gräns, öfver hvilken knapt någon går ostraffad.

En norsk författare, som uppträdt emot naturalismen, yttrar med bestämdhet att det är svårare att skrifva en bok, bygd på en mängd ovanliga händelser och egendomliga situationer, än att stödja sitt arbete på psykologisk analys, och han uppmanar Zola att försöka sig i Ponson du Terrails genre, så skulle han få se hur godt det vore.

Kanske kommer en annan försvarare af det gamla goda och upplyser om hur mycket svårare det är att skrifva korrekt, klassiskt, med ett ord att skrifva ett riktigt vackert språk än att följa dess nya regler, som äro så pass dimmiga och obestämda, att de ej ens kunna kallas för regler och som så lätt fresta försökaren eller den oskicklige att ge ut sitt formlösa kرافt för individuella målningar i ord, att påstå det slarfvat eller oförmågan är hvarken det ena eller det andra utan endast en personlig stil.

Men detta är medaljens fränsida. Man får ej döma endast efter den. Och man bör ej ställa upp andra regler än de, som dikteras af den sunda smaken. Inför en språkets mästare får språkläran tänja något på sina stränga lagar. Gerna en uppsätlig öfverträdelse mot hrr Noël et Chapsal, Fryxell eller Sundén, om man blott derigenom når uttryck,

som med mera lif och säkerhet gifva form åt det man vill ha sagt, eller som smidigare sluta sig kring det, man vill kläda i ord.

Mellan en dylik öfverträdelse, gjord i bestämd afsigt, i konstnärligt intresse — mellan den och slarf eller oförmåga är en väsendtlig skilnad, men det fins många, som ej kunna inse det. Debutanten, som känner att han behöfver fritt spelrum för sina tankar och som har koloristiska anlag men ännu saknar herravälde öfver sig sjelf, förledes ibland till godtycklighet i stilen, till hafsiga eller balala uttryck, som äro ämnade att synas lediga eller osökta.

Faran hos nybörjaren är dock ej så stor. Instinkt och förstånd skola säkert sofra de ungdomliga öfverdrifterna, på samma gång som de skola lära honom att bevara det äkta i hans individuella skrifsätt.

Den goda prosan är hvarken en lättare eller en mera ringa konstform än versen. Tänk på Jacobsens stil, som haft så stort inflytande på Danmarks språk, — eller på Flauberts, Merimées eller Theophile Gautiers »ord-arkitektur», — eller på Daudets språk. »Ses pages ont une vie à elles», säger Zola någonstädes om Daudets stil.

Meningarna ha varit delade om, huruvida man kan vara en verkligt stor skald, då man ej eger ett personligt språk, sådant att ens uppsatser kännas igen, äfven om de ej äro signerade. Edmond de Goncourt förnekar rent af storheten, der ej stilens adel fins.

Qvinliga skriftställare ha i allmänhet mindre känsla för stilen. De kunna finna ämnen af betydighet, de kunna skriva med kraft, men förgäfves söker man i de flesta fall hos dem en personlig stil. Bristen derpå är i den läsande allmänhetens ögon ingen brist. Tvärtom. Det som är skrifvet så vanligt, att hvem som helst kunde ha skrifvit det, det vinner alltid mesta gunsten, liksom äfven det som är tänkt efter vanliga tankegången.

Damerna ha i allmänhet lättare att föra pennan än herrarne, men deras sätt att skriva är i allmänhet betydligt mera vanligt. Som om de lärt sig konsten i pensionen. Följetongstilen förekommer ännu allt för ofta hos dem. Den kallas ock här i Sverige för »en lätt stil» eller »episk bredd».

Det är lärorikt att studera författares utkast, sådana dessa uppenbara sig i form af tidningsuppsatser, resebref eller kåserier. Dylika småting, uppskrifna omedelbart

under intryck af den stämning, som diktat dem, och tryckta, innan manuskriptets bläck ännu hunnit torka, de bli alltid kännetecknande för sin författare. Just af dylika utkast utan stora anpråk och på hvilka naturligtvis ej samma omsorg kan vara nedlagd som på mera utarbetade afhandlingar, sluter sig granskaren till intryckets spänstighet, uppfattningens lif och blickens skärpa hos den skrivande, liksom äfven till den ursprunglighet, den skrivande pennan eger. Granskaren — och i ännu högre grad tviflaren — gör ganska oväntade upptäckter ibland under dessa undersökningar. Han kan finna omedelbart friska små utkast, som kanske öfverträffa hvad samma penna skrifer med större anspråk, men han kan också med förvåning höra, att svaga skizzer, alldagliga i stilen och påvisande allt annat än skarpsinighet, äro skrifna af aktade, ja ryktbara och beundrade namn.

- 7.

Vare sig man skrifer större, djupare anlagda verk eller småsaker, kan man ej egna nog omsorg åt sin stil, kan ej vårda den tillräckligt, ej ställa nog höga fordringar derpå. Af hvarje frisk vilja, som ger sin kraft till det stora samfälda arbetet, ha vi ju rätt att fordra, att han skall lägga något nytt till allt det gamla, som fans före honom, friska upp det med sin ungdomliga ursprunglighet. Först och sist naturligtvis i innehållet, — men äfven i formen.

Det är ej fråga om att rusa sig af språkets välljud, att, hänryckt öfver förmågan att kunna fånga dessa toner och kunna sjunga dem ut öfver en verld, fly bort från det verkliga till tonernas blomsterland.

Det är ej fråga om att ställa sig öfver sin samtid eller utom den, tvärt om att vända sig just till den och säga det bästa man kan säga på det bästa möjliga sätt, att måla hvad man målar med dess egna färger, med verklighetens egna lokaltoner, sedda af individens öga.

Men just detta, att alltid lämpa stilen efter innehållet, är något, som författarne ofta försynda sig emot. En och annan, som skrifer personligt, tar sin uppgift så, att han skrifer så som han talar. Han sätter sitt jag i främsta rummet, i stället för att han borde helt och hållet underordna sig under det han skrifer.

Stilen är mannen.

Minst lika väl som af de motiv han väljer och af sättet, hvarpå han behandlar sitt stoff, lär man känna honom af det sätt, hvarpå han skrifer. Naturligtvis känna vi oss omotståndligt dragna till den skald, som skrifer nobelt, som ofrivilligt visar, att han är en fin natur. För en stil, sådan som exempelvis finnen Päivärintas, böjer sig en hvar med vördnad, ty bakom det ädla, långt ifrån konstnärligt fulländade men dock så personligt äkta skriftsättet varna vi mannen, den flärdfrie, hjälpsamme, enkle mannen.

Till den författare, som tvärtom skrifer simpelt och rått, känna sig nog äfven många dragna. De finnas, som uppsåtligen välja ett simpelt språk, därför att de känna sin kraft och äro roade af att pröfva den, eller för att trotsa skick och bruk, eller därför att de anse det naturligtast att skrifu så.

Bort med pryderiet, med all falsk anständighetskänsla! Men låtom oss hålla på, att de lagar hyfsningen stiftat för vårt uppförande bli hållna i helgd. Det är förstas älskvärdt nog att visa sig sådan man är — men inom vissa gränser. Naturbarnet ser ingenting ondt i att gå och bada invid allmänna farvägen, men den civiliserade finner det naturligt att hellre söka upp en enslig plats.

Föraktet för det konventionella yttrar sig i råhet. Att smyga sig ut ur ett sällskap för att få vara så grof i munnen, man vill, ute i förstugan, det är en fröjd för en och annan. Och det är en hvars rättighet att så göra. Men hvar och en får finna sig i att blifva bedömd efter den yta han låter andra se.

Naturligtvis kan en god berättelse vara skriven med ovärdad penna, medvetet eller omedvetet. För innehållets skull kan man blunda för uttrycken, men alltid skadar ändå ett rått omhölje det hela, mest — enligt min åsigt — därför att det som är stötande oftast står skrifvet i annat mål än att göra det som säges så klart och åskådligt som möjligt. Sällan betingas en plump stil af innehållet, men är den absolut nödvändig för dettas skull — nåväl, så skrif då dit huru fula ord som helst.

Men — än en gång — *endast och allenast* i fall bilden dem förutan blefve oklar, osann eller sämre tecknad.

Då blir frågan endast, huruvida *ämnet* var lämpligt eller ej att behandla.

Man har med all rätt prisat hänsynslösheten. Utan den kan ingen författare bryta sig väg, då han *vill* bryta in på nya vägar, utan den blir heller ingen fullt individuell. Och det är endast de författare, hvilka uppträda revolutionärt, slå ned de herskande gudarna, när de blifvit gamla och förgyllningen gått af dem, och stifta nya regler för smaken, det är endast de, som verkligen lyckas tränga ned bland sina samtida.

Nej, anfall utan hänsyn det ruttna, det dåliga. Skona ej!

Men det fordras mycken insigt, mycken smak och mycken finkänslighet för att kunna skilja dåligt från godt. Anfallen kunna oändligt lätt slinta in på orätta områden.

Och den starke reformatorn har ofta svaga sidor, som träda allt för tydligt fram. *Vi* blunda för dem, och själf lär han sig att kela med sina fel, att skriva som han behagar. Han vet att han är omtyckt, att man känner hans ärliga vilja och därför bör öfverse med hans öfverdrifter. Han skriver som det faller honom in. Han skriver personligt.

Men det var ej denna individuella stil, hvars sak jag talat, ej den stil, som följer hvarje nyck hos författaren, utan den, som sluter sig smidigt efter det ämne som behandlas.

8.

Jag har ej velat gå in på personligheter i dessa mina yttranden om stil. Det kan ju finnas olika åsikter om den, och i alla fall är den ju blott formen, hvari innehållet höljes — men en form, som ej bör underskattas, fastän den ofta blir underskattad. Som detta ämne också är föga uppmärksamadt här i landet, och det fins många, som helt summariskt afgöra om en författare, att »han kan icke skriva svenska, han skulle blifva kuggad i studentexamen», därför att han har vågat utelemna subjektet i en mening eller predikatet, därför att han följt sin öfvertygelse, — så tror jag att uppmärksamheten *bör* fästas derpå.

Och den läsande verlden? Ja, min uppsats har redan blifvit så vidlyftig, att jag ej vågar säga något om dem, som läsa böcker. En och annan af deras åsikter har nog varit synlig i ofvanstående, och ett och annat uttryck, som

jag anklagat herrar kritici för, borde kanske rätteligen blifvit satt på allmänhetens räkning.

Skulle den ärade tidskriften och dess läsare ej afskräckas af denna afhandling, torde jag få återkomma och tala om bokköpare och boklånare, äfvensom om ett par ganska egenomliga literära förhållanden i vårt land.

Med högaktning

* * *

Ett halfsekelsjubiléum.

Af Helen Zimmerm.

(Öfvers. från förf:s handskrift af *M-r.*)

Finnes det väl i hela den merkantila världen någon, som icke är förtrogen med namnet Lloyds, denna förträffligt organiserade institution, hvars skeppsregister ej kan för mycket uppskattas såsom en referensbok för det kommersiela samhället. Det är nu femtio år sedan sällskapet inrättades på dess närvarande basis och till åminnelse häraf har författats en broschyr, som i korthet förtäljer historien om denna institutions ursprung och utveckling — ett arbete, hvilket borde vara af största vigt för alla, direkt eller indirekt intresserade i skeppsfart. Den ifrågavarande broschyren har emellertid icke utlemnats i bokhandeln, utan öfverlemnades — i slutet af förlidne år — som gåfva till hvarje subskribent på registret. Genom sekreterarens artighet kom jag i besittning af ett exemplar rörande en institution, hvilken troligtvis står ensam i historien om institutioner, en institution, som endast Amerika eller Stor-Britannien kan framkalla, det vill säga en, som är grundad på frivilliga principer och icke härleder sin styrka från lagstadganden, utan från det förtroende, hvilket dess egna förtjenster ingifver.

Hvad den tidigaste historien om skeppsklassifikation beträffar, så finnas inga data, men vi känna alla hur tråkigt det ryktbara kapitlet är i Iliaden, der äfven Homerus befinnes slumra. I en mer eller mindre ofullständig form måste klassifikationen af handelsfartyg naturligtvis hafva existerat samtidigt med sjöförsäkring, emedan Gibbon talar om sjöförsäkring såsom allmän redan bland romarne. Skeppslistor funnos i England i slutet af 17:de århundradet att bese på de olika kaffehusen i City och bland dessa var ett

etablissement, hållet af en viss Edvard Lloyd — som synes hafva varit mer än vanligt skicklig och företagsam — det mest besökta. Snart kom Lloyd på den idén att systematisera dessa listor och han utgaf för egen räkning en shillingstidning »Lloyds News», som började under år 1696 samt utkom tre gånger i veckan. Till en början voro dessa listor skrifna och gingo hand ur hand, men 1726 trycktes de under den förändrade titeln af »Lloyds List». Snart derefter bildade de förnämste assuradörerna och mäklarne, som länge haft kaffehuset till gemensam mötesplats, en förening och togo sitt hufvudqvarter nära intill börsen samt stälde på en permanent fot den stora institution, hvilken allt sedan blomstrat på samma ställe och gjort namnet Lloyd till ett för hela världen välbekant ord. Några af de tidigast utgifna listorna hafva förstörts genom eldsvåda, men 1776 års lista är i behåll och i den anträffa vi för första gången det nu allmänt kända tecknet A1., hvilket har öfvergått i hvardagstalet, men från början endast var afsedt att utmärka ett skepp af första klassen. Dessa listor utlemnades blott åt subskribenter och så stränga voro reglerna, att utlåning af boken eller att låta den ses af en icke subskribent medförde förlust af ledamotskap i föreningen, och att vid hvarje års slut hvarje subskribent var tvungen att återlemna sin gamla bok, innan han erhöll en ny. Det var en tid då, ifall boken blef förlorad eller stulen, man vägrade dess egare att få en annan, äfven om han var villig att betala därför. Subskriptionsmedlen var den enda inkomstkällan för föreningen, som då räknade ungefär hundra trettio medlemmar. Emedan missnöje uppstod med anledning af den svåra frågan rörande fartygens klassifikation, så utgafs en rivaliserande bok af ett sällskap skeppsegare och under en tid täflade de båda böckerna med hvarandra, ehuru Lloyd's från början intog en bättre ställning och hade större anseende. Det äldre sällskapet tillsatte då med ens besigtningmän i tjugufyra af de förenade rikenas hamnar och visade från början den allvarliga sträfvan efter billighet och liberalitet, som alltid utmärkt dess operationer.

Tolf års kvarstående i klassen medgafs fartyg, som voro bygda på bästa engelska varf och i Ostindien bygda hade samma förmån. Frågan om utländska fartyg uppstod naturligtvis tidigt, och för dessa, liksom för fartyg bygda i Skotland,

Wales och vissa engelska hamnar, medgafs endast åtta år. Ett undantag gjordes likväl till Förenta Staterna, under det att åt kolonial- och furubygda fartyg beviljades blott fyra. Då den ursprungliga klassens år voro förflutna, nedflyttades fartygen till en lägre grad, och ingen aldrig så dyrbar reparation eller förstärkning kunde förskaffa dem plats under karakteren A1. Det är klart, att alla dessa regler ha undergått mången revision till följd af revolutionerna inom skeppsbygnadskonsten, men det är intressant att anteckna, det Lloyds regler från början varit strängt till förmån för godt arbete och hederligt bemötande mot allmänheten.

När vi genombläddra de gamla registervolymerne, påminnas vi om det faktum, att vid detta århundrades början ångans användning för sjöfarten var i praktiken okänd. Ej förr än 1822 finna vi ett ångfartyg på listan. Det står under klassen A1 och kallas ganska lämpligt »James Watt». Det hade 294 tons och bygdes vid Greenock. I början voro fördomarne mot ångbåtarne mycket starka; ett, som gjorde turer på Clyde-kanalen, måste läggas upp under flera år, emedan egarne fruktade, att ångbåtens spolvatten skulle oreña bankarne. Sedan »James Watt» uppträdt, ökades hastigt antalet af klassificerade ångbåtar, ehuru reglerna för denna klassifikation synas hafva varit ofullständiga, emedan de till en början icke innehöllo någon bestämmelse angående periodisk besigtning af dessa fartyg. Bland besynnerliga anteckningar, som man påträffar i somliga register af tidigt dato, må nämnas följande: 1812 omtalas plankor öfverdragna med zink; 1820 förekommer den första notisen om ett fartyg »beklädt med garfvadt läder». Man ser, att äfven vid denna tidiga period det icke var ovanligt vid byggandet af träfartyg att salt användes för att bevara trävirket från torr-röta; man gick härvid så långt att plankorna kokades i salt vatten. Den lyckliga verkan af salt på virke bevisas tillräckligt genom exempel af flodbåtar, som användts till salttransport, hvilkas trästommar, ofta nog, efter femtio års tjenst funnos vara lika friska, som när de bygdes.

Efter en tid fann man, att konkurrensen mellan de tvenne skeppsregistren var skadlig för alla intressen och efter olika täflingsförsök af rivaliserande föreningar insåg man, att Lloyds var den Aronsstaf, som ensam kunde upptaga alla de andra. Efter många allvarliga diskussioner, efter många tvister, förenade sig år 1834 de två förnämsta rivaliserande

sällskapen till ett och »Lloyds Register of British and foreign shipping» utkom för första gången i den nu välbekanta formen, hvarvid samtidigt bildades en permanent komité af handlande, skeppsegare och assuradörer, hvars uppgift var att öfvervaka att registret i allt, som stod i samband med föreningen, skulle ordnas på den lämpligaste och mest liberala basis. Sålunda öfverlemnades för första gången klassifikationen af handelsfartyg till ett utskott, som representerade alla intressen, icke åt blott *en* sektion. En parlamentsledamot var den förste *Chairman* i det nykonstruerade Lloyds.

Det är intressant att betrakta den britiska handelsmarinens förhållanden på denna period af registrets tillvaro. År 1834 ansågs ett fartyg om 500 tons vara stort. Den väldiga proportionen af fartyg, bygda i kolonierna, är värd att uppmärksammas. Det behöfver knappast sägas, att hela denna tonnage var af trä, emedan något skepp af jern icke synes i registret förr än 1837. Redan så tidigt som 1834 insåg man vigten af att hålla träfartyg torra under det att de bygdes och ett extra år lades till deras klass, förutsatt att de blifvit bygda under ett ordentligt tak och tolf månader användts till deras bygnad. Att föreningens inflytande på konstruktionen af skepp var ofantlig, behöfver icke sägas. Före offentliggörandet af Lloyd's regler för klassifikationen af fartyg voro de teoretiska reglerna för skeppsarkitektur föga kända. Skeppsbyggmästarne bygde ofta goda fartyg, men leddes sällan af vetenskapliga regler. Men genom sina inspektörer förändrade föreningen allt detta och ehuru skeppsbyggmästarne till en början voro motsträfviga och harmades öfver den stränga uppsigten, hade föreningen snart förvärfvat sig ett så allmänt förtroende, att ett fartyg utan Lloyds stämpel var nästan alldeles värdelöst, och omkring 1843 befans det vara omöjligt för ett aldrig så godt fartyg att erhålla frakt på utlandet, så vida det icke hade en god plats i registret. Det är Lloyds stora förtjenst, att denna ofantliga och nästan enväldiga makt icke en enda gång blifvit missbrukad, och att dess enda sträfvan varit icke endast att upprätthålla sitt anseende, utan äfven att följa med sin tid genom att så passa sina regler, att dessa icke hindrade införandet af förbättrade konstruktionsmetoder eller lade band på skicklighet och uppfinningsförmåga. Den uttänjelighet, som är rättesnöret för föreningens inspektion, har t. ex. i afseende på maskiner varit till stor fördel för driftiga

ingenjörer och skeppsegare. M:r Scott Russell, byggmästaren af »Great Eastern» och som på sin tid bygde flera nyheter än någon annan skeppsbyggmästare, gjorde vid ett tillfälle full rättvisa åt hvad han kallade Lloyd's *lex non scripta* (icke skrifna lag), hvilken satte dem i stånd att lindra sina reglers stränghet på ett sätt, som kombinerade följandet af reglerna med en gensaga mot det anonyma påståendet, att reglerna stodo i vägen för skeppsbyggeriets utveckling.

Frågan om jernfartyg, strax efter införandet af jern som material för byggandet af skepp (1837), erfordrade snart komiténs allvarliga och omsorgsfulla uppmärksamhet. Man hade funnit, att bruket att klassificera jernskepp för terminer af tio år icke stod i öfverensstämmelse med det karakteristiska hos det för deras byggnad använda materialet, som icke multnar utan förstöres genom oxidation på ytan. Så länge som plåtarna i stommen förblifva oförminskade, fans det icke något skäl för att de skulle nedflyttas till en lägre grad, endast därför att de uppnått en viss ålder. Komitén beslöt därför att indela jernskepp i tre nya klasser samt underkasta dem särskilda besigtningvilkor och de tillåtas att stå kvar i den medgifna klassen, så länge som deras tillstånd vid besigtning finnes vara tillfredsställande.

Ehuru redan från början den af föreningen utgifna boken kallades för »A Register of British and foreign Shipping», gjordes likväl under många år ingen anstalt för att öfvervaka utländska fartyg. Men efter en tid beslöt föreningen, att den skulle anställa besigtningmän i främmande land, och 1852 tillsattes sex i Canada samt två i Holland och Belgien. 1869 sändes ett ombud till Shanghoa samt blef sålunda Lloyd's första representant på Asiens kontinent. Under de följande åren etablerades representanter för Lloyd i Triest, Ancona, Venedig, Hamburg, Melbourne, Köpenhamn, Genua etc. För närvarande har Lloyds icke mindre än sextiosex egna ombud spridda öfver världen, för att icke nämna de särskilda aftal, som det träffat med invånare i de särskilda städerna.

Det sätt, på hvilket Lloyd måste utvidga sina operationer, är ganska egendomligt. Under år 1882 såg det sig sålunda tvunget att tillsätta inspektörer, erfarne i smidarbeten, emedan det visat sig vara omöjligt att upptäcka fel, hvilka kunna förekomma i dylika, genom att undersöka dem då de äro färdiga. Föreningen såg sig också nödsakad

att inspektera konstruktionen af maskiner och ångpannor, samt att kontrollera kedjor, ankare etc. 1877 företog sig äfven föreningen på inbjudning af åtskilliga egare och byggmästare af pleasureyachts att klassificera dylika fartyg samt uppställde regler för deras bygnad. En registerbok, uteslutande egnad åt beskrifning af sådana fartyg, utgifves nu årligen. Hvad hufvud-registret beträffar, så finner man att icke något år förflutit, utan att något viktigt tillägg gjorts i afseende på de underrättelser det meddelar. Såsom en jämförelse mellan 1834 och 1885 finner man, att subskribenterna voro sju hundra tjuguen förstnämnda år emot tre tusen femhundra för närvarande. Det största skepp som 1834 inregistrerades hade 1,438 tons, under det att det största nu är skrufångaren »City of Rome» med 8,144 tons. Då var 1,000 tons sällsynt, nu äro icke mindre än 196 fartyg registrerade för ungefär 3,000 tons. I synnerhet under de senaste tio åren har Lloyd utvecklats till den grad, att dess bok för närvarande verkligen kan göra anspråk på att vara ett internationellt register öfver handelsmarinen, och det sjelf är en institution, öfver hvilken den nation, som frambragte den, med skäl kan vara stolt.

Holbergjubiléet och Holbergliteraturen.

Af Kristian Winter-Hjelm.

(Öfversatt efter författarens manuskript.)

Redaktionen för »Ur dagens krönika» har önskat att i anledning af Holbergjubiléet äfven kunna gifva svenska läsare en kortfattad öfversigt öfver den nyare Holbergliteraturen och har uppdragit åt mig att utarbета en sådan. Den kan naturligtvis i anseende till plats och andra förhållanden blott ske i mycket sammanträngd form och nedanstående lilla uppsats gör därför icke anspråk på mer än att vara en orienterande vägledning, sådan som den kan anses lämplig för svenska läsare, hvilka naturligtvis äro något främmande för hvad som i denna riktning under årens lopp utträttats på den dansk-norska bokmarknaden.

På uppmaning till förläggarne att insända de i senare tid utkomna verk af och om Holberg, har jag mottagit följande:

Peder Paars. Et comisk Heltedigt af Ludvig Holberg. Udgivet ved A. E. Boye. Femte Oplag. Forlagsbureauet i Kjöbenhavn. 1865.

Peder Paars. Af Ludv. Holberg. Ny Udgave. Med sex Tegninger af W. Marstrand. Kjbvn. Nyt dansk Forlagskonsortium. 1884.

Peder Paars, komisk Heltedigt af Ludvig Holberg. Med 100 illustrationer. Kjbvn. Andr. Fredr. Høst & Søn's Forlag. 1878.

Ludvig Holberg: *Peder Paars,* illustreret af Hans Nikolai Hansen. Kjbvn. J. C. Stockholms Forlag. 1884.

Den danske Skueplads eller Holbergs Comedier. Udgivne ved F. L. Liebenberg. Tredie Oplag. Forlagsbureauet i Kjöbenhavn. 1884.

Nicolai Klimii iter subterraneum, opus Ludovici Holbergii. Recognovit, notis illustravit, indice instruxit Dr. Carolus Guil. Elberling. Havniæ. Siumpt. Soc. ad. promov. lit. dan. cond. MDCCCLXVI.

Niels Klims underjordiske Reise ved Ludvig Holberg. Oversat efter den latinske Original af Jens Baggesen. Kjbvn. Udg. af J. Levin. Forl. af J. H. Schubothes Bogh. 1867.

Niels Klims underjordiske Reise ved Ludvig Holberg. Oversat efter den latinske Original af Jens Baggesen. Kjbvn. Nyt dansk Forlagskonsortium. 1880.

Nils Klims underjordiske Rejse af L. Holberg. Fra Latin oversat af N. V. Dorph. Med hist. og liter. Oplysninger af E. C. Werlauff. Tredje gennemseete Udgave ved Chr. Dorph. Kjbvn. Andr. Fredr. Høst & Søns Forlag. 1874.

Nils Klims underjordiske resa af Ludvig Holberg. Tredje svenska upplagan i fri öfversättning. Stockh. 1884. Bokf. För. Svea.

Ludvig Holbergs *Mindre Poetiske Skrifter*. Udgivne af F. L. Liebenberg. Kjbvn. Forlagt af Samf. t. d. danske Lit. Fremme. 1866.

Ludvig Holbergs *Epistler*. Udgivne med oplysende Anmærkninger af Chr. Bruun. 1—5 Bind. Kjbvn. Forl. af Samf. t. d. danske Lit. Fremme. 1865—76.

Udvalgte Epistler af Ludvig Holberg. Udgivne af Fr. Winkel Horn. Kjbvn. Chr. Steen & Søns Forlag. 1884.

Ludvig Holbergs *Helte-Historier*. Udgivne af F. L. Liebenberg. 1—2 Bind. Kjbvn. Forlagt af Samf. t. d. danske Lit. Fremme. 1864—65.

Ludvig Holbergs *Kirke-Historie*. Udgivet ved F. L. Liebenberg. 1—2 Bind. Kjbvn. Forlagt af Samf. t. d. danske Lit. Fremme. 1867—68.

Dannemarks Riges Historie ved Ludvig Holberg. Deelt udi 3 Tomer. Ny udgave. Kjbvn. Udgivet af J. Levin. Forlagt af Univ. Bogh. Andr. Fredr. Høst. 1856. (Tome I nyt Optryk 1872.)

The *Blue-Apron Statesman*, a Comedy in five Acts by Ludvig Holberg. From the Danish by F. Weber. Copenhagen. Publ. by Emil Flensborg. MDCCCLXXXV.

Ludvig Holbergs Peder Paars. Et Afsnit af en Holberg-Bibliographi ved *Christian Bruun*. Kjbvn. C. A. Reitzels Forlag. 1862.

Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil ved E. C. Werlauff. Kjbvn. Forl. af Samf. t. d. danske Lit. Fremme. 1858.

Holberg i Sverige jemte meddelanden om hans svenske öfversättare. Litteraturhistoriska anteckningar af D:r *Karl Warburg*. Skrift utg. till Holbergsjubileet. (På omslaget: Särtryck ur Göteborg. kgl. Vetensk. o. Vitterh. Samhälles Handl. Göteborg. D. F. Bonnier. 1884.)

Ludvig Holberg. En Levnedsskildring af *Fr. Winkel Horn*. Kjbvn. Karl Schönbergs Forl. 1884.

Kort Udsigt over *Ludvig Holbergs Liv* og Virksomhed af *Johan Vibe*. Kr.a. Alb. Cammermeyer. 1884.

Ludvig Holberg i kortfattet fremstilling for almenheden. Af Martin Seip. Kr.a. Marius Lunds Forl. 1884.

Fra det 18:de Aarhundrede af *Kr. Arentzen*. Kjbvn. Gyldendalske Bogh. Forlag. 1884.

Ludvig Holberg. Et Festskrift af Georg Brandes. Med tolv vignetter af Hans Nic. Hansen. Kjbvn. Gyldendalske Bogh. Forlag. 1884.

Kjöbenhavn paa Holbergs Tid. Kulturhistoriske Billeder fra Begyndelsen af det 18:de Aarhundrede. Af *D:r O. Nielsen*. Med mange Afbildninger og 1 Kort. Forlagsbureauet i Kjöbenhavn. 1884.

Tre komedier af *Plautus*. Frit oversatte af D:r *Joh. Forchhammer*, Rektor. Kjbvn. C. A. Reitzels Forlag. 1884.

Holbergske Figurer og Typer efter den danske Skuepladses Traditioner. Udgivne i Anledning af jubelfesten d. 3 Dec. 1884. Kjbvn. Hansen & Weller.

- Holberg-Marsch* for Piano. Kristiania. Carl Warmuth.
Holberg-Menuet komp. f. Piano af *Christian Cappelen*. Kr:a. Carl Warmuth.
Fra Holbergs Tid, Karakterstykke for Piano af *Christian Teilman*. Kr:a. Carl Warmuth.
Holberg Sarabande og Ballade af Universitetets Holbergskantate komp. af *Ole Olsen*. Kr:a. Petter Håkensen. Pianoarrangement.
Fra Holbergs Tid. Svite i gammel Stil for Pianoforte af *Edvard Grieg*. Kjbvn. Wilh. Hansen.
Holbergsk Tableau-Ouverture. Potpourri over traditionelle Melodier ved *Axel Grandjean*. Kjbvn. Wilh. Hansen.
Ulysses-Marsch. Forspil til »Ulysses von Ithacia» af *Niels W. Gade*. Kjbvn. Wilh. Hansen.
Hanedansen af Holbergs Comoedie »Maskeraden» af *H. S. Paulli*. Kjbvn. Wilh. Hansen.
Jean de France. Sarabande for Piano af *Emil Hartmann*. Kjbvn. Kgl. Hof-Musikhandel.
Rococo. Six morceaux caractéristiques comp. p. piano par *L. Schytte*. Kjbvn. Kgl. Hof-Musikhandel.
Holbergske Situationer i Billeder og Musik. Musiken samlet af *Fr. Ring*. 6 Illustrationer af *N. Wivel*. Kjbvn. Kgl. Hof-Musikhandel.

Ehuru ofvanstående förteckning är långt ifrån fullständig, i det en del af de senaste årtiondenas Holbergliteratur icke der förekommer, kunna svenska läsare dock genom densamma få ett begrepp om, hur flitigt den läsande världen i Danmark och Norge sysselsätter sig med den store författaren.

Vid tvåhundraårsfesten den 3 December 1884 var det klart, att en mera betydande verksamhet utvecklades. I Norge, Holbergs fädernesland, skulle man dock onekligen hafva väntat mera. Särskildt förekommer det mig, som om norrmännen — hvilka icke endast af »nationalfåfånga», utan rent af på grund af den literaturhistoriska nödvändigheten att efterforska de historiska källorna till sin literatur och sitt moderna idéella lif i det hela taget böra upprätthålla och odla sin stora andel i den så kallade »dansk-norske Fælleslitteratur» — kunde hafva tagit tillfället i akt för att börja utgifvandet af en samlad kritisk upplaga af de norske författarne från »Fælleslitteraturens» tid. Det hade varit ett både nyttigt, vackert och nationellt företag, som skulle stält sig vid sidan af motsvarande upplagor af äldre svenske författare. I Danmark kunde man kanske bland den eljes ganska rikhaltiga jubileumlitteraturen hafva önskat ett fototypiskt återgifvande af de äldsta Holberg-trycken. I England, har man, som bekant är, för åtskilliga år sedan utgifvit den gamla Shakespeareska folio-upplagan fototypiskt i förminskadt format, och sedan den tiden har ju konsten blifvit både

fullkomligare och billigare. En fullständig Holberg-bibliografi kunde äfven hört till det önskliga. Men detta är ju hvad som icke gjorts, här skulle vi betrakta hvad som är gjordt.

Man ser, att ofvanstående lista börjar med en anseelig rad upplagor af Holbergska skrifter. Sedan intresset för Holberg vid början af detta århundrade blifvit återuppväckt och bland annat lemnat spår efter sig i den likväl i flere afseenden ofullkomliga Rahbekska upplagan af Holbergs valda skrifter, började man gå mera kritiskt till väga. Hvad som i sådant hänseende i synnerhet lade svårigheter i vägen för de danske utgifvarne var, att de, jemte obekantskapen med de många specifikt norska uttrycken hos författaren, stötte på en mängd tryckfel och olika läsarter, hvilket allt föranledde till gissningar, som icke alltid utföllo pålitligt. Som exempel kan blott anföras, att det skrefs både hit och dit om ett ställe i »Peder Paars», som lyder: »Han jyde vill och prale». Några menade, att det skulle stå substantivet »Jyde», alltså stor bokstaf i stället för liten, andra, att Holberg påhittat ett verb »jyde», hvilket skulle göra danskarne till skräflare, under det en norrman lätt skulle funnit det rätta, nemligen att »jyde» är ett tryckfel för det norska »kyde» eller som det uttalas »kyte», hvilket är liktydigt med »prale». Dessutom var Holbergs egen redaktion af första och senare upplagor temligen vårdslös så att det kunde vara svårigheter nog för de nya utgifvarne.

Emellertid slogo C. Molbech och A. E. Boye in på den rätta vägen. Molbech började en stor kritisk upplaga af komedierna, af hvilken dock utkom blott ett band. Men A. E. Boye tillkommer äran af att ha gifvit den läsande verlden de första goda och jemförelsevis pålitliga upplagor af såväl Peder Paars som komedierna.

Redan 1823 utgaf han en kritisk upplaga af Peder Paars i oktav, till hvilken upplagan af 1720 är lagd till grund. Afvikande läsarter samt en öfversigt öfver de äldre upplagorna är bifogad sist i boken. Denna Boyeska Peder Paars, som senare trycktes i så kalladt miniatyrformat, har upplefvat fem upplagor och är på grund af sin lätthandterlighet och billighet ännu särdeles mycket använd. Det är densamma som nämnes främst i ofvanstående förteckning.

Komedierna utgaf Boye första gången samlade 1843. I denna samling är upplagan af 1731—54 lagd till grund och dermed jemförd den äldsta upplagan af 1723—25 samt alla senare erkända upplagor. Dessutom finnas bifogade åtskilliga

upplysande anmärkingar till uppfattning af texten. Om än denna Boyeska upplaga af komedierna, hvilken upprepade gånger är aftryckt och utgifven med eller utan illustrationer, kan lemna en del öfrigt att önska, så är den dock för vanliga läsare ganska brukbar.

Måste man, jemfördt med hvad tidigare upplagor bjuda på, prisa A. E. Boyes kritik och omsorgsfullhet, så inträdde dock Holberg-upplagorna i ett nytt stadium genom F. L. Liebenberg. Denne underkastade samtliga äldre upplagor en noggrann kritik och utgaf så 1848—54 för det Holbergska samfundet komedierna i en stor quart-upplaga i 8 band, i hvilken icke endast texten var underkastad en grundlig kritik, utan äfven den typografiska utstyrelsen lyckligt återgaf det gammaldags utseendet af böcker från Holbergs tid. Efter komedierna, som i denna första upplaga äro utsålda, följde 1855 en liknande quart-upplaga af Peder Paars, hvilken knapt heller nu finnes i bokhandeln, men som likaledes är ånyo omtryckt.

Härmed var banan bruten för de öfriga af Holbergs arbeten, hvilka i kritiskt pålitliga upplagor ännu kunna vänta att finna läsare. Sålunda har man nu jemte hvarandra Boyes och Liebenbergs Peder Paars; komedierna äro aftryckta efter Boye och efter Liebenberg, sistnämnda dels i en vacker trebands-upplaga, dels i en billig folkupplaga, begge hos förlagsbyrån i Köpenhamn. Nils Klim, som för öfrigt är lätt att få i den ursprungliga upplagan af 1741, hvilken mera ofta förekommer på auktioner, utgafs 1866 på latin genom C. G. Elberling i en särdeles elegant utstyrel af »Selskabet till den danske Literaturs Fremme», hvarjemte den Baggesenska öfversättningen, likaledes elegant utstyrd, blef åter utgifven genom J. Levin hos Schubothes bokhandel 1867 (och senare omtryckt i billigare upplaga genom Nyt dansk Forlagskortium), under det en nyare öfversättning af N. V. Dorph föreligger hos Høst & Søn. Den Baggesenska öfversättningen har sina språkliga behag, medan Dorphs åter lägger an på att komma originalet så nära som möjligt, hvarjemte den är försedd med intressanta anmärkingar af prof. Werlauff. En svensk öfversättning af Niels Klim har utkommit 1884 i Sverige hos bokförläggareföreningen Svea. Den är ett aftryck efter Vesterås-upplagan af 1767 af Chr. G:son Romans öfversättning, som första gången utkom 1746. Ehuru beräknadt som läsning för folket, borde kanske detta nyaste omtryck hafva återgifvit upplagan af 1746 noggrant, hvarigenom ett större literärt intresse hade uppnåtts; men i alla fall ha svenska läsare nu åter tillfälle att erhålla verket på sitt eget språk som underhållande

lektyr, hvilket det verkligen är. Liebenberg har utgifvit de mindre poetiska skrifterna (*Metamorphosis*, fyra skämtdikter, försvarsskrift för qvinnökönet m. m.) i gammaldags utstyrsel på förlag af sällskapet för den danska litteraturens befrämjande samt hjeltehistorierna och kyrkohistorien på samma förlag. Levin har utgifvit 1745 års öfversättning af de sjelfbiografiska »Trende Epistler» samt Danmarks historia i tre band. Chr. Bruun utgaf 1865—76 den stora serien berömda epistlar fullständigt i fem band, gammaldags utstyrda och försedda med en mängd förträffliga upplysande anmärkningar, medan ett urval till folkläsning föreligger genom Winkel Horn. Gotfr. Rode utgaf 1860 De moraliska tankarne samt 1861 Hjeltnnehistorierna och hos Jak. Andersons enka i Trondhjem utkom 1863 »Epigrammerna» i den latinska texten med öfversättning till norska af Jens Justesen (rektor Müller).

Åtskilliga af dessa nya upplagor erhållas nu mycket billigt, hvilket jag tror mig böra nämna för svenska läsare som ju i allmänhet anse danska och norska böcker dyra. Liebenbergs trebands-upplaga af komedierna (hvars text ytterligare reviderats efter den stora åtta bandsupplagan) fås för kr. 7: 50 häftad och folkupplagan för blott 3 kr. Boyes miniatyr-upplaga af Peder Paars, försedd med många tillägg och upplysande anmärkningar, kostar inbunden blott kr. 1: 75 och den Liebenbergska upplagan 2: 75. De af »Selskabet til den danske literaturs Fremme» förlagda upplagorna äro samtligen betydligt nedsatta i pris. Den stora fembands-upplagan af epistlarne kostar således nu blott 10 kr., hjeltehistorierna 3 kr., kyrkohistorien 4 kr., Elberlings Klim .2 kr., Mindre poetiska skrifter 2 kr. samt Werlauffs anteckningar till komedierna (de 18 första) kr. 3, hvarjemte man genom att köpa hela serien får den för 20 kr. Dessutom äro flere af de ofvannämnda upplagorna långt ifrån dyra. Svenska läsare skola därför icke i priset finna något hinder att göra bekantskap med den store författaren.

Komedierna äro ju redan hos många här i Sverige en angenäm läsning och de böra bli det ännu mer. Peder Paars och Nils Klim kunna äfven med mycket nöje läsas af den större bildade allmänheten. Men dessutom vill jag särskildt rikta uppmärksamheten på epistlarne. Utom de tre sjelfbiografiska epistlarne, hvilka ofta på ett qvickt och humoristiskt sätt skildra den store författarens reselif och gifva rika bidrag till århundradets karakteristik, finner man i de fem banden epistlar de mest olikartade saker behandlade på ett så åskådligt och

intresseväckande sätt, att man lifligt sätter sig in i tidsförhållandena. Då lifvet i de tre nordiska landen under den tiden i all hufvudsak var ganska lika, hvad seder och skick angår, skola svenska läsare här tillika kunna sätta sig in i sina förfäders dagliga lif, hvilket naturligtvis förhöjer intresset af de i och för sig roliga epistlarne.

Som ett mycket värdefullt supplement härtill vill jag samtidigt nämna d:r O. Nielsens »Köpenhamn på Holbergs tid». Genom att läsa detta verk i samband med epistlarne och komedierna framträder de 18:de århundradets lif klart och åskådligt. Att några kapitel här specifikt beröra köpenhamnska förhållanden, säger sig sjelf, t. ex. det första rent Holbergska, det andra, som afhandlar stadens topografi, och dessutom små bitar af 5:te och 6:te kapiteln. Men der husens inredning, möbleringen, klädedräkten, maten, nöjen, bröllop, danser, maskerader, värdshus, handtverk, militären, polis, fångelserna m. m. omtalas, är framställningen i det väsentligaste äfven gällande för det samtida Sverige. Han har äfven på ett ställe kunnat illustrera framställningen med en svensk teckning.

Öfverhufvud taget skall den svenske läsare, som intresserar sig för att lära känna lifvet i Norden under förra århundradet, så att släktet står lefvande för honom, knapt kunna undgå att vända sig till Holbergslitteraturen, hvilken berör och ger belysning åt en mängd af de eljes glömda dagliga småförhållandena.

På gränsen mellan den kulturhistoriska och kritiska kommentaren finna vi Werlauffs utmärkta »Historiska Antegnelser til Ludvig Holbergs atten förste Lystspil», hvilken med rätta anses som ett af de förnämsta verk inom Holbergslitteraturen, och det är blott skada, att författaren icke funnit någon efterföljare, som tagit för sig de öfriga komedierna på liknande sätt. Replik efter replik följer förf. styckets gång med förklaring öfver hvarje dunkelt ställe, hvars hela slående kraft icke kan uppfattas, utan att man känner det väsentligaste om den person, det ställe eller den sak, som deri nämnes. Det synes, som om d:r Nielsen eller någon annan af de Köpenhamnska specialhistorikerna borde uppfordras att skriva en fortsättning af arbetet, innan mycket, som ännu kan tagas reda på, glömmas och försvinner.

Bibliografiska meddelanden, mer och mindre vidlyftiga, finnas i allmänhet bifogade till de bästa upplagor af Holbergs skrifter, men för den stora allmänheten äro de ju af mindre betydelse, på samma gång som hvarje samlare af Holbergiana skall veta att finna

dem på rätta stället. »Peder Paars»-upplagorna bilda dock på visst sätt en grupp för sig, i det de dels blifvit ytterst sällsynta i äldre tryck, dels oåtkomliga, medan det dessutom är litet krångligt att skilja mellan dem. En utmärkt vägledning till Peder Paars-bibliografien är Chr. Bruuns »Ludvig Holbergs Peder Paars», i hvilken alla de äldre upplagorna äro vidlyftigt beskrifna. Hvad Sverige angår har Karl Warburg till jubiléet utgifvit en skrift »Holberg i Sverige», hvilken innehåller allt, som är känt, om den ställning, Holberg intagit inom den svenska literaturen. Jag är för litet bevandrad i de detaljer, som röra svensk bibliografi, för att själf kunna döma om skriftens pålitlighet och fullständighet, men förutom att jag sett berömmande fackanmälningar, fins det väl i och för sig intet tvifvel om, att Warburg är en af dem, som bäst äro inne i ämnet. Till sid. 17 i boken vill jag blott upplysa, att Paullis »Kandestöber» fins i komplett exemplar i Kristianias universitetsbibliotek och att den är återutgifven genom F. Bätzmans på Gyld. Bokh. förlag 1867.

Vill man studera hela den literaturperiod, som betecknas med Holbergs namn, finner man i N. M. Petersens literaturhistoria det rikaste stoff, liksom Overskou i sin »Danske Skueplads» skildrar den Holbergska scenens upprättande och organisation med stor noggranhet och fullständighet.

Estetiska granskningar af Holbergs författare-individualitet såväl som biografier i vanlig mening finnas många af nordiska och utländska författare. Mallet, A. Legrelle (Holberg cons. c. imitateur de Molière), Rob. Prutz, Ljunggren, Toppelius, Scheibe (som inledning till den tyska öfversättn. af Peder Paars 1764), K. L. Rahbek (Holberg som lustspelsförfattare, 1815), Welhaven m. fl. hafva skrivit arbeten i denna riktning, och dessutom finnas i tidskrifter spridda en mängd monografier, som det här skulle vara för vidlyftigt att anföra och hvilka ju dessutom icke äro så lätt tillgängliga för allmänheten.

Bland estetisk-kritiska verk till belysning af Holbergs författareskap vill jag särskildt nämna tvänne. Det ena är O. Skavlands »Holberg som komedieforfatter» (Kr:a hos Alb. Cammermeyer), hvilket utmärkta arbete kan anses såsom det förnämsta till uppfattning af de Holbergska komediernas plats i samtiden och i världsliteraturen. De mest olika sidor, från hvilka de kunna betraktas, äro här grundligt belysta, såväl deras rent estetiska värde, som deras förhållande till författarens norska nationalitet, till den samtida nordiska kulturen, till föregångarne inom literaturen o. s. v. Det andra verket är den danske estetikern

Paludans »Nils Klim», som på liknande sätt belyser ett annat af författarens mest framstående arbeten.

Källorna till Holbergs biografi äro först och främst hans egna verk, isynnerhet de tre sjelfbiografiska brefven samt Scheibes företal till Peder Paars. Scheibe var nemligen personligen bekant med författaren och har lemnat flere upplysningar af värde. För öfrigt hafva utkommit, i form af tidskriftsartiklar och dylikt, åtskilliga mindre meddelanden hvilka supplera honom. På grund af hvad som sålunda plockats tillsammans från de mest skilda håll, utgaf vidare den danske författaren C. W. Smith år 1858 »Om Holbergs lefnad och populära skrifter». Det är en med mycken flit och kärlek till ämnet företagen kompilation med bestämmande af kronologien och öfversigt öfver innehållet och betydelsen af skaldeverken. Arbetet är kanske en smula torrt och litet gammalmodigt i uppfattningen, men förblir dock af åtskilligt värde. Bland de i vår förteckning anförda, i anledning af jubiléet utgifna biografier är Martin Seips blott en ganska kort för den stora allmänheten gifven skildring af författaren, medan Winkel-Horns och Johan Vibes äro något vidlyftigare. Äfven dessa äro populärt hållna och i sin framställning och karakteristik nyktra och sunda, så att de hvar för sig kunna bilda en nyttig och upplysande vägledning för Holbergs vänner, hvilka önska att i all korthet få en god och pålitlig öfversigt öfver hans lif och verksamhet. Som ett fragment framträder Kr. Arentzens »Fra det 18:de Aarhundrede», i hvilket författaren efter en kort öfversigt öfver århundradets literära rörelser meddelar Holbergs ungdomshistora samt som tillägg några meddelanden om danska resande. Der förekomma särskildt i afdelningen om Holberg, jemte litet besynnerliga karakteristiker och afvikelser, äfven träffande skildringar och iakttagelser, hvilka vitna om ett mera originelt sätt att skåda saker och förhållanden samt en viss sjelfständighet i granskningen, hvarför man onekligen läser boken med intresse.

Den viktigaste Holbergbiografi till jubiléet är dock Georg Brandes' »Ludvig Holberg», en festskrift, hvilken jag gerna velat egna en mera djupgående granskning, än platsen här tillåter, isynnerhet som jag tror, att detta den begåfvade kritikerns arbete, hvilket naturligtvis nu emottages med stor uppmärksamhet, i sina hufvudvyer knapt i allt skall kunna bli bestående. Det säger sig sjelft, att man finner en stor mängd skarpsinniga och snillrika anmärkningar, hvilka kasta ljus öfver ämnet, men på samma gång som jag tror, att Brandes' »Ludvig Holberg» liksom t. ex. äfven hans »Esaias Tegnér» icke utgår från en pålitligt

bestämmande historisk granskning i det stora taget, så finner man äfven i det hela en underström af subjektivt värderingssätt, hvilket icke sällan bortskymmer det rent objektiva betraktandet af den historiska literatur bilden. Det är icke härmed min mening att vilja underskatta betydelsen af en vägbrytande, reformatorisk författares bild, stäld i ljuset af en ny stridsriktnings åskådning, men detta är ett, den objektiva literaturhistoriska domen ett annat. I sitt föga träffande omdöme om Holberg som historiker framhåller Brandes sjelf som ett oeftergifligt kraf förmågan att lefva sig in i aflägsna tidens och länders uppfattningssätt, att inom detta område vara psykolog och skald. I detta afseende kan man mot Brandes invända, att han sjelf icke har dragit slutföljderna af de drag till tidens karakteristik, hvilka han i sin bok framhåller, utom det att han — t. ex. i betraktelsen öfver medeltiden — beskyller Holberg för hvad han sjelf i sina »Hovedströmningar» gjort sig skyldig till. Deremot var just Holberg, redan före Voltaire, vägbrytare inom den kulturhistorisk-psykologiska historieskrifningen. Historiker såsom Daae, Holm, Stenstrup gifva Holberg det högsta beröm i detta hänseende. Den sistnämnde, Brandes landsman, skrifer sålunda, att man efter många långa vidlyftiga granskningar ofta hos Holberg finner sina egna resultat stadfästade. »Personernas karakter och sinnelag, deras uppträdande på lefnadsbanan har han jemt för ögonen», säger Stenstrup och vidare: »Derjemte var det egendomligt för Holberg, att han hade en levande känsla för den inre historien och kulturhistorien». Och hvad särskildt medeltiden beträffar, så säger samma historiker att Holberg långtifrån gjorde sig skyldig till »förakt för medeltiden och missuppfattning af dess förhållanden, något som i långa tider var karakteristiskt för den franska historieskrifningen.» Men man får ändock ej göra anspråk på att vägbrytaren Holberg skall vara en 19:de århundradets historieskrifvare. I sjelfva grundåskådningen af Holbergs personlighet gör hos Brandes äfven det subjektiva sig starkt gällande, hvarför man stundom känner brist på sympati. Jag har i denna korta uppsats med flit underlåtit att beröra de i anledning af jubileet fälda, ytterst afvikande yttrandena om Holberg som reformator. Förf. af »Den politiske Kandestøber» var, om jag så får säga, en reformator i mycket konservativ anda. Det är uppenbart att medvetandet härom icke har varit utan inflytande på vissa delar af Brandes' bok liksom på hans öga för Holbergs personlighet i det hela taget. När Brandes sålunda framställer Holberg som pessimist öfverensstämmer, detta

icke med verkligheten. Sant nog, var den gamle ungarlen på sexti-sjuttitå år ofta tungsint, vid dåligt humör, knarrig, skarp, som gamla ungarlar ofta pläga vara, men pessimist? Brandes sjelf låter Holberg inkarnera sig som Henrik och talar senare om hans »Fond af frejdig Lystighed». Visst är det också att han i ungdomen var glad och munter, i sina omdömen gerna human och välvilligt objektiv, i sitt umgänge ända in i ålderdomen »aldrig bitter eller människofientlig, ty han, den besynnerlige och tungsinte 'Pebersvend', var i verkligheten en människovän» (E. Holm). Jag har fäst mig vid denna enskildhet, emedan Brandes' eftersägare i Sverige ganska obesväradt upptagit satsen på magisterns ord. I Brandes' yttranden om klassicismen finnes mycket förträffligt, ovanligt mycket upplysande och i kritiken öfver några af de mest framstående af komedierna finnes det så mycket ypperligt, att den kan räknas till de bästa Brandes någonsin skrivit. Deremot förekommer det mig, som om det skulle falla sig svårt att försvara den satsen, att Holberg skulle vara »en undtagelse» i förmågan att assimilera sig med klassicismen, »der ikke ligger for de Danske», och att detta skulle vara grunden till att Holberg icke funnit omedelbara efterföljare. Brandes påpekar nu sjelf, att Holberg ingalunda varit mera införlifvad i sin tids åskådningssätt än att han till och med »sprängt klassicismen», d. v. s. genom ett ämne (»Jeppe»), i hvilket hos Holberg sympati och satir blandade sig till humor, har han skildrat människan, ej endast typen, utan att känna sig generad af något »klassiskt» band. Vägen till efterbildning kunde väl då de »anti-klassiska» danskarne finna. Något mera rimligt är det af N. M. Petersen att framhålla Holbergs icke-danska nationalitet; ty det kan knapt förnekas, att allt det utmärkta, som danske författare under senare tider presterat i den komiska genren, skiljer sig i art från den Holbergiska komiken, medan onekligen de norska författarnes satiriska riktning ligger honom närmare. Den främmande måste, hur *sant* han än såg, dock se med ett främmande öga, och den öfverseende kärlek till det inhemska, som till och med midt under den bestraffande satiren gör sig gällande hos den infödde, denna kärlek, som å ena sidan skapar den varma lefvande humorn hos författaren och som å den andra sidan lättare kan uppfattas än påpekas af den infödde åskådaren, denna saknade kanske just Holberg något af. Här af förklaras äfven att Holberg i sjelfva Köpenhamn fick erfara, att hans komedier voro föråldrade redan före hans död

och att han icke fann omedelbara efterföljare kan kanske äfven deraf förklaras. Hans närmaste efterföljare var ju också en norrman, Wessel. Man bör dock enligt min mening icke lägga alltför stor vikt på det ena eller det andra af dessa förklarings-sätt, emedan det under den omedelbart efter Holberg följande tiden fans omständigheter nog, hvilka gjorde det ganska naturligt att en Holbergsk skola kunde uteblifva. Jag har här påpekat några af de invändningar, som kunna göras mot Brandes' framställning, men som jag redan medgifvit, man skall naturligtvis läsa boken med intresse och hvad det speciellt kritiska angår kunna hemta mycken nytta af den.

Innan jag öfvergår till Holberg-illustrationerna bör jag äfven nämna dr. Forchhammers öfversättning af »Tre komedier af Plautus». Det är *Aulularia*, *Mercator* och *Miles gloriosus*, alla förebilder till Holbergska stycken, hvilka här föreligga i en förträfflig öfversättning. *Mostellaria*, som äfven hör till de Holbergska förebilderna, är likaledes utkommen i en utmärkt öfversättning af Fr. Gjertsen (Kristiania 1873). Forchhammers öfversättning har i elegant utstyrelse utkommit hos Reitzel i Köpenhamn.

Den bildande konsten har i hög grad sysselsatt sig med Holberg. Målare, bildhuggare, tecknare, kopparstickare och träsnidare hafva utfört porträtter, byster, medaljonger, illustrationer ändå från 1720 till innevarande ögonblick. En högst intressant uppgift skulle det vara att nu — då reproduktionskonsten hunnit derhän att lemna ett både godt och utmärkt billigt arbete — samla i en gemensam upplaga det viktigaste af hvad som under tidernas lopp presterats, det vill säga allt som har något historiskt och konstnärligt värde. Ett litet prof som Julius Lange meddelat i »Illustreret Tidende» visar, att det kunde göras något intressant deraf. Bland porträtt af Holberg bör hägkommas det berömda af Roslin, tillhörande Sorø akademi, förstördt genom eldsvåda 1812, men det finnes på samma ställe en kopia af målningen, liksom äfven ett samtidigt aquarellporträtt. Bergens museum eger en vaxmedaljong, som Holberg sjelf skall hafva skänkt åt en bekant och hvilken finnes återgifven i »Juleroser» för 1884 i medaljongtryck. Dessutom finnas Arbiens vaxmedaljong och medaljsnitt, Wiedewelts marmormedaljong på sarkofagen, bysten i kgl. teatern samt flera senare plastiska porträtt och statyer, deribland som bekant en af en svensk, Börjessons Holbergs-staty i Bergen. Af kopparsticks-porträtt finnes en mängd, bland hvilka kunna nämnas Fritsch's i Danmarkshisto-

rien, mindre väl reproduceradt af Brühl i upplagan af »Mindre poetiske Skrifter» 1746, hvilket framställer Holberg som en jämförelsevis yngre man, 47 år gammal (1731) samt diverse kopparstick af Haas, Gottschie, Benigeroth, Lode, Clemens (efter Roslin), Eckersberg (d:o), Heuer (efter Lorentzen) m. fl. Äfven i de utländska upplagorna af Holbergiska skrifter finnas åtskilliga porträtt. Oftast får man se Holberg återgifven som gammal man.

Redan den första boken af »Peder Paars» (1719) innehöll illustrationer i träsnitt och likaså den samlade upplagan af 1720, men grofva och utan intresse. »Nils Klim» och »Mindre poet. Skrifter» förseddes i originalupplagorna med kopparstick, den förstnämnda af Mentzel. Det första egentligen allvarliga och konstnärliga försöket att värdigt illustrera Holberg var dock genom quartupplagan af »Peder Paars» 1772, då Clemens utförde en serie stick efter Wiedewelts teckningar, hvarefter vidare följde den Baggensenska öfversättningen af »Nils Klim» med Clemens stick efter Abildgaard och Jens Juel. Först i vårt århundrade på tjugotalet blefvo komedierna föremål för konstnärernas uppmärksamhet. Det var målaren Lorentzen, som utförde en rad taflor (till en del återgifna i kopparstick), hvilka finnas på Kronborg. De skola icke vara mycket betydande. Men af så mycket större vigt blefvo Marstrands berömda Holbergstaflor, hvilka fullständigt gå upp i den Holbergiska andan och flöda af munterhet och humor. Dels i taflor, dels i teckningar har han illustrerat Erasmus Montanus, Barselstuen, Kandestöbereren, Det lykkelige Skibbrud m. fl. Dessa, supplerade med taflor af V. Rosenstand, äro återgifna i Förlagsbyråns illustrerade folkupplaga. Klæstrup har, icke utan humor, illustrerat såväl flera af komedierna som Peder Paars.

Det skulle emellertid föra oss för långt att uppräknat allt. Hvad som nu föreligger i bokhandeln är nämnda folkupplaga af komedierna, en liknande på annat förlag med taflor efter Rosenstand, Peder Paars med Klæstrups taflor samt slutligen de två praktupplagorna: Boyesens upplaga af komedierna med planscher af Hans Tegner och bokhandlare Stockholms Peder Paars med planscher af Hans Nikolai Hansen. Boyesens upplaga har icke insändts till denna tidskrifts redaktion, men bör i alla fall nämnas, då alla sakkunnige anmälare äro ense om att ställa dess konstnärliga värde högt och att lofordande omtala Tegnens äkta Holbergiska uppfattning och tekniskt förträffliga utförande af planscherna. Icke mindre beröm har man

gifvit Hansens teckningar till Peder Paars, ett beröm som de äfven i hög grad förtjena. Paars-upplagan, som är i kvartformat och tvåspaltig, tryckt med antiqua och försedd med en mängd färgtryckta vignetter, innehåller ett betydligt antal präktiga illustrationer, präglade af en innerlig uppfattning af den store författarens outtömliga munterhet och djerfva komik. För den, som vill ega ett verkligen förträffligt illustrerad Holbergsverk, utmärker sig äfven denne Peder Paars genom sitt billiga pris, trots den eleganta utstyrelsen.

Ett egendomligt och högst intressant praktverk af första rang äro de hos Hansen & Weller utkomna »Holbergske figurer og Typer efter den danske Skueplads' Traditioner», hvilka f. n. utkomma i ny subskription och, i förhållande till det vackra utförandet, för billigt pris. Den danska nationalteaterns Holbergsframställare fruarna Phister, Hennings, Eckhardt, Hilmer, fröken Nielsen, herrarne Olaf och Emil Poulsen, Schram, Kolling, Sternberg, Madsen, Nielsen, Meyer, C. Mantzius, Jerndorff, L. Petersen och Foss hafva låtit fotografera sig i kostym och dessa kostymtaflor hafva vidare fotoverats hos Schuster i Berlin och tryckts på kartong i folio. Arbetet är för det första en prydnad på salongsbordet, dernäst af intresse med hänsyn till Holbergtraditionen i kostym på den danska scenen och sist men icke minst genom att bilda ett porträttgalleri af denna scens nuvarande Holbergframställare. Slutligen må omtalas den rad raska och trefliga taflor, som N. Wiwel har utfört i det hos hofmusikhandeln i Köpenhamn utkomna arbetet »Holbergske Situationer i Billeder og Musik», till hvilket Fr. Rung har samlat musiken. Härmed få vi då stanna, i det ofvanstående förteckning öfver musikalier visar, att icke heller musiken ville vara utesluten, då det gälde att fira den store författarens minne.

I det jag slutar denna lilla uppsats, vet jag sjelf mycket väl, att den kanske i allt för sammanträngd form angifver, hvad den efterholbergska tiden utträttat för och med den kring hans namn grupperade litteraturen. Jag kunde hafva mycket att säga om Holbergdyrkandet och Holberguppfattningen på olika tider, likaså skulle det ha varit intressant att få uttala sig mera omständligt om de olika sidorna af Holberggranskningen i dess historiska utveckling, men med hänsyn till utrymmet och den främmande publiken, har jag måst inskränka mig till det som jag ansett mest egnadt att väcka svenska läsaress uppmärksamhet på och lust till att göra närmare bekantskap

med »den guddomlige norrbaggen», som ju Thorild kallade honom, och detta kunde enligt min mening nu, då jubileet har utropat hans storhet och betydelse öfver Sverige som öfver det öfriga Norden, bäst ske genom att i all korthet påpeka de olika vägar, på hvilka man lättast når till honom genom den rika Holbergliteraturen.

Om "förklädnad och skyddande likhet" inom pressen.

Lund i augusti 1885.

Herr Redaktör!

Jag tror mig veta, att ni ej afvisar meddelanden, som i någon mån äro egnade att upplysa era talrika läsare om förhållanden, hvilka för en del af dem möjligen äro obekanta. Jag tager mig därför friheten att till er sända medföljande lilla uppsats, för hvilken jag, sanningen att säga, hemtat idén från en af hr professor G. Retzius utgifven bok »Om förklädnad och skyddande likhet inom djurriket». — Hvad jag heter? Tills vidare heter jag

Scavola.

»Svenska Dagbladet» hade för någon tid sedan en artikel, undertecknad *Medici*, i hvilken klandrades att hr G. Retzius, ehuru aflönad professor vid Karolinska institutet, använde sin tid till att redigera »Aftonbladet»*. Hr Retzius beskyldde hr Wallenberg för att hafva författat artikeln; men hr bankdirektören fränsade sig all del deri. Sedan flertalet af studerande vid nyssnämnda institut offentligent förklarar, att hr R. på ett i allo tillfredsställande sätt uppfyllt sina skyldigheter som lärare — hvilket ingen har rättighet att betvifla i betraktande af

* Man har visserligen jemförelsevis anmärkt äfven mot prof. Sandahl, att han jemte sin lärarebefattning vid Karolinska institutet sköter en vidsträckt praktik; men just genom denna stora praktik förvärfvar han mängen erfarenhet i och för den undervisning *han* lemnar vid institutet. Men deremot tror jag icke, att prof. Retzius till förmån för *sin* kan i Aftonbladet vinna någon erfarenhet jemförlig med den prof. Sandahl hemtar genom sin praktik.

Aftonbladets nuvarande beskaffenhet — syntes i A. B. en ny artikel, hvori hr R., bland annat, yttrar, det han endast af *pietet* mot L. J. Hiertas minne öfvertagit Aftonbladet.

Hr prof. G. Retzius har af *pietet* upptagit hr Hiertas Elias-mantel, som — jag fruktar det högeligen — under tidernas lopp blifvit så betänkligt tilltygad, att icke ens en medicine professor kan afhjelpa bristerna eller med denna mantel »förkläda och skydda» Aftonbladets skröpligheter. Hr R. vill naturligtvis af ren *pietet* återföra det på villospår komna publicistiska organet till de gamla traditionerna, till samma ton och stil, för att icke tala om den kända ärligheten och sanningskärleken.

Låtom oss i korthet tillse, hur det stod till med gamla A. B:s publicistiska* moral. Ingen tidpunkt af det hedervärda bladets verksamhet torde dertill vara mera lämplig än år 1838.

Under sommaren 1838 blef hufvudstaden vitne till händelser, hittills aldeles oerhörda uti de svenska rättegångsannalerna. Orsaken till dem är bekant. En öfverlägset begäfvad man af vinglande politisk öfvertygelse hade utbildat en konst att smäda, före honom föga bearbetad hos oss. Aftonbladet prisade och utbasunade detta nya slags marknadsvaror samt aftryckte långa ramsor derur, antingen af öfvertygelse eller emedan tidningens förläggare tillika var det omnämnda kramets.

Emellertid uppstodo allmänt kända oredor, och då man förebrådde oppositionspressen, att den väckt och underhållit dem, talade den med många variationer om sina förtjenster att motarbeta ordningarne och lugna sinnena. Huru detta sjelfberöm står tillsamman med verkliga förhållandet, skola dess egna ord och gerningar närmare utreda.

Så snart tryckfrihetsaktionen mot *Crusenstolpe* blef bekant, började våra oppositionsblad — och i främsta rummet A. B. — att genast bearbeta allmänhetens sinnesstämning. Men man stannade icke vid försvaret af den anklagade. Som man hoppades att han skulle segra så mycket lättare, i fall det föremål han angripit blef nedsatt i det allmänna omdömet, börjades en följd af artiklar om *Majestätsbrott*** , hvori majestätet stämplades

* *Publicist* = statsrättslärare och icke = affärsman.

** Aftonbl. 1838, N:o 131, 132.

»såsom ett luftigt forntidsväsende, uppstiget i urskogarnes dimmor och bestämdt att en gång, som de, försvinna med odlingen, majestätet, denna lagstiftningens mystiska loutain, tillkommen att höja ett visst föremål öfver den region, der lagens åskvigar träffa.»*

Uti en annan artikel, om *Prærogativet*** , gick man ännu ett steg längre. För att utveckla detta ämne, valdes exempel ur främmande folkslags häfder, der händelserna hade likhet med våra dynastiska förhållanden eller jemkades dertill. Uti den kända insinuationstonen, som uttalar ingenting tydligt i orden, men så mycket mer i den insmugna tanken, tecknade man regenters handlingar hos andra nationer, jemte deras sorgliga öde, samt gaf vinkar om enahanda åtgärder och utgång äfven hos oss.

Dessa åtgärder gälde den högsta punkten i samhället, hvilken man sålunda sökte förringa; men äfven längre ned illfånades man att verka på allmänhetens öfvertygelse. Man undervisade det »beskedliga folket i hufvudstaden», huru det borde tänka och tala, och huru det skulle verka i den riktning man utpekade. Man föregaf sig uttrycka »den allmänna opinionen», och sedan man fått ett antal enfaldiga personer att eftersäga de utanlexor man dagligen upprepade för dem, tog man — såsom för öfrigt nog händer ännu i dag — bevis på sanningen af sina första yttranden från sina medgörliga lexläsares efterplandrande. Derjemte anföll man domstolen och juryn. Denna senare blef framför allt ett mål för ett oafbrutet valkande. Man gick så långt, sedan allt annat misslyckats, att man ville inverka på Berzelius. Titeln af Sveriges ypperste vetenskapsman, af oberoende, aktad och populär medborgare kunde icke skydda honom för otidigheter. I den af Aftonbladet berömda »Tryckfrihets-harpan» erhöll han en egen nidsång, under titeln *Chemisten Politicus*. Sålunda förföljdes en institution, juryn, som just enkom blifvit inrättad till ett värn för pressens sansade frihet.

Efter det ryktbara uppträdet i Svea hofrätt, läste man i Aftonbladet***: »gårdagens händelser röjde tydligen tecken till ett steg, som allmänna opinionen antingen redan tagit eller står i begrepp att tagå». — »De, som beredt denna opinionsyttring, må sjelfve bäst veta hvad del det förflutna eger deri, och hvad

* Aftonbl. 1838, N:o 131, sid. 2, sp. 4.

** » 1838, N:o 93, 99, 141, 152.

*** N:o 141, sid. 1, sp. 4.

för det *tillkommande vidare är att vänta*. — Efter denna inledning omtalas det ohysade tilltaget — att stampa, hvissla, hyssja — med en ton af fullkomligt bifall, ehuru redaktionens kända slughet aktade sig att uttrycka det med bestämda ord.

Förtjenade detta tilltag mot Hofrätten bifall, så måste alla sådana åtgärder förtjena det; ty den enskilda handlingen har ingen annan rättsgrund — det borde hrr publicister = statsrättslärare veta — än alla andra af samma slag. Således skulle en hvar, som fann sig obelåten med ett utslag, hafva rättighet att samla sina vänner och föra oljud eller förolämpa den domstol, hvars domslut kändes obehagligt. Likaså vore det åklagarens eller rättens fel, då den fälde eller hans anhang visade missnöje med utgången af målet.

N:o 141 af A. B. upptog ytterligare ett anfall mot jurymännen, ett utpekande, att någonting förväntades vid hr *Nermans* hus samma afton, och dessutom diverse »ragoutanta och instigerande» bitar ur *Crusenstolpe's* sista försvarsskrift. Det är obestriddt att allt detta skedde för att »lugna sinnena»!

Upptredena i Ålandsgränd (utanför justitiekansleren *Nermans* hus) inträffade samma afton, som man läste ofvan upptagna »stillande artiklar», samt huru »allmänna opinionen stod i begrepp att taga ett steg» för att uttrycka sin makt. Det var eget hur A. B. kunde på förhand veta, hurusom »opinionen stod i begrepp att taga det der steget».

Nu var emellertid rabulismen lössläpt. Den 21 juni talade A. B.* om ett uppträde föregående afton i Ålandsgränden, der hr *Nermans* fönster blifvit inslagna, med tillägg, att »den bullrande folksamlingen till en stor del bestått af bättre klädda personer». Något ogillande förefans icke; tvärtom syntes A. B. vilja gifva vigt åt den pöbelaktiga »opinionsyttringen», genom omnämmandet att »personerna voro bättre klädda».

Följande dagen lästes i samma tidning, »att det icke var det 'illasinnade', utan det välsinnade tänkesättet eller känslan för rättvisans helgd och folkets dyrbaraste rättighet, som gifvit sig tillkänna... med fönsterrutornas insläende i hr *Nermans* 'logis'... i förening med den föregående opinionsyttringen i Hofrätten»... »Att sättet för denna opinionsyttring öfverskridit gränserna för det *anständiga* och *skickliga* i *vanliga fall*, och att till och med genom det förra uppträdet ett våld — ett våld å fönsterrutor, som utgöra andras egendom, blifvit begånget, är

* N:o 142, sid. 3, sp. 1.

något, som icke kan nekas*»; men detta var blott en sak om 20 Rdr banko**. Härvid förteg publicisten d. v. s. statsrättsläraren, att en medborgares första och heligaste rättighet, hemfriden, var störd; man fördolde med afsigt, eller låtsade icke bemärka den ytterlighet, hvartill de »bättre klädda personerna» möjligen kunnat gå i sin tygellösa råhet, för att rätt kraftigt uttrycka »det välsinnade tänkesättet», i fall man anträffat den eller dem, emot hvilka de vilda ropen voro riktade. Tror man då, att det hade stannat vid glasbitar?

Uti början af Juli månad började den bekanta rabulistlitteraturen sin verksamhet, både på vers och prosa. Dess foster mottogos med öppna armar af A. B. De berömdes oförståddt, och bitar, dem man ansåg mest retande, blifvo nitiskt aftryckta och rekommenderade, såsom: »Sång i Ålandsgränd», »Marsch till Stadshuset», »Upprorslagen» o. s. v. En af dessa pamfletter, »Tryckfrihetsharpan» innehåller följande »lugnande» sång att sjungas vid fönsterinslagning:

»Det är ett roligt ting
Att slå in fönster, ping.
Nu kastom sten i ring!
Kom bruket blott i sving,
Blef kanske bra allting.»

Då A. B. i N:o 167 omtalade oväsendet vid stadshuset, skedde det med mycken undfallenhet och med en lätt faderlig hand mot pöbeln. Uppträdet begynte endast i följd deraf, att »på eftermiddagen ett par matrosar, som varit orediga eller deltagit i hurrandet, blifvit arresterade, då andra sjömän sannolikt önskade att återfå sina kamrater». Deremot låg felet hos militärbefälhafvaren, som icke hellre lät stena sig och truppen, än han begagnade sina vapen mot »fredliga medborgare».

I N:o 196 recenserar A. B. en rabulistskrift, som ansågs härleda sig från en af dess egna medarbetare. Sedan broschyren blifvit vederbörligen rosad för sin »lätta och skalkaktiga stil», anföras de så kallade noterna, med följande naivt oskyldiga öfverskrifter: »allmän revolution, hvarje minut färdig» etc.; »försäkra sig om förråden å Marieberg» etc.; »att skicka några kartesch-skott» etc. — Huruvida fräckheten eller enfalden här var större, lemna vi derhän; om artikeln i sin »helhet var af lugnande» egenskap, under bullersamma uppträden, derom kunde hvarje läsare lätt öfvertyga sig.

* N:o 143, sid. 2, sp. 2.

** dito dito sp. 4.

Den andra akten af rabulistfarsen föränleddes af ett nytt jude-reglemente. Rabulismen på gatorna, en gång lössläppt, befans vid första tillfälle villig att förnya de uppträden, af hvilka den sjelf förut haft så mycken förlustelse, hvartill den icke saknat en viss uppmuntran, och för hvilka den stundom åtnjutit ett slags salvelse af en s. k. »fri press». — Vi hänvisa till det hittills anförda.

Oppositionsbladen, som allt tydligare började förmärka, att den sansade allmänheten ogillade deras handlingssätt under de föregående oordningarne, hastade nu fram och sökte rentvå sig för dessa senare upptåg. I Aftonbladet* lästes, att »denna gången åtminstone icke den ringaste förevändning finnes att påstå, det 'tidningarne' föränleddt folksamlingen eller sökt reta sinnena». — Aftonbladets egna ord: »denna gången *åtminstone*», utgöra ett indirekt medgifvande, att det ej vill fullkomligen frikalla pressen — och sålunda icke ens sig sjelf — från all skuld vid de förra oroligheterna. Detta var redan mycket af sagde blad! Men det är klart, att höstoroligheterna voro en fortsättning af de föregående; ty utan sådana efterdömen hade de senare uteblifvit, emedan retelsen till upptåg var här vida mindre. De, som åstadkommo de förra, föränleddo således medelbart äfven de efterföljande.

Den 11 September lästes i A. B. nedanstående vinkar, med anledning af förnyade fönsterinslagningar. »Man kunde snarare i alltsammans tro sig upptäcka spåren af någon infernalisk machiavellism, att dels genom en diversion afleda uppmärksamheten ifrån *de föregående* händelserna, och dels under den stegrade allmänna indignationen öfver dessa brutala anfall just emot sådana personers boningar, som endast lefva i privatlivet såsom stilla och fredliga samfundsmedlemmar, finna lättare inträde för den insinuation, hvilken fienderna till den politiska friheten äro så angelägne att göra sannolik för den mera lättskrämnda delen af medelklassen, nemligen att det är eganderätten i samhället som äfventyras, så snart man tillåter *massan* af folket att resonera om de offentliga angelägenheterna... Planen är då icke illa beräknad, från hvem den än må utgå»...** — Var ej en sådan insinuation ädel och oskyldigt »lugnande», så veta vi sannerligen icke, huru den annars bör benämnas.

* N:o 202, sid. 2, sp. 3.

** N:o 212, sid. 2, sp. 3.

Det anförda torde vara tillräckligt att visa, hvilken ton och hvilka tendenser denna tid — Aftonbladets mest glänsande period — voro herskande i tidningen. Men vi hafva endast talat om A. B. i politiskt afseende. Villigt erkännes, att bladets literära afdelning var bättre tillgodosedd. Öfversättningarna utgöra otvivelaktigt det bästa i tidningen, hvad innehållet beträffar; men formen var, åtminstone ofta nog, temligen klen, vare sig af okunnighet eller slarf hos öfversättarne. Så läste man t. ex. i en skildring från Schweiz, hurusom på nästan hvarje alptopp satt en »Storhertig». I öfversättarens lexikon fans troligen ingen annan betydelse på ordet *Grand-Duc*. Hade han haft tillgång till en bättre ordbok, skulle han funnit att *Grand-Duc* äfven betyder en stor uf (Bubo). Han borde likväl hafva besinnat svårigheten för »Storhertigarne» att komma upp på alptopparna. Detta lilla öfversättningsfel förskaffade emellertid, som bekant, hr Hierta namn af »Storhertigen», en titel, som han länge måste bära. Om vi icke allt för mycket missminna oss, var det äfven i A. B. som *les courtisanes de Palais Royal* tolkades med: hofdamerna i kungliga palatset; äfven tro vi att samma tidning berättade, hur »drottningen i Portugal firade sin mans dödsdag, som vanligt instängd med en ung general» (jeune general).

Det vitnar icke om något historiskt sinne hos den, som tror sig kunna upplifva Aftonbladets gamla traditioner. En ny tid har brutit in, ett nytt slägte har uppstått. Situationen är alls icke den samma. Det gamla Aftonbladet i våra dagars politiska fejd skulle taga sig ut som ett segelfartyg af trä mot en nutidens torpedobåt. Sjelfva uttryckssättet har blifvit ett helt annat. Crusenstolpe och äfven Hierta voro söner af en tid, hos hvilken ännu tonen från *l'ancien régime* lefde kvar, en tid, då ännu ett mindre upptaget slägte än vårt hade ledighet för utgrundandet af antydningar, anspelningar och insinuationer. Numera gäller det att tala *rent ut*. Tror någon sig kunna tala i det gamla Aftonbladets stil, så skall han snart finna sig vara utan åhörare. Beträffande både innehåll och form är ett återupplifvadt Aftonblad en anakronism, en omöjlighet.

Eftersom jag kommit i farten med kritiken, ber jag emellertid nu, hr redaktör, att ni må tillåta mig äfvenledes framlägga min uppfattning af den nu varande *icke*-ansvarige utgifvarens sätt att sköta sitt blad.

Som vetenskapsman har professor Retzius ju till obestriddlig heder både för honom sjelf och den svenska vetenskapen intagit sin plats bland den nya skolans förkämpar. I följd deraf hade man väl kunnat vänta, att han äfven, der det gälde hans egen person, skulle erkänt giltigheten af de moderna evolutionsteorierna. Enligt dessa är ju all organisk och icke minst all mensklig livsverksamhet underkastad en efter hand försiggående utveckling. Ingen uppträder fullkomlig från första början. Lärans egna förkunnare hade hittills icke gjort undantag ens för en medicine professor, som faller på det oräddet att försöka blifva tidningsskrifvare. Men detta glömde professor Retzius alldeles, och redan deraf finner man ju huru lätt vetenskapen har att komma till korta, när dess idkare få hufvudet fylldt af andra och främmande saker.

Den nya Aftonblads-regimen sprang fullgången ur den ännu icke färdigbygda histologiska institutionens sköte. Den skulle i en bättre anda reformera både samhället och tidningspressen. Den visste, att den tog sig en svår uppgift före, som ingen förut hade vågat sig på, men vederbörande kände också sin egen öfverlägsenhet framför alla både hädangångne och nu lefvande andens stridsmän, en af de förra naturligtvis alltid undantagen, och så raskt framåt i skyddet af det stora namnet och den glorioförliga skuggan från 1830-talet.

Men rättvisan fordrar likväl det erkännandet, att felet icke låg ensamt hos de nye korsriddarne. Innan professor Retzius ännu ens hade hunnit att efter föredömet af en sedermera politiskt mycket djupt komprometterad köpenhamns-professor antaga en »redaktions-direktörs» något obegripliga men ståtligt klingande namn, heder och värdighet såsom ett tecken för verlden, att han till den svenska pressens frälsning i nåder täckts ikläda sig en annan herres skepelse och varda något för mer än vanliga dödliga, hade underrättelsen derom redan gått som en sensationsnotis genom hela den till underkastelse bestämda svenska pressen.

»Nu har Aftonbladet kommit i rätta händer!» hette det på alla möjliga munarter och med skiftande tonvigt på alla sju orden. Man trodde, att glädjelåten kom från någon, som, i det fallet mera vetande än andra menniskor, hade reda på några

dolda publicistiska anlag hos den blifvande »redaktionsdirektören». Sedermera har det emellertid visat sig, att bebådelsen var en på fri hand uppgjord profetia, bestämd att aldrig gå i uppfyllelse.

Man väntade dock en ganska rundlig tid på att se huru det skulle gå. Till slut började sjelfva de närmaste vännerna att visa tecken till otålighet. Ett stockholmsblad talade småförsämligt om »salongsliberalism» och Göteborgs Handelstidning nämnde i hastigt förbigående och i en ton, så ogement välmenande, att den nästan fick en anstrykning af svartaste elakhet, något om att det kanske vore så godt att den stora uppenbarelsen ändtligen en gång visade sig.

Men uppenbarelsen visade sig icke. Och anledningen dertill var, att der ingenting fans att uppenbara. Ingenting annat än inbilskheten och skrytet, som man fått bevitna från första början, ehuru man varit nog vänlig att anse dessa både saker icke vara allt hvad den nya æran i den hittills förmörkade pressens annaler skulle komma att bjuda på.

Så var det emellertid. Utgången har visat, att den nye »redaktionsdirektören» ännu i dag är lika komplett okunnig om alla de ämnen, som kunna och böra falla inom området för pressens diskussion, som det barn kan vara, hvilket föddes i den stund han beslöt att af egen fri tillskyndelse anlägga titeln af svenska pressens ende och följaktligen högste direktör. Det är uttydt: ledare.

Och likväl har hr redaktionsdirektören från början alltid satt sig de allra högsta föredömen till efterrättelse.

Med en blygsam sjelfkänedom och insigt om sitt eget arbetes lägre värde, ett uppfattningssätt, som man kunnat önska någon längre varaktighet hos den ärade redaktionsdirektören, började han nemligen med att nedsätta sin tidnings pris till hälften af hvad det förut varit. Det var också ett sätt att upptaga en ädel täflan med de mindre betydande kollegerna. Men som detta kunnat få utseende af något annat än obestridlig öfverlägsenhet, skyndade man sig att skjuta skulden på — »*L'Indépendance Belge*».

»*L'Indépendance Belge*» hade någon gång nedsatt sitt pris, och därför tyckte den nye redaktionsdirektören sig böra göra sammaledes.

Sedan kom turen till »*Times*». Man tillkännagaf, att »lika som *Times* och andra utlandets större tidningar hafva äfven vi för afsigt att hädanefter i våra spalter lemna plats för insända

uppsatser, äfven der dessa icke sammanfalla med våra egna åsikter».

Det der lät ju synnerligen generöst, men hvarför man just så blygsamt skulle sammanställa sig med verldsbladet par préférence, är något svårt att förstå. Alla svenska tidningar, till och med sådana som i sin ovärdighet aldrig ens vågat drömma om att få en redaktionsdirektör, hafva nemligen i alla tider fullföljt detta bruk. Tydligtvis går en insändare helst till den tidning, som förfäktar hans egna åsikter och talar till hans egna meningsvänner; men der någon insändare af en eller annan anledning velat vända sig till ett annorlunda kvalificerad organ, ha pressens män i alla tider och icke minst i Sverige ansett det som ett af de oundgängligaste momenten i det fria meningsbytet, att en sådan insändares ord, förutsatt naturligtvis att de varit affattade i en anständig form, icke skulle undertryckas endast på grund af den i dem nedlagda åsigten, all den stund ju första regeln i allt meningsbyte bjuder, att hvarje åsigt får gälla för hvad den kan, intill dess den blifvit vederlagd med andra och bättre åsikter. Den, som i diskussionen, särskildt den offentliga, handlar på annat sätt och helt enkelt undertrycker motsidans argument, anses deremot göra sig saker till våld, hvilket, när han sjelf är målsman för motsidans argument, blir liktydigt med feghet. Men att, om äfven i förtäckta ordalag, beskylla hela den öfriga svenska pressen för ett sådant handlingssätt är helt enkelt oärlighet. Våra svenska pressorgan hafva i alla tider vetat att som en regel vakta sig för detta intrång på den yttrandefrihet, de äro angelägna att kunna häfda som den dyrbaraste rättighet för sig sjelfva. På det sättet handla de också fortfarande, alla — utom Aftonbladet.

Eller hvarför har man gång efter annan fått i A. B:s »breflåda» läsa uppmaningar till insändare att återhemta uppsatser, som desse förmodligen inlemnat i hopp om den der utlofvade efterföljelsen af det engelska verldsbladets mera fördomsfria traditioner? Eller kan väl hr redaktionsdirektören ens lägga handen på hjertat och försäkra, att icke ännu många flera insända uppsatser helt enkelt slopats, utan att ens deras återställande satts i fråga, antagligen helt enkelt därför att man skämts för att i den der breflådan låta verlden se, huru föga man sjelf var benägen att lemna ordet fritt, när det icke var i alla afseenden till behag för en sjelf eller alla de höga vederbörande i skilda makthafvande kretsar, till vilkas lydiga eko man från början varit så angelägen att göra sig.

Det skulle icke fallit oss in att tvista med den nya Aftonblads-regimen om det sätt, hvarpå den anser sig böra fatta sin uppgift som ett »liberalt» pressorgan. Under vanliga förhållanden är detta en sak, som hvarje tidning får göra upp med sig sjelf och sin läskrets. Men i all sin oförsynta inbilskhet har hr redaktionsdirektören sjelf från första början visat sig så alldeles oförmögen att sentera den för allt anständigt meningsbyte gällande regeln att skilja mellan person och sak, att andra för en gångs skuld väl äfven må kunna anse sig berättigade att göra det samma med honom och hans tidning.

Ett utmärkande drag i det nya Aftonbladet har varit den ständiga benägenheten att mästra och hacka på andra. Professor Retzius var till och med vid ett tillfälle nog älskvärdt naiv, att han gaf sig sjelf intyget om att vara »en fruktad motståndare» för sådana bland den öfriga pressens män, hvilka han i sin oförsynthet varit den förste att utmana. Hvarför de skulle frukta honom är emellertid svårt att säga, då han i det mot dem arrangerade kabblet aldrig kommer längre än till oqvädinsorden, hvilka som bekant aldrig varit liktydiga med argument och i regeln alltid återfalla på den, som är nog oförsigtig eller nog ohyfsad att begagna dem.

Svårt är också att förstå hvad som skulle kunna berättiga hr redaktionsdirektören Retzius att föreskrifva andra tidningar hvad de skola få tänka eller skrifva, all den stund han ännu icke tyckes ha kommit på det klara med hvad han sjelf skall tänka eller skrifva. Tills vidare har han då valt den förståndiga utvägen att låta bli både det ena och det andra.

Ty hvad är det väl, när allt kommer omkring, för slags underverk »Aftonbladet» under professor Retzius' ledning utträttat? Hvari har den från början så mycket utpuffade liberalismen egentligen visat sig? Jo, deri att man vågat hålla med venstern i Norge, som nu är regeringsparti och har en excellens i spetsen för sig. Men hvarmed har man väl visat sin liberalism i de inhemska frågorna? Väl dermed att man gjort sig till ett villigt bråkande återljud af den Themptanderska ministèrens lika-godt-hvad-för-något-politik? Svårt är att säga hur pass »liberalt» detta skall anses vara, men någon synnerlig sjelfständighet kan det åtminstone icke sägas bevisa. Aftonbladets deltagande i det offentliga meningsbytet har under det snart gångna året under ny ledning med två undantag varit mindre än intet. Tidningen började med några ganska nyttiga uppsatser i helsovårdsfrågor. Sedan det kapitlet var

uttömdt, fick man en medarbetare, som var väl bevandrad i hemmansegarepolitik. Så gjorde man en del artiklar i hemmansegarepolitiken, excellensen Themptander och hans tillskyndare till stort behag. Men var det liberalt, så var det åtminstone en försigtigt vald liberalitet, som omöjligen kunde komma att kosta någonting. I stället har man ju till belöning en och annan gång fått meddela officiella notiser samma eftermiddag som sjelfva posttidningen. Men det är då en förmån, som den sjelfständiga pressen, af hvilken färg den för öfrigt må vara, aldrig skattat synnerligen högt, då dess mottagande alltid måste vara ett tecken af beroende. Och har A. B. under den nya ledningen icke varit beroende, så har det i alla fall varit lika oskadligt, åtminstone för de makttagande, om än icke för det allmänna bästa. Så långt vi kunna minnas tillbaka, har aldrig någon daglig tidning i Sverige, med undtag af Posttidningen, så obetingadt visat sig villig att tjena vederbörande först och främst genom sin tystnad och sedan genom att vid fall af behof låta officiella skribenter anonymt expektorera sig i dess spalter. Tystnaden kan, förstås, hafva sin naturliga förklaringsgrund deri, att man saknat kännedom om de ämnen, som varit under diskussion, och på grund deraf icke vetat hvad man skolat säga. Men då man på snart ett helt år icke vågat sig ut öfver helsovårdsfrågorna och hemmansegarepolitiken, så skall man heller icke i polemiken taga sig min af att vara ledande.

Andra skulle helt säkert finna Aftonbladets fromma tystnad kompromettant, men så förmodligen icke hr redaktionsdirektören sjelf.

När t. ex. hela den öfriga pressen såsom en man protesterade mot ett bebådadt återupplifvande af de föråldrade adelsvärdigheterna, hvad gjorde väl då hr redaktionsdirektören? Jo, han grep sin stora sax och klippte en bit ur Stockholms Dagblad och en annan bit ur Göteborgs Handelstidning. På det sättet fick han den gången ihop en »ledande» artikel. Men när sedan den redan på blotta misstankar klandrade regeringsåtgärden verkligen egt rum, hvad då? Jo, det konservativa Nya Dagligt Allehanda uttalade oförskräckt sin mening derom, men Aftonbladet, det liberala Aftonbladet, Lars Johan Hiertas Aftonblad — teg!

Ibland har tidningen imellertid kunnat gifva skäl för sin tystnad, högst egendomliga skäl likväl. Några personer hade t. ex. slutit sig tillsammans i afsigt att verka något för religionsfriheten i vårt land. Bland dem fans åtminstone en promoverad doktor och åtskilliga andra äldre och yngre akademiskt

bildade män, hos hvilka man väl kunnat förutsätta ett lika moget omdöme i hithörande ämnen som åtminstone hos hr professor Retzius. Men nej, Aftonbladet under dess nye redaktionsdirektör hade verkligen haft för afsigt att lösa denna betydelsefulla fråga, förmodligen med samma sakkunskap och oförskräckthet som samma publicistiske storman ådagalagt i lösningen af så många andra samhällsfrågor, men så högt ansåg sig hr Retzius stå upphöjd öfver de ofvan antydda personerna, att deras blotta uppträdande föranledde honom att uppskjuta sitt tilltänkta stordåd ett eller annat år, till dess de hunnit alldeles försvinna från skådeplatsen och han icke längre kunde löpa risken att blifva förblandad med dem.

Men professor Retzius' publicistiska verksamhet har dock icke varit utan alla frukter. Han har skaffat oss skyddstull på psalmbokspermar. Det nya Aftonbladet, som skulle vara allting, börjande på fri-, skulle naturligtvis också vara frihandelsvänligt. Och så är det ännu i denna stund, den nya tullsatsen på inbundna psalmböcker till trots. Man får förlåta hr redaktionsdirektören, att han kanske icke ens vet hvad en skyddstull egentligen är för något och således ännu mindre kan veta när hans frihandelsvänliga program för honom rakt i armarne på protektionismen. Men det gör ingenting, sedan man väl i en framtid hunnit blifva färdig med religionsfrihetsfrågan, griper man sig förmodligen an med tull-lagstiftningen — och då! Ja, då vet ingen, icke ens hr Retzius sjelf, hvad han kommer att göra.

Man har tydligen redan nu mycket svårt att veta hur man skall vända kappan. Den ena dagen känner aldrig hvilka svängningar den andra skall komma att medföra.

Man började t. ex. såsom en entusiastisk patron för den modernaste riktningen inom litteraturen. Georg Brandes skulle lemna kritiker och andra bidrag, hvilka man i barnslig högfärd rubricerade såsom »enskildt meddelade» till tidningen. (Uttrycket är kännetecknande för den korrekta språkbehandling, som med den nye redaktionsdirektören började blifva en stående prydnad för A. B. Någon annan skulle helt visst aldrig kunnat falla på den absurda idén att skriva »enskildt meddelade» om uppsatser, bestämda för omedelbart offentliggörande i tryck.) Men sedan dess har man lyckligtvis kommit på det klara med, huru nödvändigt det är, att den estetiska grådaskigheten går hand i hand med den politiska. Nu talar man om »talang, mycket talang, mera talang», som de gamla vännerna naturligtvis icke längre ha, och så finner man sig så fasligt chockerad af att de,

såsom t. ex. fru Edgren, på ett allt för närgånget sätt behandla den konventionela moralen, som, när allt kommer omkring, ändock är en förträfflig sak. Svampen på!*

Lika konsekvent liberal är man också när man värdigas taga om hand en sådan fråga som arbetarefrågan. Det är nu visserligen något fatalt, att man äfven här skall röja sin oerfarenhet, genom att i fetstilsrubriker tala om en arbetsinställelse såsom en »lock-out» (farligt att använda besynnerliga, utländska ord, särskildt när man inte vet hvad de betyda!) hvarefter arbetsgifvarne sedan förmodligen få göra »strike». Äfven här är man emellertid, efter vederbörligt liberalt koketterande med arbetarne, på det klara med att de maktogande ha rätt och oaktadt den löjliga okunnighet man på tidningens ena sida förråder till och med om namnet på en arbetsinställelse, finner man sig likväl oförhindrad att på en annan sida förnämt taga den officiösa ledningen äfven i denna fråga. Försöker någon annan att deltaga i diskussionen derom, talar man försmädligt och rysligt öfverlägset om »godtköpskorrespondenser» och mera sådant.

Hr Redaktionsdirektören talar med förakt om hvad som fås för godt köp. Helt säkert är han också rätta mannen dertill. Ty han började icke med att sjelf väcka skandal genom det godtköpssystem, efter hvilket han organiserade sin nya redaktion. Han har icke gjort Aftonbladet till en godtköpstidning både i ena och andra mening. Han är sjelf ingen godtköps-»direktör». Skämttidningarne ha haft orätt, när de kastat honom i ansigtet, att kan skulle vara i stånd till att låta till och med hedern och vänskapens mest grannliga värf fullgöras af stadsbud, hyrda på timme. Naturligtvis ha de haft orätt.

Men friheten, den arma, olycksaliga friheten, får under tiden oförvällandes tjena som skylt för denna »liberala» geschäft. Liberal förstås på längre afstånd och der det ingenting reelt gäller, lika som man är frihandlare ända till dess det kommer till psalmbokspärmarna. Det ser ju så präktigt ut att på utrikesafdelningen jemt och ständigt med stora titelstilar tala om »parlamentariska segrar», tvätydiga nog ibland för öfrigt men alltid vunna i någon annan ända af Europa, eller att bära på sina

* Genom ett egendomligt sammanträffande erhöi red. från sin värderade medarbetare hr Claës Lundin, ungefär samtidigt med ofvanstående artikel, en kritik öfver fru Edgrens nya drama — en kritik, som väsentligen skiljer sig från hvad Aftonbladet i ämnet meddelat. Om ofvanstående uttalande egde emellertid hr Lundin då icke kännedom.

händer den norska venstern, som nu faktiskt är den maktegande, på sitt håll. Men här hemma gäller det: svämpan på! Sådan kan liberalismen alltid påräkna huld och skydd från dem, som makten hafva, och åt det hållet drager väl ändock omtänksamheten om det egna jaget, om än »traditionerna» tyckas böra peka åt ett helt annat håll.

Nej, hr professor, er glorvördige frände var just ingen de oegennyttiga dygdernas ädle riddare, men i stället hade han kanske till och med i högre grad än de flesta af våra landsmän, en egenskap, som gjorde hans storhet. Han visste och hade klart för sig, hvad han ville, och förstod att handla derefter. Så långt kan ni nu visserligen aldrig komma, men ni borde likväl ha sökt att tillegna er åtminstone något af karakteren — för er egen skull helst af dess bättre sidor — innan ni tog er före att kläda er litenhet i den der gamla rustningen, som ni väl ändock icke valde endast för rostens skull.

“Hur man gör godt.”

(Skådespel i 4 akter af A. Ch. Edgren.)

Af Claës Lundin.

Ännu då detta skrives, i medlet af augusti, har icke för-
sports, om fru A. Ch. Edgrens nya skådespel kommer att upp-
föras på någon svensk teater. Att detta icke kommer att ske
på den kungl. scenen, vet man, men ännu är det obekant, om
någon enskild teaterstyrelse tager mod till sig och låter fram-
ställa stycket. Under sådana förhållanden anser denna tidskrift
sig icke längre kunna uppskjuta med att säga sin mening om
i fråga varande skådespel, hvilket, man må för öfrigt hysa
hvilken tanke som helst om de däruti framställda åsigtarna,
måste erkännas vara ett ganska märkligt dramatiskt alster.

Gör *rätt* och nöj dig icke med att göra *godt*, ty det senare
får allt för ofta intaga det förnas plats och varder då icke annat
än idel orättvisa. Det är den satsens inskärpande som utgör
den tydliga afsigten med skådespelet. Fru Edgrens »Hur man
gör godt» är således ett afsigtsstycke, ett s. k. »tendensdrama»,
som syftar åt åskådliggörandet af en sats, hvilken förf. anser vara
af stor vigt. Afsigten märker man, det är obestriddigt, men
låt oss se efter, om man deraf också känner sig förstämd, om
det Goethe'ska »So fühlte man Absicht, und man ist verstimmt»
verkligen kan tillämpas i detta fall.

För att göra den därtill nödvändiga undersökningen, borde
man se stycket från scenen, ty ett *skådespel* fordrar ovilkor-
ligt att *spelas* och *skådas*, och »Hur man gör godt» är ingalunda
ett »läsdrama», hvilket är ett oting, egentligen en estetisk orim-
lighet, utan det är ett konstverk, som fordrar lefvande konstnärer,
hvilka förmå försänka sig i de skildrade personernas karaktärer

och framställa dem för åskådare. Men då detta ännu icke, af ofvan anförda orsaker, låter sig göra, måste vi nöja oss med det tryckta ordet, så ofullständigt det än är för undersökningen af ett för scenen ämnadt arbete.

Första akten för oss till en af dessa barmhertighetstillställningar, som är ett mycket eftersökt nöje för de högre klasserna och medelklassen, då man under skämt och lek samt uppvisande af eget öfverflöd, ofta under anlitande af mycken behagsjuka och allehanda flärd samlar ihop större eller mindre summor för att afhjelpa nöden hos personer, som anses deraf förtjänta. Det är en välgörenhetsbasar, ett af de sätt, på hvilka man, enligt författarinnans åsigt, »gör godt», utan att taga i betraktande, om man också gör rätt.

Framställningen är onekligen verklighetstrogen och därför träffande. Om det också är sant, och det lär väl ingen opartisk vilja neka, att många deltagare i sådana basarer äro lifvade af de bästa afsigter samt att basarerne skaffat flere välgörenhetsanstalter och äfven mera samhällsnyttiga inrättningar ej ringa understöd, så är medlet dock för sig själft föga riktigt och kan icke adlas af ändamålet. Det är ingenting annat än, såsom det ock ofta kallats, en fåfängans marknad, på hvilken hvar och en deltagare antingen icke tänker på annat än det nöje som där bjudes eller också går och inbillar sig vara en mänsklighetens välgörare, som genom sitt »basararbete» fritages från öfriga, mera verkliga och mera verksamma förpligtelser mot sin nästa.

Så har förf. framställt saken och därunder funnit tillfälle att göra styckets »exposé», hvilken på ett fullt upplysande sätt redogör för ställningen vid den tidpunkt, då handlingen tager sin början. Baron v Dühring är en man som folket inom hans klass är mest, en person hvilken är aktad *endast* genom sin samhällsställning, för öfrigt hvad man kallar en »ganska hygglig karl», sin hustrus ödmjuka tjänare, alltid artig och uppmärksam mot henne, »fin och ridderlig», ty han kysser alltid hennes hand, och det kan aldrig hända, att han kommer in i sin hustrus salong, utan att ha bytt om stöflar, när han varit ute.

Denne man har före sitt giftermål naturligtvis haft andra kärleksförbindelser, men som icke kunnat föra till äktenskap, ty de ha gällt sådana kvinnor som kallas »sämre», d. v. s. som tillhöra de »sämre», det är de fattigare klasserna. På basaren talar en ung dam skrattande om, att baron haft »tusen historier» samt att hennes man sagt henne, »att han lefver på samma sätt än

i dag». Detta finner det fina sällskapet vara alldeles i sin ordning. Baron v. Dühring är naturligtvis, detta säges icke, men förstås inunder, en månggiftsnatur och en sådan är icke tillräknelig, om han också förför hundratals flickor och bringar olycka i lika många familjer. Det förklaras af många bland samtidens praktiska filosofer vara något fullt tillåtligt, helt naturligt, och sättes af åtskilliga moderna samhällsförbättrare in bland vilkoren för det sanna framåtskridandet. »Societeten» är så benägen att i dylika fall foga sig efter filosoferna och gifver samhällsförbättrarne rätt åt minstone i det afseendet, skulle de ock i alla öfriga förklaras skyldiga till lifstids straffarbete.

Men friherrinnan v. Dühring är sannolikt en engiftsnatur, ty om henne vet man ingenting annat, än att hon är något nyckfull men också mycket välgörande, hvarpå finnes bevis i fröken Blanka v. Dührings vackra och älskvärda person. Det friherrliga paret har haft ett barn, men det har dött, och då var friherrinnan genast benägen att såsom sitt eget barn upptaga en flicka, till hvilken hennes man är far, men till hvilken han, och naturligtvis ännu mindre friherrinnan, icke står i någon förpligtelse, ty baron hade gift bort flickans mor med »någon handtverkare» och gifvit honom pengar för att han skulle göra barons f. d. älskarinna till sin hustru. All rättfärdighet var således uppfylld. Lilla Blanka adopterades af sin egen far och sedan hon varit försummad och vårdslösad under hela sin barndom, fick hon i friherrinnan den ömmaste mor.

Friherrinnan v. Dühring är en något självvisk, men visst icke elak människa. Hon tror sig älska sin mans barn alldeles ofantligt, förklarar sig anse adoptivdottern såsom egen dotter och är på fullt allvar rörd öfver sitt eget ädelmodiga handlingssätt samt hoppas, att Blanka, som nu är fullväxt och redan gjort lycka i »societeten», skall belöna henne för alla stora uppoftningar, hvilka i själfva verket dock ej äro andra än inbillade.

Utom detta stora prof på välgörenhet, visar friherrinnan många andra. Hon deltager i alla basarer, men har lärt Blanka att icke »gå själf omkring i husen» och öfva barmhertighet. Man kan ju skicka sin hushållsmamsell. Mellan herrskapet v. Dührings och fattigt folk ligger konvensans stora svalg.

Genom den uppfostran hon efter sitt tolfte år fått i baron v. Dührings hus har Blanka förvandlats från en stackars slinkunge till en fin och förnäm dam, hvilken redan afskyr »pöbeln» och ej vill påminnas om det fattiga hem, i hvilket hon tillbragt sina barnaår. Hon tål aldrig, att man med ett ord vidrör det

förflutna. Därför har herrskapet v. Dührings också ansett sig kunna återflytta till Stockholm, som det lemnat strax efter att Blanka adopterats.

Sådan framstår Blanka i första akten, då hon på basaren är föremål herrarnes fjäskande uppmärksamhet samt damernas lismande smicker och hemliga förtal. »Hon går omkring med en min, som vore hela basaren bara till för hennes skull.» Hon är vacker och kvick samt har fullständigt tillegnat sig den yttre goda ton, som råder bland hennes nu varande omgivning. Bland de tillbedjare som svärma omkring henne har hon fäst sig vid en kapten Wulf, ägare af en stor mekanisk verkstad, hvilken, lika litet som någon annan af de i handlingen deltagande, är någon undantagsmänniska, utan ett helt vanligt exemplar af den »bildade medelklassen», som så gärna vill komma i förbindelse med de högre klasserna.

På basaren har äfven Svea, Blankas syster, infunnit sig, i sällskap med sin fästman och barndomsvän Fritiof Hellkvist, arbetare hos Wulf. Svea har ett bud från modern, hvilken »längtar så förskräckligt» efter den dotter hon lemnat ifrån sig. Svea önskar också se systemen, den nu förnäma damen i all hennes glans. Men då Fritiof ger sig till känna för Blanka och ropar henne med namnet på hennes mors man, mötes han af en föraktlig blick och hör ett af Blanka till de fina damerna yttrade beklagande öfver, att »pöbeln är fasligt påträngande».

Wulf vredgas öfver Fritiofs påflugenhets och afskedar honom ögonblickligt från sina verkstäder. Oaktadt Blanka visar sig högmodig och ej låtsar känna systemen och lekkamraten, märker man dock af hennes nervösa skratt och de själfgäckande ord hon låter undslippa sig, att hon är mycket upprörd samt otvifvelaktigt icke nöjd med sitt uppförande. Det är därför så mycket lättare för hennes kusin, Agnes v. Dühring, ett själfständigt och sant människoälskande fruntimmer, att förmå henne fara med sig till hennes mor, hvilken lefver i fattigdom och olycka, sammankopplad med en supig och hårdhjärtad man.

Blanka är icke lycklig. Hon skulle nog vilja glömma sitt barndomshem, då hon sprang och köpte bränvin åt moderns man, men glömskan ville ej finna sig.

Denna fullständigt inledande framställning har gjort första akten kanske något för lång, nästan dubbelt så lång som hvar och en af de två näst följande akterna, men tröttande är hon ingalunda. Intresset växer ju längre akten framskrider. Slutligen börjar man fatta deltagande för denna Blanka, hvars första

uppträdande visade spår endast af den uppfostran hon fått hos fadern och styfmodern, som icke förmått utveckla andra än ganska självviska känslor. Förf. låter oss småningom ana, att Blanka ej är af samma art som den »ädelmodiga» fostermodern, hvilken gör godt blott för sin egen skull, och detta bekräftas af Agnes' yttrande:

»Tro mig, det fins mer inom bords hos henne än ni ana. Om hon en gång kom i en allvarlig situation, så skulle ni se, att hon är något helt annat än hon nu förefaller. Hon är en som kan strida en dust, om det gäller.»

Då förhänget faller efter första akten, måste man vid styckets uppförande på scenen känna sig mycket hägad att snart få vara vittne till den »allvarliga situationen», hvilken man nog kan förstå skall infinna sig, men hvars beskaffenhet man ingalunda förutser. Med stort dramatiskt förstånd har förf. i första akten knutit trådarna till den handling, som skall utveckla sig, men om denna handling känner man ingenting på förhand. Karaktärerna äro med säker hand utkastade, men man vet icke, huru deras utbildning och styckets däraf beroende gång skall komma att te sig. Intresset är därför ganska spändt.

I andra akten infinner sig ganska riktigt den allvarliga situationen. Det är under besöket i moderns usla hem som Blankas karaktär börjar sin egentliga utveckling. Det kan måhända tyckas, såsom skulle utvecklingen försiggå alltför hastigt, men omotiverad är den icke. Förberedelserna äro gjorda med så mycken dramatisk insigt, att när utvecklingen får sin egentliga begynnelse, tycker man, att den ej gärna kunnat gå i någon annan riktning, och intresset varder ytterligare spändt.

Med starka, men ingalunda falska färger skildrar förf. tillståndet inom den olyckliga familj, i hvilken hufvudmannen icke arbetar, utan öfverlemnar sig åt dryckenskap och misshandlar hustru och barn. Den äldsta dottern, hvilken förförts af en »fin herre», stryker som förtappad kring gatorna och vågar ej häller stanna i hemmet af fruktan för husfaderns tyranni. Husmodern, lättsinnig, men icke elak, förmår intet och *vill* ej häller uträtta något, enär hon i förtviflan funnit sin tillflykt i läseriet och tillbringar dagen under sjungande af psalmer, låtande husets skötsel gå vind för våg. Det är en hemsk tafla, men olyckligtvis alt för sann, och den, som kallar den öfverdrifven, känner icke lifvet.

I detta usla hem kommer Blanka nu med Agnes på besök och erhåller där åtskilliga upplysningar, som låta henne se

mycket hvilket förut varit doldt för henne, bland annat att Svea är hennes riktiga syster.

Sammanställningen mellan de två systrarna, af hvilka den ena dragits ur det materiela eländet, fått uppfostran och lemnats plats bland samhällets lyckobarn, under det den andra, utan någon sin förskyllan hållits kvar i smutsen, kommer i denna akt till sin fulla klarhet och är en osökt anledning till den dramatiska handlingens framryckande genom de nya känslor, som väckas hos Blanka, samt återverkan af dem på Svea.

Ej blott medlidande, utan ännu mera känslan af den orätt, som begåtts mot Svea, hvilken lemnats i eländet, endast för att baron och friherrinnan tyckte, att hon icke vore så vacker som Blanka, får alt mera makt med henne, som nu är fröken v. Dühring, och då Svea erinrar henne, att det icke är någon konst att vara dygdig, då man har det som Blanka, öfvertygas denna ytterligare, att hon har en pligt att uppfylla mot systemen samt att hon bör gälda en af fadern begången orättvisa. Den första verkan af denna öfvertygelse är, att Blanka tager af sig sin kapp och kastar den öfver Svea, så att denna icke behöfver frysa, då hon af, såsom hon åt minstone föregifver, fruktan att styffadern skall återvända och misshandla henne, vill begifva sig ut i nattkölden. Svea vill emellertid med den fina kappan triumfera öfver andra fallna kvinnor, hennes sällskap på gatan, och då Blanka märker detta, förskräckes hon öfver ett sådant utfall af sin goda gärning och klagar för Agnes öfver, att när man vill göra godt, vänder det sig bara till det onda. Svea menar, att Blanka icke unnar henne kappan, och vill i harmen gifva igen den, men detta framkallar en förklaring, som har till följd ett fullkomligt närmande mellan systrarna, hvilket får sin bekräftelse i den varma omfamning och kyss Blanka gifver Svea.

Den fina, bildade, i de förnämsta sällskap hemmastadda fröken v. Dühring, hvilken fasar för alt stygt och lågt och genom sin uppfostran anser sig tillhöra ett helt annat slägte än hennes nära anförvandter i eländets boning, omfamnar af fri vilja den fräcka gatunymfen, emedan hon känner, att hon mot denna har en pligt att uppfylla.

Därmed är det första afgörande steget taget. Blankas karaktärsutveckling har skridit väsentligt framåt. Ännu fattar hon icke klart, hvad hon har att göra, men har dock lärt sig inse, att hon dittills vandrat i mörkret, och börjar förstå, att rätten icke får tillbakasättas för välgörenheten.

Likaledes har Svea undergått en förändring till det bättre. Då Blanka begifvit sig bort, blir Svea stående och knäpper sakta upp kappan samt lägger henne från sig, stryker sedan häftigt af sig hatten och trampar på den, hvarefter hon kastar sig ned på en stol, sätter händerna för ansigtet och snyftar högt. Det är en i all sin enkelhet gripande scen.

Så slutar andra akten, otvifvelaktigt den kraftigast genomförda och mest dramatiska i skådespelet. Handlingen är vid den aktens slut drifven så långt, att intresset spänts i ännu högre grad, och man väntar med otålighet hvad som skall tilldraga sig i nästa akt. Höjdpunkten är ännu icke uppnådd, men riktningen fullt uttryckt, och man afbidar handlingens ytterligare stigande. Detta inträffar ganska riktigt i tredje akten, men dock icke så verksamt, som författarinnans behandling af de två första akterna gifvit anledning att hoppas.

Kapten Wulf, Blankas fästman, gifver en lysande fest för att inviga sitt nya, praktfulla hus, där han hoppas snart mottaga Blanka såsom brud. Under början till den festen varder han dock genom Fritiof, som med några arbetare inträngt i den praktfulla bostaden, blottad såsom Sveas förförare och innan aktens slut är Blanka fullständigt upplyst om Wulfs karaktär och om den ihållighet, som finnes under den lysande ytan i hela sällskapslifvet omkring henne. Brytningen mellan henne och Wulf synes oundviklig.

Denna handlingens kärna är dock insvept i så många biomständigheter, att verkan betydligt försvagas. Akten upptages till större delen af alt för långa samtal, dels mellan Blanka och Wulf, dels mellan den senare och hans afskedade arbetare, och ehuru dessa samtal onekligen äro af stort intresse, enär de beröra viktiga samhällsfrågor, så att man läser dem med deltagande, torde de dock icke göra samma goda verkan på scenen. Det dramatiska lifvet saknas. Förf. har i denna akt alt för mycket vidgat ramen kring sitt egentliga ämne och därigenom skadat det goda perspektivet. Man föres in på förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetstagare, hvilket visserligen icke är mindre lämpligt för dramatisk behandling än många andra ämnen, men som åtminstone i detta stycke, där förf. utgått från något som egentligen icke rör detta spörsmål, försvagar den fasta samverkan mellan de särskilda scenerna, som är ett oefftergiftigt vilkor för ett skådespel.

Förf. har här använt arbetarefrågan, väl icke så mycket för frågans egen skull, som ej mera för att låta den medverka

till karaktärernas utveckling, men denna hjälp behöfs icke för att framställa Wulf i hans rätta dager och ännu mindre för att Blanka skulle få ögonen fullt öppnade för det falska i sin ställning och i hela den uppfattning af samhället hvilken lever hos hennes omgifning och bestämmer dennas handlingar. Den unga flickan har redan i andra akten erhållit en så betydelsefull väckelse, och hennes karaktär är redan där så beredd till vidare utveckling, att det sannolikt icke fordrats mera för att uppnå slutmålet, än att hon upprörts af Wulfs fräcka yttranden för att finna, det hon ej kan och bör förena sina öden med denne mans. Då fästmannen, på tal om förförare och förförda påstår, att »flickor som komma in på den vägen äro vanligen predestinerade att falla», borde denna gräsligt cyniska, men visst icke nu mera alldeles ovanliga ursäkt för förförarne hafva varit fullt tillräcklig för att komma Blanka att genast bryta med Wulf och tänka på brytning med hela den öfriga omgifningen, hvilken lever och lär på samma sätt. Förf. har dock icke ansett det nog, utan låter Blanka medgifva, att hon själf icke är så mycket bättre, enär hon sökt bedåra alla män som kommit i hennes väg, endast för att sedan stöta dem till baka och njuta af sin triumf. Medgifvandet är på sin plats såsom en belysning af karaktären och den förändring denna undergått, men ett nödvändigt vilkor för den dramatiska skildringen är det väl icke.

Det är först, genom arbetarnes uppträdande, som Blanka fullkomligt upplyses, och handlingen därmed rycker närmare slutet; men detta uppträdande är störande för den goda och verksamma enheten i stycket. Att Fritiof, som upplyser, att Wulf är Sveas förförare och därigenom påskyndar upplösningen, är *arbetare*, gör väl ingenting till saken. Han är en ungdomskamrat till de båda systrarna och såsom sådan fullt berättigad att användas för handlingens framdrifvande. Hans egenskap af arbetare betyder därvid rakt intet, och ännu mindre motiveradt är, att andra arbetare dragas in med i handlingen samt att därigenom en god del af arbetarefrågan kommer med och blandar bort det egentliga intresset. Tredje akten motsvarar därför icke hvad man väntat efter de två första med god dramatisk konst utarbetade akterna.

Fjärde akten är, såsom sig bör, ganska kort. Den försigår hemma hos herskapet v. Dühring, där baron och friherrinnan samtala om hvad som tilldragit sig samt underrättas, att Blanka är färdig att resa sin väg. Friherrinnan klagar öfver Blankas otacksamhet och ställer sig själf i främsta rummet. Det

är den goda friherrinnan det gäller. *Hon* »kommer att bli sängliggande sjuk, det är säkert». Wulf infinner sig, och med sin verldsmannavana tror han sig kunna ställa allt till rätta, men äfven Svea kommer dit, efterskickad af Blanka. Det är då fullkomligt slut med friherrinnans tålmod.

Oaktadt Blanka väl borde vara alldeles på det klara med hvad hon skall företaga — detta har man åt minstone rätt att vänta efter hvad som tilldragit sig i tredje akten — är hon dock åter nära att gifva efter för Wulf och skänker honom sitt erkännande för att han förklarar sig vilja i sitt arbete återtaga Fritiof och dennes kamrater, hvilka fått bestämdt afsked i tredje akten. Hvarför förf. låter Blanka vara benägen till ett sådant återfall, ehuru hon redan förut fullkomligt väckts ur sin tidigare besinningslöshet, är svårt att inse, om det icke skulle vara för att använda arbetarefrågan åter som ett verkkningsmedel på dramats handling. Det är nämligen den som uträttar, att Blanka så starkt uppröres, att hon för alltid aflägsnar sig från både Wulf och sin far samt dennes hustru.

Wulf föreskrifver såsom ett vilkor för att Fritiof och hans kamrater skola åter tagas till nåder, att de icke få bevista folkmöten eller ha några egna åsikter i samhällsfrågor. Detta rågar måttet, och då Wulf beklagar sig öfver arbetarnes brist på gudsfruktan, kan Blanka ej uthärda längre. Hon frågar, om *den* man kan ha rätt att tala om gudsfruktan, som lockar en fattig flicka med pengar och sedan kastar henne ifrån sig, om det finnes någon jämlikhet, då sådant icke plägar inträffa med en flicka af förförarens egen klass samt då fadern kan bära sitt hufvud högt och aktas af alla, medan dottern...

Då Wulf icke förstår den rättmätiga harm, som drifver Blanka att bryta med honom, och då det visar sig, att hvad som för henne är förfärande allvarligt är ingenting för honom, samt då baronen och friherrinnan lika litet förstå henne, inser Blanka fullt klart, att dessa människors moral icke följer den rätta sedelärens bud. Hon kan ej ett ögonblick längre lefva under sådana förhållanden, utan öfvergifver baronens hus för att bo hos Agnes och dela hennes verksamhet. Först och främst vill hon egna sig åt Sveas räddning.

»Men kom i håg», säger hon till systemen; »jag vill inte göra dig *godt*, jag vill inte bli din välgörerska. Jag vill bara helt enkelt försöka att göra *rätt*.»

Därmed slutar stycket. Med den redogörelse som här lemnats bör man kunna döma, huru vida »tendensen» skadat

skådespelet såsom konstverk. Att »tendens» finnes, kan icke nekas, men förf. har dock gått till väga med så stor dramatisk sakkännedom, att hennes afsigt ej verkar förstämmande. Om stycket otvivelaktigt vunnit på, att enheten i handling mer iakttagits och intresset ej splittrats genom att göra en del af denna handlings bestämningsgrunder beroende af en fråga, hvilken icke hör till själfva de egentliga motiverna, om, med ett ord, de två senare och i synnerhet den tredje akten varit mer öfverensstämmande med de två första, och handlingen fortskridit på endast den grund, som i de sist nämnda akterna är lagd med så stor insigt, hade fru Edgrens »Hur man gör godt» kunnat räknas till ett af samtidens allra förnämsta dramatiska arbeten. Nu torde det i alla fall få anses såsom ett högst talangfullt skådespel, hvilket måste väcka intresse från scenen, förutsatt, att det där finner ett sig värdigt utförande. Det torde ej heller behövas mer än några strykningar i de långa samtalen i tredje akten, för att det där inkastade främmande elementet ej skall skada så mycket det hela vid uppförandet. Den andra akten skall i hvad fall som helst framstå såsom ett rent mästestycke i orädd verklighetsskildring.

Att »Hur man gör godt» är ett märkligt karaktärsskådespel, torde ock framgå af den lemnade redogörelsen. I full öfverensstämmelse med den gamla aristoteliska satsen, handla de i stycket uppträdande personerna icke för att visa sin karaktär, utan det är denna som framlyser genom handlingarna. Blankas, hufvudpersonens, karaktär utvecklas, såsom redan anmärkts, kanske något hastigt i andra akten, men, såsom jag ock här ofvan tog mig friheten yttra, är denna hastiga utveckling dock tillräckligt förberedd i första akten, och det kan ju icke nekas, att karaktären hos hos henne, liksom för öfrigt hos alla de medverkande, smälter i hop med den spännande handlingen. Alt tillgår enkelt och naturligt, utan vridningar eller vrängningar för att tjäna det särskilda syftet.

Att en ung kvinna, hvars första barnår tillbragts i elände och sedermera lefvat hela sin ungdom i öfverflöd samt fått insupa öfvermod och förakt mot fattigdomen, då hon slutligen står ansigte mot ansigte mot denna och underrättas om alt som Blanka får veta i sin moders usla hem, som egentligen skulle vara hennes eget, lika väl som det är hennes systers, inser orättvisan och fattas af åstundan att söka godtgöra den, innebär icke någon öfverdrift. Det är ock fullt följdriktigt, att denna unga kvinna sedermera, då hon lärt sig inse, att den moral, som

finnes hos hennes omgifning, eller den skenbild af moral, som fått intaga den verkligas plats, icke står i någon som hälst öfverensstämmelse med den rätta sedelärans bud, afbryter all förbindelse med denna omgifning och söker på egen hand göra hvad hon anser vara rätt. Om denna följdriktighet också skulle taga sig bättre ut, i fall Blanka aldrig ett ögonblick tvekat i fjärde akten att skiljas från Wulf, så kan den dock icke därigenom göras misstänkt. Det kan nog vara psykologiskt riktigt, att Blanka såsom kvinna känner sig svag inför Wulf, ända till dess han hunnit råga måttet af sin oförskämndhet, ehuru förf. såsom ofvan visats, begagnat detta för att tillgodogöra sig ett för handlingen främmande element. I hvad fall som hälst är styckets utgång i full öfverensstämmelse med Blankas karaktär, sådan denna utvecklats under det handlingen skridit framåt.

Innan jag yttrar något om de öfriga karaktärerna i stycket, torde det kanske vara på sin plats att inlåta sig på den här flera gånger antydda »tendensen», ty det kan ju icke nekas, att om också karaktärerna och den med dem så nära förenade handlingen äro fullt fria, de dock tillkommit för att tjäna en afsigt, hvilken i sig innebär någonting mer än den rent estetiska, ehuru den genom den konstnärliga behandlingen icke gör denna någon väsentlig skada. Författarinnans afsigt är tydligen en *varnande*. Hon vill otvifvelaktigt visa huru det *är* för att därigenom väcka till eftertanke och varna för ett fortsättande på en farlig väg. Att harmen öfver hvad förf. anser förvärdt och skadligt varit förnämsta anledningen till nedskrifvandet af detta stycke är ganska synbart. Det är icke första gången harmen framkallar skalden, men denna gång har det genom en verkligt ädel harm åstadkomna verket gjort kanske ett starkare intryck än vanligt är. Åtskilliga tecken tyda därpå, fastän stycket ännu icke är uppfördt.

Till det med arbetet afsedda ändamålet har förf. dock icke använt andra medel, än dem som stå henne till buds rundt omkring i samhället. Hon har endast hämtat sitt ämne ur lifvet, och de figurer, som af henne begagnas för att gifva den åsyftade varningen, äro sannskyldiga verklighetsmänniskor. Kapten Wulf träffas dagligen i vårt samhälle. Elak är han visst icke. Han tror på »predestinationen» i ofvan omnämnda sak. Han anser sig vara en förnuftig, praktisk man, hvilken förstår sig så väl på kvinnorna och vet till punkt och pricka hvad kärlek är, det vill säga kärlek till en icke blott ung och vacker — sådan försmår han ej håller — utan ock fin och förnäm, mycket bildad

flicka. Lika väl förstår han sig på arbetarne och handlar i deras bästa intresse, då han förbjuder dem att tänka på egen hand och att försumma kyrkogången. Själf bryr han sig ej det ringaste om religionen, ty han hör ju till den bildade klassen, men »folket» måste ha religion, så vida samhället skall kunna äga bestånd. En sådan herre handlar just så som det framställles i detta skådespel. Det är på det sättet han gör godt.

Hvem känner ej baronen och friherrinnan, icke såsom innehafvare af dessa adliga titlar, ty de göra intet till personen, men med de angifna karaktärsegenskaperna? För att ett af baronens utom äktenskapet födda barn var vackert, skulle det göras till en rodoeka, styras ut i granna kläder och smekas och lekas med — och så får barnets syster, som har samma rätt, förgås i elände. Och hon är ändå icke den enda. Han har, säger man, flere barn, som kanske bli förbrytare, tjufvar, alt möjligt. Och en sådan far är likväl aktad och ansedd, honom kallar man en ädling, en äkta riddersman. Och hans hustru, som vet af alt sammans, hon är med i välgörenhetsbasarer, och alla tala om, hur mycket godt hon gör. Själviskhetens tillfredsställande genom föga ändamålsenliga, ej sällan skadliga barmhertighetsverk får gälla såsom höjden af godhet.

Det är just emedan sådana människor finnas, emedan det är så godt om dem, som förf. skrivit sitt varnande skådespel. Detta torde utan tvekan kunna inses. Med samma förmåga att rätt träffa personligheter har förf. framställt Blankas mor, den i sin ungdom lättsinniga, på äldre dagar psalmsjungande kvinnan, hvilken försjunkit i lättja och liknöjdhet, samt dottern Svea, den redan djupt fallna. De äro, ty värr, såsom vore de hemtade rakt ur eländets kyffen. Äfven här är det, såsom, ty värr, alt för ofta, en man ur de s. k. »bättre» klasserna som varit första orsaken till eländet, men också om en kvinna af »folket» faller för en man af sin egen klass, hvilket ju icke är omöjligt, ej ens aldeles ovanligt, så torde sällan en man af de »bättre» vilja räcka henne en hjälpsam hand för att draga henne ur dyn. Väl stjälpas, men icke hjälpas, detta är den, om också icke uttalade, dock alltid följda grundsatsen, det som ingen anser sig behöfva ens blygas för, mycket mindre fördöma.

Huru riktigt äro icke basardeltagarne skildrade! Hvem känner ej igen dem? Icke kan någon af alla de i stycket uppträdande personerna kallas *typisk*, men ej häller *undantagsmänniska*. De äro som »folket är mest». Skulle man icke känna igen sig

i dessa figurer, hvilket beklagligtvis nog kan hända, kommer det otvifvelaktigt däraf, att man ej är van att se sig i en så sann spegel, men kan ock härflyta däraf, att man ej *vill* känna igen sig.

Det är icke endast hos de högre klasserna som förf. sökt orsaken till det onda, hvarpå hon vill fästa vår uppmärksamhet och väcka vår eftertanke. Hon har icke framställt Svea, Fritiof och fru Österberg, Blankas mor, såsom skuldfria. Svea förklarar sig icke vilja arbeta. Fritiof skildras såsom stundom orättvis och påflugen mot sin arbetsgifvare. Fru Österbergs eget lätt-sinne i ungdomsåren har underhjälpit baronens förförelsekonster.

Att, oaktadt förvänd uppfostran och djupt rotade klassfördomar, bättre åsigter kunna göra sig gällande äfven i de högre samhällslagen, bevisas af Agnes v. Dührings praktiska människokärlek, och oaktadt denna är helt löst skildrad, gör den dock god verkan.

Hvad förf. synnerligen lägger vikt på, är de högre klassernas ohåga eller oförmåga att erkänna de lägres människovärde samt att de anse sig kunna behandla dem såsom verkligt sämre naturer och tycka sig ha gjort ej blott tillräckligt, utan något mycket förtjänstfullt, då de i st. f. att göra dem *rätt*, på ett förvändt sätt söka göra dem *godt*. Solidaritetskänslan saknas.

Lika löjligt, som farligt vore, om de förhållanden som förf. skildrat skulle anses icke äga motsvarighet hos oss, och man, såsom nyss antydde, icke kan eller vill känna igen personerna samt förklara den af dem beroende handlingen såsom oss icke vidkommande. Bättre är att erkänna, det de förhållanden som framhållas i detta skådespel *kunna* gälla för alla. Låt oss vara tacksamma mot den förf. som haft mod att framställa dem och förmåga att göra framställningen med så stor talang, att den icke blott är fullt njutbar, utan ock verkar med konstnärlig kraft. Modet finnes sannerligen icke hos litet hvar bland oss. I allmänhet äro vi allt för feiga för att utsätta oss för de miss-tydningar som ett sådant arbete brukar framkalla. Förf. af »Hur man gör godt» lider icke af denna allmänna feghet, och oförskräcktheten kommer otvifvelaktigt af människokärlek, så stark, att den ej håller vet af någon människofruktan.

Det är i Blankas personlighet, som denna människokärlek får sitt fulla uttryck och som man finner den starkt verkande, försonande ljusglimten i det omgivande mörkret. Vackrare uttryck för den sanna människokärleken finner man svårigen än framställningen af denna unga flicka, som i lifvets skola utvecklas

från det lättsinne, hvaruti hon uppfostrats, till en allvarligt tänkande och viljande kvinna, hvilken bryter med alt som förut varit henne kärt för att egna sig åt en verksamhet, hvilken, så mycket på henne beror, skall söka upprätta hvad andra, ej alltid i sin ondska, men så mycket oftare i sitt oförstånd nedbrutit.

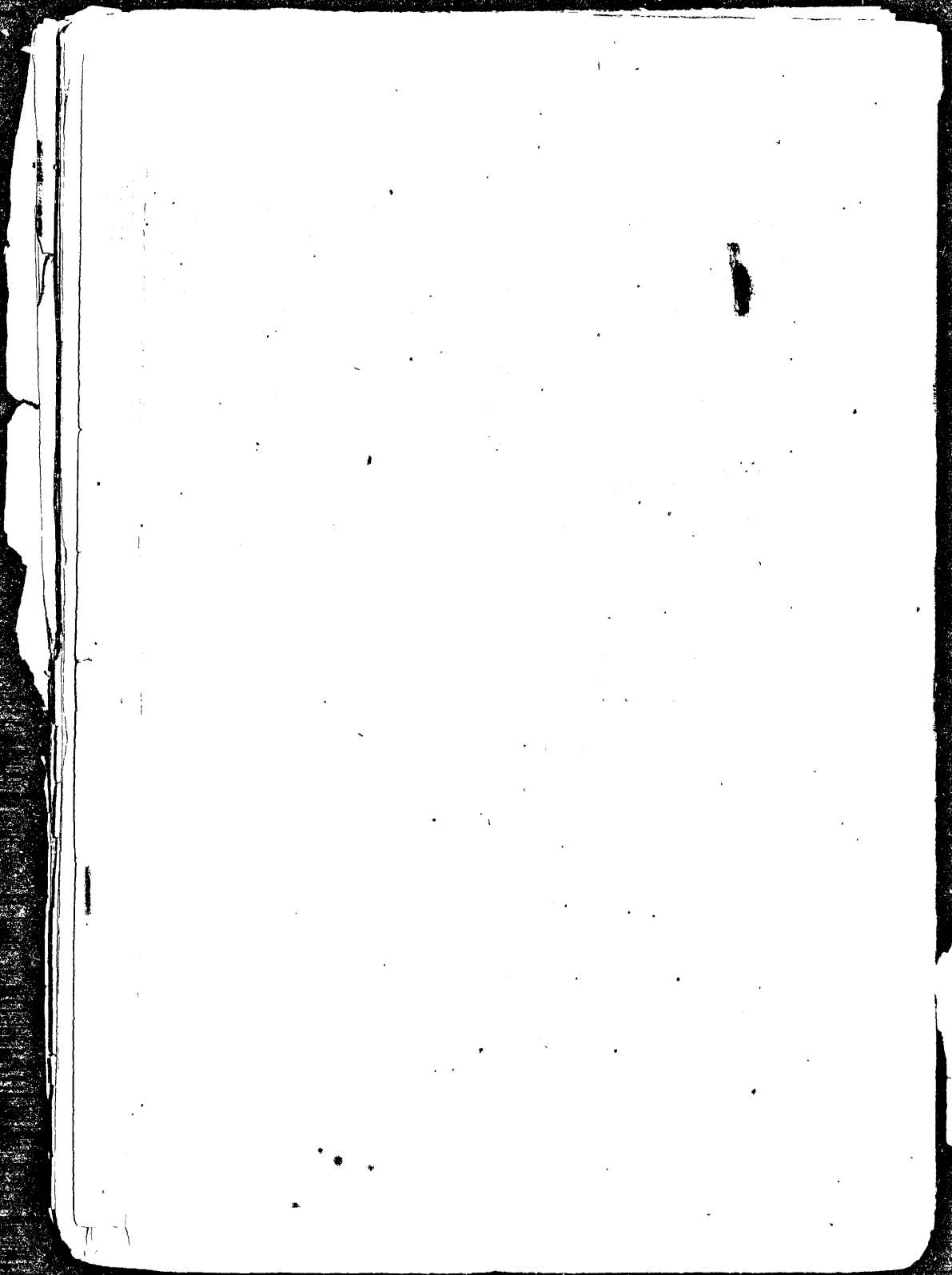
Literära notiser.

Åtskilliga färdigskrifna literära anmälningar — såsom af Zolas »Germinal», Maupassants »Bel-Ami»; Oscar Levertins »Konflikter», Ernst Ahlgrens »Pengar», Stella Kleves »Berta Funcke», Ernst Lundqvists »April», Georg Nordensvans »Figge», Tor Hedbergs »Johannes Karr», Johannes Normans »Inpass» m. fl. — nödgas vi af brist på utrymme uppskjuta till nästa häfte.

Rörande Taines förnamn har docenten Friedlander meddelat oss, med angifvande af källa, att den berömde författaren verkligen skall ega namnet Henri, jemte de bekanta namnen Hippolyte och Adolphe. Det berättigade i att på ett titelblad upptaga endast detta i allmänhet okända förnamn synes oss dock tvifvel underkastadt.

Innehåll:

	Sid.
Ett och annat om våra rangförhållanden. Kulturhistorisk studie af <i>Marcellus</i> . II.	555
En amerikansk tidningsman. Chicagobild af <i>Magnus Elmblad</i>	579
Synpunkter. Något om författare och granskare. Af en observator.	619
Ett merkantilt jubileum. Af <i>Helen Zimmern</i>	642
Holbergsjubiléet och dess litteratur. Af <i>K. A. Winter-Hjelm</i>	648
Om "förklädnad och skyddande likhet" inom pressen. Blick på Aftonbladet förr och nu, af <i>Scævola</i>	663
"Hur man gör godt" (drama af fru A. Ch. Edgren), af <i>Claës Lundin</i>	678

Beriktigande.

Sedan föreliggande häfte redan var tryckt hafva följande rader ingått till redaktionen.

Då min uppmärksamhet blifvit fäst å en uppgift rörande Generalfältygmästarens värdighet, som förekommer i »Ur dagens krönika» juli-augustihäftet innev. sid. 565, tager jag mig friheten härom meddela följande.

Generalfältygmästarens värdighet är sedan nio år tillbaka helt annan än den som å ofvan angifna sida uppgifves, ty genom nådigt bref af den 5 maj 1876 har kongl. maj:t på derom af mig gjord underdånig framställning, »förklarad Generalfältygmästaren hädanefter ej böra åtnjuta annan värdighet än den hvartill hans grad i arméen berättigar.»

C. G:son Leijonhufvud.
Generalfältygmästare.

På Oscar L. Lamms förlag utkommer inom
i bokhandeln första delen af

Utländska diplomaters min från svenska hofvet.

Skildringar ur deras anteckningar m.

A F

SCÆVOLA.

— Bakom signaturen *Scævola* — hvilken af förekommen anle
blifvit vald i st. f. den först annonserade signaturen Janus — följer
en framstående penna, som dock ej ensam varit i tillfälle att samla ma-
terialerna till dessa skildringar, utan härom förenat sig med en känd
publicist.

I början af november utkommer i distribution hos Carl
Suneson, Stockholm:

QVINNOGUNST.

(BEL-AMI.)

ROMAN

A F

GUY DE MAUPASSANT.

Bemyndigad öfversättning från originalets 25:te upplaga.

Att denna roman på kortare tid än 5 månader utgått i icke mindre än 25 upplagor,
bevisar mera än alla recensioner, att boken är i hög grad uppscendeväckande. Den är
dock icke blott genom ämnet den behandlar utan kanske mera genom stilen, hvilken är
mästorlig och hvilken öfversättaren varit nog lycklig att på ett utmärkt sätt återgifva.
Richard Kaufmann, den talangfulle kritiker och kasören, skriver till Göteborgs
Handels- och Sjöfartstidning för den 25 juni 1885 bland annat:

»Veckans stora händelse är Guy de Maupassants nya roman »Bel-Amis». Hon både
är det, och är det med rätta. — — — Det fins i hela denna berättelse en iakttagel-
förmåga, en friskhet, en humor utan like. Mångaldiga scener äro juveler af berättar-
konst, t. ex.: Forrestiers död, Bel-Amis uppteckt af guldstyckena i västfickan, under-
handlingarna mellan du Ray och hans hustru om testamentot, eller festen, som Walter
håller, sedan han fått in sina millioner och köpt furstens af Carlsbourg hotell vid
Champs-Élysées, denna fest, till hvilken hela Paris trummas samman, för att beskåda
Marcovitsch' tafla »Kristus på yttnet», vid elektrisk belysning, och med en bal efteråt
för de nyfikna. Maupassants utmärkta egenskap att måla med helt små karakteristi-
ska penseldrag verkar lika berusande i denna roman som i hans mästerligaste novellotte,
romanens psykologiska utredningar äro »ett steg framom »Une vie», sjelfvä kompositionen
är fast och rund. — — — Hon är den talangfullaste nu levande författars talang-
fullaste arbete.»

STOCKHOLM 1885.

EUGÈNE LEMKES BOKTRYCKERI.